

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE
IURIDICA 3/1990/LIV

VOŠETROVACI
EXPERIMENT
A REKONSTRUKCE
TRESTNÍHO JINU

Vladimír Prerad
Miroslav Vychodil

VYŠETŘOVACÍ
EXPERIMENT
A REKONSTRUKCE
TRESTNÉHO ČINU

UNIVERZITA KARLOVA ● PRAHA

Recenzoval: Prof. JUDr. Antonín Růžek, CSc.

Vydáno v
Mladé Boleslavi

VYŠETŘOVACÍ
EXPERIMENT
A REKONSTRUKCE
TRESTNÉHO ČINU

OBSAH

PŘEDMLUVA	11
---------------------	----

Hlava I.

ZKOUMÁNÍ SOUČASNÉ ÚROVNĚ A ÚČELNOSTI PROVÁDĚNÍ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU A KRIMINALISTICKÉ RE- KONSTRUKCE	13
§ 1. Cíl, předmět a metoda předvýzkumu	13
§ 2. Povšechné poznatky z předvýzkumu	14
A. K vyšetřovacímu experimentu	14
B. Ke kriminalistické rekonstrukci	14

Hlava II.

VYŠETŘOVACÍ EXPERIMENT	15
§ 1. Experimentální metoda a její aplikace v kriminalistice	15
§ 2. Vyšetřovací experiment jako specifická metoda kriminalistiky a jako samostatný vyšetřovací úkon	17
A. Stručný vývoj názorů na pojem a obsah vyšetřovacího ex- perimentu	17
B. Vyšetřovací experiment jako specifická strukturální metoda kriminalistiky	19
§ 3. Cíle vyšetřovacího experimentu	21
§ 4. Druhy vyšetřovacího experimentu	24
§ 5. Účast osob při provedení vyšetřovacího experimentu	25
§ 6. Význam některých psychických procesů a sociálně psycholo- gických jevů účastníků vyšetřovacího experimentu	28
A. Vzájemné vazby účastníků vyšetřovacího experimentu	29
B. Působení experimentální situace	32
C. Působení informace o programu a cíli vyšetřovacího expe- rimentu	34
§ 7. Příprava provedení vyšetřovacího experimentu	37
§ 8. Taktické a metodické postupy provedení vyšetřovacího expe- rimentu	38
§ 9. Dokumentace výsledků vyšetřovacího experimentu	42
§ 10. Hodnocení výsledků vyšetřovacího experimentu a jejich dů- kazní význam	45

Hlava III.

KRIMINALISTICKÁ REKONSTRUKCE	46
§ 1. Obecný gnoseologický význam rekonstrukce	46
§ 2. Kriminalistická rekonstrukce	48
A. Rekonstrukce jako specifická poznávací metoda	48
B. Stručný vývoj názorů na rekonstrukci	50
C. Gnoseologická podstata rekonstrukce	53

§ 3. Druhy kriminalistické rekonstrukce	54
A. Rekonstrukce místa činu	55
B. Rekonstrukce objektů	56
C. Rekonstrukce vnější podoby člověka	57
D. Rekonstrukce trestného činu	57
§ 4. Funkce rekonstrukce trestného činu	59
§ 5. Metodickotaktické principy realizace rekonstrukce trestného činu	62
A. Zaměňování rekonstrukce za jiné úkony	62
B. Příprava konání rekonstrukce	64
C. Vlastní konání rekonstrukce	68
§ 6. Psychologické předpoklady konání rekonstrukce	71
§ 7. Důkazní hodnota výsledků rekonstrukce	73
§ 8. Prověrka výpovědi na místě	78
ZÁVĚR	79
Seznam literatury	82

СОДЕРЖАНИЕ

ПРЕДИСЛОВИЕ	11
<i>Глава I.</i>	
ИССЛЕДОВАНИЕ СОВРЕМЕННОГО УРОВНЯ И ЦЕЛЕСООБРАЗНОСТИ ПРОИЗВОДСТВА СЛЕДСТВЕННОГО ЭКСПЕРИМЕНТА И КРИМИНАЛИСТИЧЕСКОЙ РЕКОНСТРУКЦИИ	13
§ 1. Цель, предмет и метод предварительного исследования	13
§ 2. Общие сведения из предварительного исследования	14
A. К следственному эксперименту	14
B. К криминалистической реконструкции	14
<i>Глава II.</i>	
СЛЕДСТВЕННЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ	15
§ 1. Экспериментальный метод и его применение в криминалистике	15
§ 2. Следственный эксперимент в качестве специфического метода криминалистики и в качестве самостоятельного следственного действия	17
A. Краткое развитие взглядов на понятие и содержание следственного эксперимента	17
B. Следственный эксперимент в качестве специфического структурного метода криминалистики	19
§ 3. Цели следственного эксперимента	21
§ 4. Виды следственного эксперимента	24
§ 5. Участие лиц в производстве следственного эксперимента	25
§ 6. Значение некоторых психических процессов и социально-психологических явлений участников следственного эксперимента	28

А. Взаимосвязи участников следственного эксперимента	29
Б. Воздействие экспериментальной ситуации	32
В. Воздействие информации о программе и цели следственного эксперимента	34
§ 7. Подготовка производства следственного эксперимента	37
§ 8. Тактические и методические приемы производства следственного эксперимента	38
§ 9. Документация результатов следственного эксперимента	42
§ 10. Оценка результатов следственного эксперимента и их доказательственного значения	45
 <i>Глава III</i>	
КРИМИНАЛИСТИЧЕСКАЯ РЕКОНСТРУКЦИЯ	46
§ 1. Общее гносеологическое значение реконструкции	46
§ 2. Криминалистическая реконструкция	48
А. Реконструкция в качестве специфического познавательного метода	48
Б. Краткое развитие взглядов на реконструкцию	50
В. Гносеологическая сущность реконструкции	53
§ 3. Виды криминалистической реконструкции	54
А. Реконструкция места происшествия	55
Б. Реконструкция объектов	56
В. Реконструкция внешнего вида человека	57
Г. Реконструкция преступления	57
§ 4. Функция реконструкции преступления	59
§ 5. Методические и тактические принципы реализации реконструкции преступления	62
А. Замена реконструкции на другие действия	62
Б. Подготовка производства реконструкции	64
В. Собственное производство реконструкции	68
§ 6. Психологические предпосылки производства реконструкции	71
§ 7. Доказательственная ценность реконструкции	73
§ 8. Проверка показаний на месте	78
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	79
Список использованной литературы	82

INHALT

VORWORT	11
<i>Kapitel I.</i>	
UNTERSUCHUNG DES GEGENWÄRTIGEN NIVEAUS UND DER ZWECKMÄSSIGKEIT DES UNTERSUCHUNGSEXPERIMENTS UND DER KRIMINALISTISCHEN REKONSTRUKTION	13
§ 1. Ziel, Gegenstand und Methode der Vorforschung	13
§ 2. Allgemeine Erkenntnisse aus der Vorforschung	14
А. Zum Untersuchungsexperiment	14

B. Zur kriminalistischen Rekonstruktion	14
<i>Kapitel II.</i>	
DAS UNTERSUCHUNGSEXPERIMENT	15
§ 1. Experimentale Methode und ihre Anwendung in der Kriminalistik	15
§ 2. Untersuchungsexperiment als spezifische Methode der Kriminalistik und als selbständige Untersuchungshandlung	17
A. Kurzer Abriß der Entwicklung der Ansichten zu Begriff und Inhalt des Untersuchungsexperiments	17
B. Untersuchungsexperiment als spezifische strukturelle Methode der Kriminalistik	19
§ 3. Die Ziele des Untersuchungsexperiments	21
§ 4. Die Arten des Untersuchungsexperiments	24
§ 5. Teilnahme von Personen an der Durchführung des Untersuchungsexperiments	25
§ 6. Die Bedeutung einiger psychischer Prozesse und sozial-psychologischer Erscheinungen der Teilnehmer am Untersuchungsexperiment	28
A. Gegenseitige Bindungen der Teilnehmer des Untersuchungsexperiments	29
B. Die Wirkung der experimentalen Situation	32
C. Die Wirkung der Information über Programm und Ziele des Untersuchungsexperiments	34
§ 7. Vorbereitung auf die Durchführung des Untersuchungsexperiments	37
§ 8. Taktisches und methodisches Herangehen an die Durchführung des Untersuchungsexperiments	38
§ 9. Dokumentierung der Ergebnisse des Untersuchungsexperiments	
§ 10. Auswertung der Ergebnisse des Untersuchungsexperiments und ihre Bedeutung für die Beweisführung	42
<i>Kapitel III.</i>	
DIE KRIMINALISTISCHE REKONSTRUKTION	46
§ 1. Allgemeine gnoseologische Bedeutung der Rekonstruktion	46
§ 2. Kriminalistische Rekonstruktion	48
A. Rekonstruktion als spezifische Erkenntnismethode	48
B. Überblick der Ansichten auf die Rekonstruktion	50
C. Gnoseologisches Wesen der Rekonstruktion	53
§ 3. Arten der kriminalistischen Rekonstruktion	54
A. Rekonstruktion des Tatorts	55
B. Rekonstruktion der Objekte	56
C. Rekonstruktion des äußeren Erscheinungsbildes des Menschen	57
D. Rekonstruktion der Straftat	57
§ 4. Funktion der Rekonstruktion einer Straftat	59
§ 5. Methodisch-taktische Prinzipien der Realisierung der Rekonstruktion einer Straftat	62
A. Austausch der Rekonstruktion mit anderen Untersuchungsschritten	62
B. Vorbereitung der Durchführung der Rekonstruktion	64
C. Eigentliche Durchführung der Rekonstruktion	68

PŘEDMLUVA

Tato publikace vznikla jako výsledek předvýzkumné etapy „Přípustnost a etika používání některých kriminalistických metod a postupů neupravených trestním řádem“, která byla plněna v letech 1986 až 1989 v rámci dílčího úkolu SPZV „Trestněprávní reglementace kriminalistických metod a její význam pro zvyšování účinnosti boje s kriminalitou (SPZV IX-5-3/07-4).

Výzkumná etapa byla zaměřena na řešení etiky a zákonnosti provádění vyšetřovacího experimentu a rekonstrukce trestného činu jako vyšetřovacích úkonů neupravených trestním řádem. Analýzou a syntézou empirických dat i teoretických poznatků se autorům podařilo zjistit úroveň současného praktického provádění vyšetřovacího experimentu a rekonstrukce trestného činu čs. orgány činnými v trestním řízení, zejména vyšetřovateli Veřejné bezpečnosti. Práce postihuje klady i nedostatky, které se v praxi vyskytují při provádění zmíněných úkonů z hlediska trestněprocesního a kriminalistickotaktického. Činí tak anonymně, tj. neuvádí se konkrétní orgány činné v trestním řízení, neboť pro tento druh publikace není rozhodující, kdo pracoval příkladně a kdo se dopustil chyb, nýbrž to, aby se čtenáři pracující zejména v orgánech činných v trestním řízení mohli zamyslet nad touto problematikou a vzít si eventuálně jistá poučení pro další svou práci. Proto se autoři též snaží analyzovat řadu praktických případů, konfrontovat praktické postupy s vědecky odůvodněnými kriminalistickými poučkami a platnými právními předpisy a vyvozovat doporučení pro další zkvalitnění těchto vyšetřovacích úkonů.

K oběma zkoumaným úkonům — vyšetřovacímu experimentu a rekonstrukci — byly ministerstvem vnitra ČSSR vydány před delší dobou (17 lety) monografické práce V. Prerada a M. Vychodila, avšak jen v omezeném rozsahu, s označením „Jen pro služební potřebu“, takže jsou širší odborné veřejnosti málo dostupné. Proto autoři této publikace do ní zahrnuli teoretické postuláty s cílem jejich aktualizace a konfrontace se současnou vyšetřovací praxí.

Lze konstatovat, že empirický výzkum umožnil autorům analyzovat zejména trestněprocesní a kriminalistickotaktické aspekty zkoumané problematiky, ale jen okrajově aspekty etické, neboť ty nelze dobře poznat z vyšetřovacích spisů. I tak je možné hodnotit výsledek zkoumání pozitivně, neboť poznatky obsažené v práci jsou přínosem pro efektivnější

ZKOUMÁNÍ SOUČASNÉ ÚROVNĚ A ÚČELNOSTI PROVÁDĚNÍ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU A KRIMINALISTICKÉ REKONSTRUKCE

§ 1. CÍL, PŘEDMĚT A METODA PŘEDVÝZKUMU

Předběžný (pilotážní) výzkum byl proveden s cílem:

a) seznámit se se stávající vyšetřovací praxí provádění vyšetřovacího experimentu a rekonstrukce, vyčlenit a zevšeobecnit pozitivní a negativní prvky této praxe a na základě získaných poznatků případně doporučit provedení hlubšího výzkumu dostatečně reprezentativního vzorku případů s použitím dalších adekvátních metod výzkumu;

b) posoudit účelnost provádění experimentu a rekonstrukce a znalost základních taktických a metodických zásad jejich provedení. S ohledem na neexistující procesněprávní úpravu těchto úkonů de lege lata seznámit se též s praxí aplikace analogických procesních náležitostí při jejich provádění.

Výzkum byl prováděn metodou studia a popisné formy vyšetřovacích spisů obsahujících dokumentaci (protokol, dokumentaci) o provedeném experimentu a rekonstrukci. O každém zkoumaném případě byla vyplněna anketa o experimentu s 65 a o rekonstrukci s 59 statisticky zpracovatelnými informačními údaji. Pokud jednotlivé případy obsahovaly některé zvláštní nebo významné poznatky praxe, byly tyto poznatky slovně popisnou formou uvedeny v anketě. Touto metodou jsme shromáždili informace o 57 případech experimentu a 83 případech rekonstrukce. Vzhledem k relativně malému počtu případů byly statistické informace zpracovány manuálně. Písemné poznámky uvedené v anketách byly využity při zevšeobecnění a doporučení.

Zvolený vzorek zkoumání obou úkonů není natolik reprezentativní, aby dovolil širší zevšeobecnění praxe provádění těchto úkonů ve vyšetřování VB. Je pouze s o n d o u, která umožňuje relativně omezené závěry a doporučení.

Výběr zkoumaných případů vyšetřovacího experimentu a rekonstrukce byl v podstatě (z naší strany) náhodný, byl proveden vyšetřovateli a prokuraturou podle osobní znalosti a jednacích protokolů. Zkoumané případy jsou převážně z ČSR, výběr byl proveden v Praze, Středočeském, Západočeském, Východočeském, Jihočeském a Jihomoravském kraji. Dva případy jsou ze Středoslovenského a Východoslovenského kraje (2 případy vyšetřovacího experimentu). Většina zkoumaných případů jak vyšetřovacího experimentu, tak rekonstrukce, se týkala trestných činů vyšetřovaných

v posledních 7 letech před zahájením sběru empirických údajů. Jde tedy o soubor aktuální.

§ 2. POVŠECHNÉ POZNATKY Z PŘEDVÝZKUMU

A. K vyšetřovacímu experimentu

Frekvence výskytu vyšetřovacích experimentů byla nejčastější při vyšetřování trestných činů vraždy podle § 219 tr. zák. Z celkového počtu případů zkoumaných experimentů (57) největší počet — 34, což je více než polovina zkoumaných případů, připadá na vraždy (včetně pokusů). Druhým nejfrekventovanějším trestným činem, při jehož vyšetřování byl proveden vyšetřovací experiment, je ublížení na zdraví podle § 224 tr. zák., většinou způsobené při dopravních nehodách. Zde byl experiment zastoupen 13 případy (zhruba čtvrtina). V pořadí třetím trestným činem, kdy při jeho vyšetřování byl proveden experiment, je trestný čin loupeže podle § 234 tr. zák. Bylo to v 6 případech (zhruba desetina počtu zkoumaných případů). Frekvence experimentu při vyšetřování jiných trestných činů byla jen sporadická (trestné činy podle § 176 — 1 případ, § 155 — 1 případ, § 222 — 1 případ, § 220 — 1 případ).

Výsledky předvýzkumu naznačují, že vyšetřovací experiment je nejčastěji prováděn při vyšetřování trestných činů spojených s ublížením na zdraví. Přihlédneme-li k počtu případů vražd a loupeží (dohromady 40), je možno soudit, že: a) metody vyšetřovacího experimentu se ve větší míře využívá při vyšetřování trestných činů s vyšší společenskou nebezpečností; b) experimentem ověřený, příp. získaný důkaz umožňuje efektivní prověrku vytyčených vyšetřovacích verzí a racionální postup při vyšetřování případů i tehdy, kdy obviněný, případně svědek, se nezúčastní (odmítne, nemůže) provedení vyšetřovacího experimentu; c) nejsou řídké případy, kdy dochází k záměně vyšetřovacího experimentu za jiné úkony, především za rekonstrukci a prověrku výpovědi obviněného nebo svědka na místě majícím vztah k vyšetřované události. To je mimo jiné patrně zapříčiněno neexistencí explicitní právní úpravy vyšetřovacího experimentu v trestním řádu a povrchní znalostí metodických a taktických zásad jeho realizace.

B. Ke kriminalistické rekonstrukci

Rovněž rekonstrukce, především rekonstrukce trestného činu, se využívá v procesu vyšetřování a dokazování skutkově a právně náročných trestních věcí obecné nebo majetkové kriminality s vysokým stupněm nebezpečnosti pro společnost. Ve vybraném vzorku spisů šlo

v 57 věcech o trestné činy vraždy podle § 219 tr. zák., v 18 věcech o trestné činy ublížení na zdraví v různých formách, zejména podle §§ 221 a 222 tr. zák., v 9 případech o trestný čin loupeže podle § 234 tr. zák., v pěti o trestný čin znásilnění podle § 241 tr. zák., ve dvou o trestný čin útoku na veřejného činitele podle § 155 tr. zák., po jednom o trestné činy podle § 180, § 132, § 136, § 197a tr. zák. Ve všech dále uváděných případech šlo o kvalifikované skutkové podstaty podmiňující ve smyslu § 88 tr. zák. použití vyšší trestní sazby. Většinou se rekonstrukce konala k prověrce a upřesnění okolností uváděných trestných činů, v několika věcech se rekonstrukce týkala souběhu těchto trestných činů s jinými (kvalifikovanými jen podle uváděných §§).

V současnosti neexistuje jediný závažnější případ, který by bylo možno zahrnout pod uváděná ustanovení zvláštní části tr. zákona, v nichž by nebylo využito rekonstrukce. Během posledních let si tato kriminalistická metoda získala uznání jako účinný důkazní prostředek, který slouží k prověrce vytyčených vyšetřovacích verzí, k prověrce a upřesnění již známých důkazních skutečností, jakož i ke zjištění skutečností nových, dosud nepoznaných. Na rozdíl od vyšetřovacího experimentu se tato metoda koná zpravidla až v závěru vyšetřování. Protože výzkum potvrdil, že v praktické realizaci této metody se vyskytuje více metodickotaktických i procesních pochybení, nápravě bezpochyby prospěje legislativní záměr zařadit ji do trestního řádu.

Hlava II.

VYŠETŘOVACÍ EXPERIMENT

§ 1. EXPERIMENTÁLNÍ METODA A JEJÍ APLIKACE V KRIMINALISTICE

Experiment je cílevědomé působení člověka na okolní prostředí. Jeho specifika spočívají v plánovitém, řízeném variování aktivního zasahování a působení na stav a chování objektů nebo procesů objektivní reality. Cílem takového působení je zjištění jeho vlivu na zkoumaný objekt, získání spolehlivých podkladů pro závěry o výsledcích působení i specifickém charakteru samotného zkoumaného objektu.¹⁾

Člověk vystupuje v experimentu jako aktivní subjekt s cílem prověření (potvrzení nebo odmítnutí) stanovené hypotézy, jehož výsledky jsou zdrojem úplnějších a spolehlivějších informací o daném objektu.

¹⁾ Koldin, V. J.: Kriminalistika socialistických stran. Juridičeskaja literatura, Moskva 1986, s. 263.

Experimentální metoda je efektivnější a kvalitativně výše než metody objektivního pozorování, měření a srovnávání, které tvoří v menší či větší míře její organickou součást. Jejím základem je pozorování, ale současně zahrnuje i vědomé zásahy subjektu do pozorovaného jevu, jeho aktivní účast při přetváření podmínek a jeho průběhu.²⁾ Vlivem experimentu se rozšiřují a prohlubují možnosti pozorování. Podstatou experimentu je ve skutečnosti rekonstrukce (znovuprovedení) zkoumaného jevu v nejrůznějších zvolených podmínkách. To umožňuje zkoumat jeho jednotlivé stránky, které jsou předmětem zájmu izolovaně, v relativně čisté podobě.

Jeho přednost před jinými metodami spočívá mimo jiné rovněž v tom, že experiment je možno mnohonásobně opakovat, dokud nebude dosaženo cíle obsaženého v jeho hypotéze. Přitom vzniká možnost pokaždé zkvalitňovat, zdokonalovat jeho metodiku a vnášet do ní stále nové prvky.³⁾

Experiment je tedy velmi významným metodickým prostředkem pro zjišťování zákonitostí zkoumaných jevů. Zjišťujeme-li zákonité souvislosti mezi jevy, lze často při experimentu variovat nejen samotné podmínky ve smyslu zařazení nebo vyloučení, ale i kvantitativní zákonitosti, které připouštějí matematická vyjádření. Právě pomocí experimentu dospěla přírodověda k odhalení zákonů přírody.⁴⁾

Experiment ve vědeckém poznání je momentem (formou) praxe, kterou teorie poznání pokládá za základ a cíl poznávacího procesu, jakož i za kritérium věrohodností vědeckých poznatků, teorií, tvrzení. Praxi, praktickou činnost člověka ovšem nutno chápat nikoli úzce (např. pouze ve smyslu praxe výrobní), ale v nejširším slova smyslu, tj. včetně rozmanitých oblastí společenské praxe (taková je i praxe orgánů činných v trestním řízení), zejména pak praxe vědeckého zkoumání, experimentování, organizovaného a kontrolovaného pozorování apod.⁵⁾

Experimentální metoda má široké uplatnění vedle kriminalistického vědeckého výzkumu i v kriminalistické praktické činnosti. V procesu vyšetřování dovoluje pokusem prověřit správnost naší představy o určitém faktu, který má význam ve vyšetřované věci nebo pokusnou cestou získat o něm nové důkazy.⁶⁾

Experiment v kriminalistické praktické činnosti vystupuje jako jedna ze specifických metod shromažďování a hodnocení důkazů v trestním ří-

²⁾ Málek, J.: Historická metoda a experiment. II. část práce Zicha, O., Málka, J., Tondla, L.: K metodologii experimentálních věd. ČSAV, Praha 1959, s. 99 a násl.

³⁾ Michajlova, I. B.: Metody i formy naučného poznání. Izd. Mysl, Moskva 1936, s. 40—41.

⁴⁾ Rubinštejn, S. L.: Základy obecné psychologie. SNP, Praha 1967, s. 44.

⁵⁾ Zich, O., Málek, J., Tondl, L.: K metodologii experimentálních věd. ČSAV, Praha 1959, s. 244.

⁶⁾ Bělkin, R. S.: Suščnost eksperimentalnogo metoda issledovanija v sovetskom ugolovnom processe i kriminalistike. VŠ MVD, Moskva 1961, s. 30.

zení. Uplatňuje se jako empirický experiment, a to: a) jako samostatný vyšetřovací úkon — vyšetřovací experiment, b) jako součást (experimentální prvky) jiných metod integrovaných některým vyšetřovacím úkolem, např. ohledáním, rekonstrukcí, rekognicí apod. a jako jedna z metod kriminalistického znaleckého zkoumání.

Experiment v trestním řízení (přípravném i řízení před soudem) je v základních principech shodný s experimentem v kterékoliv jiné oblasti společenské praxe.

Pomocí experimentu může experimentátor (vyšetřovatel, soudce) sám:

1. rekonstruovat (opětovně vyvolat) jev analogický zkoumanému jevu,
2. programově variovat podmínky, za kterých jev probíhá,
3. izolovat jednotlivé podmínky experimentu a měnit podle programu některou z nich, při zachování nezměněného stavu ostatních a dokazovat tak význam jednotlivých podmínek. Zkoumání vztahu neměnného a proměnného umožňuje zjistit určující podmínky pro poznání zkoumané události.

Z uvedeného je možno dovést, že experiment v trestním řízení:

a) je vědecky opodstatněná, procesně přípustná a praxí aprobovaná metoda sloužící jako efektivní prostředek k poznání a dokazování objektivní pravdy v trestním řízení;

b) přes některé specifické prvky dané specifickým předmětem zkoumání (událostí trestného činu) si zachovává základní principy vědecké experimentální metody poznání;

c) uplatňuje poznatky celé řady vědních oborů jako psychologie, přírodních, technických a společenských věd;

d) výsledky experimentu v trestním řízení jsou důkazem v procesním smyslu.

§ 2. VYŠETŘOVACÍ EXPERIMENT JAKO SPECIFICKÁ METODA KRIMINALISTIKY A JAKO SAMOSTATNÝ VYŠETŘOVACÍ ÚKON

A. *Stručný vývoj názorů na pojem a obsah vyšetřovacího experimentu*

O úloze a významu experimentu v trestním řízení je možno nalézt zmínky již v minulém století, např. ve známých pracích H. Grosse, F. Storcha aj.⁷⁾ Ve třicátých letech našeho století pak zejména v pracích

⁷⁾ Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. 1893, 3. Aufl. Gratz 1894.

řady sovětských autorů, jako J. N. Jakimova,⁸⁾ Tarasova-Rodionova,⁹⁾ M. S. Strogoviče¹⁰⁾ a dalších.

Uvedení autoři vesměs považovali vyšetřovací experiment za specifickou formu, zvláštní druh ohledání. Např. Tarasov-Radionov v citované práci nazýval vyšetřovací experiment „ohledáním — inscenací“ nebo taktickým postupem vyšetřování. Definoval jej jako umělé rekonstruování okolností trestného činu nebo události, nebo jednotlivých elementů nebo jednotlivých relevantních skutků. Uznával však, že experiment přesahuje hranice ohledání a ve své nové kvalitě je zdrojem rozvoje nových forem vyšetřovací praxe.¹¹⁾

Není bez zajímavosti, že někteří autoři i po přijetí nového trestněprocesního zákonodárství v SSSR (Osnovy trestního zákonodárství v SSSR v roce 1958) a trestněprocesní úpravy vyšetřovacího experimentu (čl. 183 UPK RSFSR) setrvávají na tvrzení, že vyšetřovací experiment není samostatný vyšetřovací úkon a považují jej nadále jako zvláštní druh ohledání.¹²⁾ Obdobnou pozici zaujímá i učebnice československého trestního řízení¹³⁾ při nedostatku výslovné zákonné úpravy.

K významnému posunu teoretických názorů na pojem, obsah a význam vyšetřovacího experimentu jako samostatného vyšetřovacího úkonu došlo v SSSR v 50. letech, což pozitivně ovlivnilo i vývoj názorů na tuto otázku v ČSSR, NDR i jiných socialistických zemích.¹⁴⁾ K protagonistům v SSSR patří L. E. Arocker, R. S. Bělkin a N. I. Gukovskaja.¹⁵⁾

Práce těchto autorů, zejména fundované monografie R. S. Bělkina, byly přínosem v rozvoji teorie současné kriminalistiky a pozitivně ovlivnily praxi orgánů činných v trestním řízení nejen v SSSR, ale i v jiných socialistických zemích.

Vědecká fundovanost prací citovaných autorů opírajících se o široké zobecnění poznatků vyšetřovací praxe, podstatnou měrou přispěla k pro-

⁸⁾ Jakimov, J. N.: Sledstvennyj osmotr. Dokt. disertace. Moskva 1964, s. 115—122.

⁹⁾ Tarasov-Radionov, P. I.: Nastolnaja kniga sledovatelja. Jurizdat, Moskva 1949, s. 368.

¹⁰⁾ Strogovič, M. S.: Ugolovnyj process. Gosjurizdat, Moskva 1964, s. 245—246.

¹¹⁾ Kriminalistika č. I, Gosjurizdat, Moskva 1950, s. 243.

¹²⁾ Gutkin, I. M., Belozarov, Ju. N., Mariupolskij, L. A.: Sovetskij ugolovnyj process. Gosjurizdat, Moskva 1962, s. 193.

¹³⁾ Učebnice československého trestního řízení. Orbis, Praha 1963, s. 159.

¹⁴⁾ Stelzer, H. E.: Sozialistische Kriminalistik. Allgemeine kriminalistische Theorie und Methodologie. Band I. Berlin 1977; Görner, J.: Knižnice SNB č. 3, MV, Praha 1953.

¹⁵⁾ Arocker, L. E.: Sledstvennyj eksperiment v sovetskoj kriminalistike. Kandidát. disertace. Charkov 1951; Bělkin, R. S.: Teorija i praktika sledstvennogo eksperimenta. VŠ MVD, Moskva 1959; Bělkin, R. S.: Suščnosť eksperimentalnogo metoda issledovanija v sovetskom ugolovnom processe i kriminalistike. VŠ MVD, Moskva 1961; Bělkin, R. S.: Eksperiment v sledstvennoj, suděbnoj i ekspertnoj praktike. Jurid. literatura, Moskva 1964; Bělkin, R. S.: Sobiranije, issledovanije i ocenka dokazatelstv. Nauka, Moskva 1966; Gukovskaja, N. L.: Teorija i praktika sledstvennogo eksperimenta na predvaritelnom sledstvii. Kandidát. disertace, Moskva 1959.

sazení myšlenky oprávněnosti procesní samostatnosti vyšetřovacího experimentu a jako důležitého zdroje rozvoje nových forem vyšetřovací praxe. Zejména Bělkin přesvědčivě dokázal experimentální podstatu uvedeného úkonu a specifikoval jeho odlišnost od jiných vyšetřovacích úkonů, v jejichž struktuře se vyskytují pokusné prvky. Dokázal, že vyšetřovací experiment je významným důkazním prostředkem a zdrojem nových důkazů. Definoval jej jako „takový vyšetřovací úkon, který spočívá v provádění speciálních pokusů, zkoušek s cílem získání nových a prověrky stávajících důkazů a rovněž prověrky a hodnocení vyšetřovacích verzí o možnosti nebo nemožnosti existence nějakých faktů, jevů, majících význam ve věci“.¹⁶⁾

V ČSSR byla soustředěnější pozornost věnována problematice využití experimentální metody v kriminalistice v 60. a 70. letech. Monografie J. Pješčaka, M. Vychodila a V. Prerada vyplnily určitou mezeru v čs. kriminalistické teorii a měly pozitivní vliv i na vyšetřovací praxi, což dokazují provedené výzkumy a vydané resortní směrnice, upravující rámcově praktické provedení vyšetřovacího experimentu (SNB-vyš. I-1 FMV). Názory uvedených autorů měly do jisté míry vliv na korekci pozice teorie trestněprocesního práva v této otázce, což se projevilo v připravované zákonné úpravě trestního řádu de lege ferenda, kde se počítá s vyšetřovacím experimentem jako samostatným vyšetřovacím úkonem.¹⁷⁾

B. *Vyšetřovací experiment*

jako specifická strukturální metoda kriminalistiky

Vyšetřovací experiment je specifický (specifická metoda) jen pro oblast praktické činnosti orgánů trestního řízení.¹⁸⁾ V této oblasti je experiment využit jako samostatná metoda poznání a dokazování objektivní pravdy v trestním řízení — vyšetřovací experiment. Vedle toho má experimentální metoda široké využití, jak již byla zmínka, jako součást, prvek struktury řady vyšetřovacích úkonů, např. ohledání, rekonstrukce, rekognice aj. V rámci těchto úkonů působí jako racionální prvek a zvyšuje jejich efektivnost v poznávání vyšetřované události.

Experimentální metoda je široce využívána ve všech druzích krimina-

¹⁶⁾ Bělkin, R. S.: Eksperiment v sledstvennoj, sudebnoj i ekspertnoj praktike. Jurid. literatura, Moskva 1964, s. 17.

¹⁷⁾ Vyšetřovací experiment je zákonně reglamentován v trestněprocesních zákonech svazových republik, např. Ugolovno processualnyj kodeks RSFSR; Gosud. izd. jurid. lit., Moskva 1962, čl. 183; ze západních zemí například v italském Codice di Procedura Penale, v §§ 312 a 313, R. D. 19 ottobre 1930, n. 13993.

¹⁸⁾ V oblasti kriminalistického vědeckého výzkumu není rozdílu v aplikaci experimentální metody ve srovnání s jinými vědními obory. Proto nepovažujeme za možné věnovat pozornost této otázce. Blíže viz např. Pješčak, J.: Úvod do kriminalistiky. VVÚK GP, Praha 1965, s. 68.

listické expertizy. Např. trasologie, mechanoskopie, balistika aj. se nemo-
hou obejít bez pokusně získávaného srovnávacího materiálu (pokusných
stop nástrojů, pokusně získaných nábojnic, střel apod.).

Vyšetřovací experiment jako samostatný vyšetřovací úkon lze definovat
jako specifickou kriminalistickou metodu, která je založena na pokusném
r e k o n s t i t u o v á n í prověřovaného faktu (okolnosti) a na pozorování
jeho průběhu a výsledku v programově (plánovitě) variovaných podmín-
kách za účelem objasnění objektivní možnosti jeho existence a vztahu
k trestní věci.

Vyšetřovací experiment je experiment přirozený (empirický), probíhá
převážně v přírodních a společenských podmínkách, běžných pro lidskou
činnost. Je většinou prováděn bez náročných technických prostředků, ne-
vyžaduje zvláštní odborné znalosti vyšetřovatele a jeho průběh a výsledky
jsou zpravidla registrovány přímo lidskými smysly (zrakem, sluchem).
V náročnějších případech vyšetřovatel využívá odborných znalostí specia-
listů.

Podstatu vyšetřovacího experimentu tvoří pokusná činnost v uměle,
speciálně vytvořených a programově variovaných podmínkách a situacích,
případně zvolených objektivních podmínkách (např. denní doba s ohledem
na viditelnost, klimatické podmínky apod.). Jde o experimentální mode-
lování programově určených situačních elementů okolnosti trestného činu,
shodných s původními.

Pomocí vyšetřovacího experimentu se zkoumaná skutečnost (například
možnost proniknutí do objektu), rekonstruuje ve speciálně připravených
a plně kontrolovaných podmínkách, což umožňuje zjistit relevantní okol-
nosti a vztahy (vztah příčiny a následku). Nejde tedy jen o pouhé obno-
vení určitého faktu (epizody) souvisejícího se spáchaným trestným činem,
nýbrž jeho experimentální prověřování obměňováním původní situace
pokusnými variantami a využitím opakovaných sérií pokusů. Tak je
možno eliminovat nahodilost a dospět k výslednému poznání, které co
nejvěrněji přibližuje minulou relevantní skutečnost.

V současné době v teorii kriminalistiky i praxi orgánů činných v trest-
ním řízení je vyšetřovací experiment chápán jako samostatný procesní
úkon. V této otázce se nevyskytují protichůdné či sporné názory na tento
úkon, jako na pramen důkazů v čs. trestním řízení. Tuto skutečnost pro-
kazují i výsledky provedeného výzkumu. Z uvedeného vzorku (57 pří-
padů) ve 42 případech, tj. 85,96 %, provedený vyšetřovací experiment,
bez ohledu na řadu problémů a nedostatků, o nichž bude dále pojednáno,
přispěl k objasnění prověřovaných okolností. To svědčí o tom, že vyšetřo-
vací experiment se bezesporu stal běžným úkonem ve vyšetřovací praxi
orgánů Veřejné bezpečnosti.

Vyšetřovací experiment se podstatně liší od jiných vyšetřovacích úkonů,

s nimiž má některé společné znaky, např. od ohledání, rekonstrukce aj. Jeho experimentální charakter vyžaduje vlastní specifické taktické a zejména metodické postupy. Splnění cílů experimentu, pokusné prověření hypotézy, která leží v jeho základě, vyžaduje modelování objektivních faktorů trestného činu, modelování pokusného děje i modelování subjektivních faktorů při uplatnění základních zásad metodiky experimentování (opakování pokusů, variování podmínek apd.). V modelu je v dialektické jednotě spojen empirický a racionální postup orgánů činného v trestním řízení v konkrétní trestní věci. Pokusy s modelem události (děje) a jejich podmínek slouží k získání informací o modelové skutečnosti — okolnostech vyšetřovaného případu (originálu), který v procesu poznání imituje.

Přesto však v praxi dochází k jeho zaměňování za jiné úkony, nejčastěji za rekonstrukci a za zvláštní formu výsledku prováděného k upřesnění a doplnění původní výpovědi na místě, kde došlo k vyšetřované události (místo činu). Některými autory i pracovníky praxe je tento úkon nazýván např. „prověrkou výpovědi na místě“ a pokládán za samostatný vyšetřovací úkon.⁴⁹⁾

Ve zkoumaném vzorku byl vyšetřovací experiment v 16 případech, tj. 28 %, zaměněn za jiný vyšetřovací úkon, a sice ve 12 případech za rekonstrukci a ve 4 případech za prověrku výpovědi na místě činu. Tato skutečnost je patrně ovlivněna dvěma faktory:

a) povšechnou znalostí metodiky a taktiky provádění vyšetřovacího experimentu (praktická stránka experimentu je jen rámcově upravena instrukcí SNB-Vyšetr-I-1 FMV),

b) neexistencí výslovné právní úpravy v tr. řádu de lege lata.

Podstatné rozdíly mezi vyšetřovacím experimentem a rekonstrukcí jsou patrné z porovnání s hlavou III. této zprávy.

§ 3. CÍLE VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

V kriminalistické praxi je experiment kontrolovaným působením na zkoumaný objekt (člověka, předměty, jev). Jeho hlavním cílem je prověrka a dokazování vyšetřovacích verzí. V tomto rámci se uskutečňuje jak prověrka existujících důkazů, zejména výpovědí osob, tak vzniká v této souvislosti možnost získání nové důkazní informace. Přitom často vyplynou i poznatky o podmínkách a bezprostředních příčinách trestného činu.

Na tom, že cílem vyšetřovacího experimentu je prověrka existujících důkazů, získání nových důkazů, prověrka vyšetřovacích verzí a získání

⁴⁹⁾ Chlyncov, M. N.: Proverka pokazanij na meste. Saratov 1971; Soja-Serko, L. A.: Proverka pokazanij na meste. ©P SSSR, Moskva 1966 aj.

poznatků o podmínkách, které umožnily spáchání trestného činu, se shoduje většina autorů.²⁰⁾

V praxi je při provedení vyšetřovacího experimentu sledováno i více cílů souběžně. Ve sledovaném vzorku (57) je v protokolech ve všech případech uváděna prověrka výpovědi obviněného a svědka jako cíl vyšetřovacího experimentu. V některých případech je cílem experimentu prověrka výpovědi několika svědků, resp. poškozeného a několika očitých svědků, nebo výpovědi obviněného souběžně s výpovědí poškozeného. Nejčastěji je cílem experimentu prověrka výpovědi obviněného (42) a tvoří 73,68 %. Ve 20 případech (35,08 %) je spojena s prověrkou vyšetřovacích verzí. Ve skutečnosti, i když to není v protokole uváděno, je ve většině případů souběžně sledována prověrka a dokázání vyšetřovací verze, resp. prověrka výpovědi je současně prověrkou vytyčené verze. O problémech protokolace průběhu a výsledku experimentu bude pojednáno dále.

1. Prověrka a dokazování vyšetřovacích verzí je důležitým cílem vyšetřovacího experimentu. Při prověrci verzí cestou vyšetřovacího experimentu nejde jen o prověrku jednotlivých důkazů. Prověřují se opodstatněné domněnky vyšetřovatele (hypotézy), které tvoří základ verze, které vznikly na základě důkazů, jiných faktů i analogie. Prověrka důkazů nemusí být vždy totožná s prověrkou verze. Obsah verze může být širší než důkazy, na jejichž základě byla vytyčena, jinak by verze nehrála tak důležitou roli v procesu vyšetřování. Předmětem prověrky verze jsou důsledky vyplývající z dané verze s cílem zjištění jejich existence nebo naopak nemožnosti existence, což vede k potvrzení pravdivosti nebo vyloučení vytyčené verze.

I když prověrku verzí je možno provádět různými vyšetřovacími i operativně pátracími úkony, je vyšetřovací experiment jedním z významných prostředků jejich prověrky, zvláště vhodným vzhledem k široké možnosti experimentování, variování podmínek, opakování pokusů apod.; mimo jiné též proto, že jej lze realizovat i bez aktivní účasti obviněného, poškozeného, příp. jiných účastníků trestného činu. Poznátky získané experimentální cestou při prověrci verzí, mohou mít jak důkazní, tak i taktický význam.

2. Prověrka ve věci shromážděných důkazů znamená především pokusné zjištění možnosti nebo nemožnosti existence nějakého faktu v konkrétních podmínkách, o kterém svědčí daný důkaz. Ve vyšetřovací praxi nezřídka vznikne situace, kdy běžnými (tradičními) prostředky, např. výslechem,

²⁰⁾ Arocker, L. E.: Sledstvennyj eksperiment v sovetskoj kriminalistike. Kandidát. disert. práce. Charkov 1951, s. 88—94; Bělkin, R. S.: Eksperiment v sledstvennoj, sudebnoj i ekspertnoj praktike, Jurid. literatura, Moskva 1964, s. 45; Vasiljev, A. N., Mudjugin, G. N., Jakubovič, N. A.: Planirovanije rassledovanija prestuplenij. Gosjurizdat, Moskva 1954, s. 114 a násl.

dodatečným ohledáním, konfrontací apod. nelze tuto prověrku dostatečně věrohodně provést. Je tomu tak zejména tehdy, vznikne-li pochybnost o možnosti nebo nemožnosti existence nějaké skutečnosti, faktu, jevu, jmenovitě v situaci, která vyplývá z obsahu daného důkazu.

V takových případech vznikne potřeba, v souladu s ust. § 2 odst. 5 tr. ř., provést prověrku důkazů cestou provedení pokusů v uměle vytvořené situaci, shodné s tou, v níž došlo k určitým inkriminovaným okolnostem.

Této přednosti experimentu jako důkazního prostředku plně využívá vyšetřovací praxe. Ve sledovaném vzorku bylo zjišťováno: ve 28,07 % (16) možnost viditelnosti, ve 31,57 % (18) možnost existence detailů mechanismu události (např. oslnění), 7,01 % (4) možnost vniknout do objektu, 8,77 % (5) možnost slyšet, 22,8 % možnost vytvoření určitého systému stop, 26,31 % jiný druh (např. zjištění rychlosti chůze poškozeného při dopravní nehodě).*)

3. Při prověrce vyšetřovacích verzí a prověrce důkazů může být získán i důkaz nový, který dříve v trestní věci nefiguroval. Takovým důkazem může být experimentem zjištěná skutečnost, která svědčí o tom, že skutek v daných podmínkách nemohl proběhnout, že výstřel v dané místnosti, kde je v provozu určité zařízení, nelze slyšet atd. Může to být i „produkt“ experimentu, vzniklý např. při prověrce profesionálních znalostí obviněného padělat razítko, které bylo zneužito ke spáchání trestného činu. Nový padělek, který vznikl jako výsledek experimentu, má nepochybně důkazní význam, prověřuje pravdivost výpovědi obviněného. Experimentální cestou zjištěná nová relevantní okolnost je v souladu s ust. § 89 tr. ř. důkazem. Toto tvrzení v současné literatuře kriminalistické i procesní a ve vyšetřovací a soudní praxi je akceptováno.

4. Možnosti experimentu při předcházení trestné činnosti jsou omezené. S jeho pomocí lze v některých případech získat poznatky o okolnostech, které ulehčily nebo umožnily spáchání trestného činu. Na základě analýzy zjištěných okolností lze doporučit výrobu nebo opatření technického, organizačního nebo administrativního charakteru, k zabránění nebo alespoň podstatnému ztížení spáchání analogických trestných činů (např. vloupání do bytů rozlomením vložky zámku FAB nebo jeho otevření pomocí planžet). Dosavadní zařízení technického rázu, běžně používaná, jsou však převážně málo účinná (poplašná, bezpečnostní zámky). Výroba účinnějších na bázi elektroniky je zatím příliš nákladná.

*) Ve sledovaném vzorku je nejčastějším případem zjišťování možnosti existence detailů mechanismu události, resp. způsobu spáchání, jak jej uvádí obviněný, v souvislosti s řešením otázky zavinění.

§ 4. DRUHY VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Na základě analýzy názorů na klasifikaci vyšetřovacího experimentu a zobecnění poznatků vyšetřovací praxe lze stanovit tyto jeho druhy:

1. experiment zjišťující možnost vnímat nějaký fakt, jev. K tomuto druhu patří experimenty, jejichž cílem je prověrka, zda je možno vidět, slyšet atd.; tento druh experimentu patří v praxi k nejrozšířenějším. Tuto skutečnost potvrzují i výsledky námi sledovaného vzorku (57), kde experimenty tohoto druhu tvoří 36,84 % (17);

2. experiment zjišťující možnost provedení nějakého činu (jednání, děje). U tohoto druhu experimentu přichází v úvahu prověrka, zda je možné provést nějaký konkrétní skutek (čin) v určitých podmínkách, konkrétní osobou, za určitý čas. Např. vniknout do objektu určitým otvorem, vynést předměty atd., ověřit určité profesionální znalosti osoby (např. schopnost zhotovit přesnou napodobeninu úředního razítka, pozměnit bankovku nižší hodnoty na vyšší apod.). Ve sledovaném vzorku je tento experiment zastoupen dosti početně. Konkrétně možnost vniknutí do objektu se vyskytuje v 7 %, avšak další, většinou souběžně sledované cíle, např. možnost otevření, resp. odsunutí petlice, možnost propadnutí dítěte do nedostatečně zabezpečené parovodní šachty, určení místa střelce a polohy zbraně apod. mají zastoupení 26,31 %;

3. experiment zjišťující existenci nějakého jevu. U tohoto druhu experimentu jde o zjištění, zda v konkrétních podmínkách existoval určitý fakt (např. byl-li řidič oslněn ostrým světlem reflektoru osvětlujícího určitý prostor); nejde o prověření možnosti existence. Při provádění tohoto druhu experimentu je většinou souběžně sledován cíl zjištění mechanismu události. Ve sledovaném vzorku souběžně s jinými druhy se vyskytuje ve 31,57 %;

4. experiment zjišťující mechanismus vyšetřované události, jejich jednotlivých detailů, podmínek a mechanismu vytvoření stop. Při provádění tohoto druhu experimentu se zjišťuje průběh události, např. mohla-li se stát tak, jak ji popisuje svědek nebo obviněný. Dále se zjišťuje, jakým způsobem vznikly stopy nějaké události (např. stopy nárazníků a jiných částí automobilu na nějakém předmětu), které byly zjištěny ohledáním.

Tento druh experimentu je ve sledovaném vzorku zastoupen 22,8 % (13) a jedná se o různé experimenty, zejména v souvislosti s vyšetřováním dopravních nehod, méně zda komplex zjištěných stop koresponduje s popisovaným způsobem spáchání apod.

Tyto druhy experimentu vycházejí výlučně z potřeb kriminalistické praktické činnosti. Klasifikačním kritériem je sledovaný účel experimentu, charakter skutečnosti, která má být zjištěna. Jeho provedení může dát

odpověď na řadu jiných otázek a hlouběji poznat vnitřní vztahy vyšetřované události.

§ 5. ÚČAST OSOB PŘI PROVEDENÍ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Při určení subjektu vyšetřovacího experimentu vycházíme především z ust. § 12 odst. 1 tr. ř. a fakultativně z téhož ustanovení odst. 5.

Subjektem vyšetřovacího experimentu je tedy především vyšetřovatel (orgán vyhledávání), prokurátor, soud, obhájce, fakultativně též osoba, proti níž se vede trestní řízení, a poškozený, příp. zúčastněná osoba. Jde tedy podle Solnaře o ty činitele, kteří mají vykonávat a také vykonávají vlastní vliv na průběh řízení a kterým zákon k uskutečňování tohoto vlivu dává určitá práva nebo ukládá určité povinnosti.²¹⁾ Přitom samozřejmě neztotožňujeme subjekty určitého vyšetřovacího úkonu se subjekty trestního řízení.

Mimo subjekty vyšetřovacího experimentu je zpravidla potřebná účast dalších osob, jako specialistů-konzultantů, příp. dalších pomocných osob. Účast všech osob při provádění experimentu je dobrovolná. Přitom rozlišujeme pasivní účast a aktivní. Pasivní účast, např. obviněného nebo svědka, lze z procesního hlediska zajistit i proti vůli účastníka. Aktivní účast na vyšetřovacím úkonu, v našem případě na vyšetřovacím experimentu, z procesního hlediska zajistit nelze. Proto bude, především v případech, kdy aktivní účast např. obviněného nebo svědka je pro úspěšné provedení experimentu velmi žádoucí, záležet především na vhodnosti jednání a postupu vyšetřovatelů. Pokud jde o ostatní příbrané, resp. pomocné osoby — účastníky experimentu, bude třeba využít možností spolupráce s občany a společenskými organizacemi, obracet se na pomocné sbory bezpečnosti (PSVB) a opírat se o pomoc a součinnost státních a jiných orgánů ve smyslu ustanovení § 8 tr. ř.

Otázky účasti při vyšetřovacím experimentu jsou vyšetřovací praxí realizovány celkem uspokojivě. V námi sledovaném vzorku (57) je zjištěna účast prokurátora ve 36,84 % (21) případech, vesměs u případů s vysokou společenskou nebezpečností. Účast obhájce, který se podle ust. § 41 odst. 2 a 165 tr. ř. může zúčastnit v průběhu vyšetřování v podstatě všech procesních úkonů, byla zjištěna v 33,3 % (19) případech. Šlo o účast jen v nejzávažnějších případech a vesměs, soudě podle obsahu protokolů o vyšetřovacím experimentu, se jednalo o účast pasivní. Při předvýzkumu nebyl zjištěn případ doplnění nebo korekce pokusů na návrh obhájce.

²¹⁾ Solnař, V. a kol.: Československé trestní řízení. Učebnice. Orbis, Praha 1963, s. 58.

Osoby na věci nezúčastněné (analogicky ust. § 85 odst. 2 tr. ř.) byly k provedení experimentu přizvány jen ve 43,85 % (25), tedy zhruba u jedné poloviny případů, ačkoliv jejich účast je důležitou procesní garancí. Funkce těchto osob spočívá: a) v pozorování, registraci a dosvědčení činnosti vyšetřovatele, b) v pozorování, registrování a dosvědčení činnosti experimentálních osob včetně obviněných, svědků, poškozených a jejich reakce na pokusnou činnost, c) v pozorování, vnímání a registraci vnějších projevů jednotlivé pokusné činnosti a její dosvědčení.

Nezúčastněné osoby jsou tedy z procesního hlediska zvláštním druhem svědků o činnosti vyšetřovatele a ostatních účastníků experimentu, kteří plní pokyny vyšetřovatele. Ve své podstatě je jejich přítomnost a funkce při procesním úkonu jednou z významných záruk dodržování zákonnosti v trestním řízení. Důležitost jejich účasti je mimo jiné opodstatněna v řadě případů i velkou náročností experimentu, např. výběrem podmínek jeho provedení, jako je např. večerní doba, klimatické podmínky, vytvoření určité situace v dopravě s vyloučením ostatních účastníků (např. na železnici), což je pro soud obtížně realizovatelné. Půjde tedy o úkon převážně prováděný v přípravném řízení.

Tyto osoby neprovádějí pokusné úkony. Při jejich výběru je třeba přihlídnout k jejich profesionálním znalostem a zkušenostem (s ohledem na charakter experimentu). Vhodnost jejich výběru v našem případě nelze posoudit, protože ve spisech chybějí bližší údaje o těchto osobách.

Vyšetřovacího experimentu, jak již bylo uvedeno, se může zúčastnit obviněný, poškozený, svědek. Jejich účast je fakultativní. V námi sledovaném vzorku byla účast obviněného zjištěna v 54,38 %. Převážně se jednalo o jeho aktivní účast. Odmítnutí aktivní účasti je zjišťováno jen výjimečně. Frekvence jeho účasti odpovídá závažnosti vyšetřovaných případů. Účast svědka včetně poškozeného byla zjištěna v 79,17 % případů.

O vhodnosti účasti uvedených osob rozhoduje vyšetřovatel. Namísto je tato účast zejména tehdy, jestliže potvrzení možnosti (nemožnosti) existence prověřované události je závislé na subjektivních vlastnostech těchto osob a jestliže se prověřují jejich výpovědi. Účast obviněného, i pasivní, je z taktického hlediska vhodná zvláště tehdy, kdy jsou pochybnosti o pravdivosti jeho výpovědi a lze očekávat, že očividnost rozporů v jeho výpovědi s výsledky vyšetřovacího experimentu jej přesvědčí o neudržitelnosti dosavadní pozice a bude působit k pravdivé výpovědi. Tento názor potvrzují zkušenosti z vyšetřovací praxe.

K ilustraci je možno uvést následující případ. Obviněný D. V. po předchozí roztržce dne 29. 7. 1987 ve večerních hodinách v bytě usmrtil opakovanými údery paličkou na maso a řadou bodných ran do krajiny srdeční poškozenou M. Z. (oba studenti). Motivem činu byla žárlivost, údajně

střídala partnery a proti vůli D. V. se podrobila interrupci. Často se, podle svědků, spolu hádali. Cílem experimentu bylo objasnění a logické vysvětlení vzniku stop na těle poškozené, konkrétně možnost samovolného svlečení županu a košile z těla poškozené při zápasu vzhledem k bodným ranám na nahé tělo a mechanismus zranění obviněného na hlavě. Dále pak ověření možnosti a způsobu následného svlečení oděvu z těla poškozené, vzhledem k nálezu těla ve vaně.

Pokusy byly provedeny obviněným se dvěma figurantkami. V průběhu pokusu se projevíly očividné rozpory mezi výpovědí obviněného v části popisující způsob spáchání a výsledky provedených pokusů na figurantkách. Obviněný D. V. poté změnil svou výpověď a doznal skutek ve shodě se zjištěnými důkazy.

Dalšími účastníky vyšetřovacího experimentu jsou jiné osoby, přivzaté k úkonu — osoby pomocné. Tyto osoby jsou přibírány tehdy, jestliže se obviněný či svědek odmítnou aktivně zúčastnit vyšetřovacího experimentu, dále když účast obviněného nebo svědka (poškozeného) je z taktických důvodů nežádoucí a konečně v případech potřeby plnění dalších úkolů (zpravidla technických) v průběhu experimentu. V námi sledovaném vzorku je poměrně velký počet pomocných osob zastupujících při experimentu poškozeného, vzhledem k převažujícímu počtu násilných trestných činů, především vražd. Pomocné osoby se zúčastnily experimentu v 71,92 % (41), z toho pokusné osoby zastupující poškozeného, případně obviněného a svědka ve 31,57 %. Je tedy zřejmé, že praxe plně využívá i možnosti substituce účastníků původní události při vyšetřovacím experimentu. Nedostatky v případech, kdy pokusná osoba imituje obviněného, který odmítl účast na experimentu, zřejmě pramení z nedostatku informací nebo výběru nevhodných osob. V průběhu experimentu často pokusnou osobu usměrňuje poškozený, což je pochopitelně nežádoucí s ohledem na věrohodnost experimentu.

K ilustraci se uvádí tento příklad: Při vyšetřovacím experimentu byl obviněný, který odmítl aktivní účast, nahrazen pokusnou osobou — figurantem. Cílem experimentu byla prověrka výpovědi poškozené a prověrka výpovědi obviněného, který byl stíhán pro pokus vraždy. Místo toho, aby vyšetřovatel instruoval pokusnou osobu a usměrňoval její činnost podle výpovědi poškozené při prověrce její výpovědi, poškozená sama vedla figuranta, jak a co má předvádět, a ten se choval podle jejích dispozic. Z protokolu není zřejmé, zda tedy mohlo nebo nemohlo dojít ke zranění (fyzické napadení a bodání nožem) způsobem tak, jak jej popisovala poškozená. Při experimentu byl přítomen znalec — soudní lékař, který se k průběhu a výsledkům pokusu, s ohledem na způsobená zranění, vůbec nevyjádřil.

Pomocné osoby musí být ve věci nezainteresované a je možné je kdy-

koliv vyměnit. Při jejich výběru je třeba přihlídnout k jejich profesionálním znalostem a zkušenostem a navíc k jejich některým subjektivním vlastnostem, jako je zrak, sluch, postava, tělesná konstituce atd., tj. k vlastnostem, které se musí maximálně přibližovat vlastnostem osob, jež imitují, jejichž úlohu při experimentu přebírají (modelují). Často plní úkoly tzv. figurantů (osob, na nichž je převážně demonstrováno nějaké jednání, činnost). Vedle toho mohou plnit různé další úkoly, obsluhovat různá zařízení, která jsou v průběhu experimentu v činnosti apod.

Při provádění experimentu je zpravidla žádoucí účast odborníka, mnohdy již ve stadiu přípravy jeho provedení. Nejde vždy o znalce ve smyslu ust. § 105 tr. ř., ale o specialistu-konzultanta, který může pomoci vyšetřovateli při řešení odborných otázek, týkajících se zejména shodnosti podmínek modelové situace experimentu s podmínkami vyšetřované události, příp. poskytnout odbornou konzultaci při posuzování výsledků technicky náročného experimentu.²²⁾ Např. máme-li pokusem ověřit pravdivost obhajoby obviněného, který tvrdí, že k výstřelu došlo po předešlé hádce a tahanici o zbraň, nebo že se sám bránil napadení ze strany poškozeného, bude při úkonu zřejmě nezbytná účast soudního znalce. Ten by měl na místě za účasti dalších nezúčastněných osob a odborníků porovnat výsledky experimentu s nálezem soudně lékařské pitvy, se zjištěným střelným kanálem v těle oběti a dalšími poznatky a důkazy, aby bylo možno demonstraci uskutečněnou při experimentu konfrontovat s obhajobou obviněného a přijmout ji jako možnou nebo ji odmítnout. Stejně bude nutno zvážit v takovém případě i přítomnost a vyjádření balistika, v některých případech i přítomnost psychiatra, psychologa, sexuologa, příp. jiného odborníka.

Vyšetřovací praxe při provádění experimentu plně využívá odborné znalosti specialistů a znalců, což nepochybně přispívá k úrovni a hodnověrnosti experimentu. Ve sledovaném vzorku je zaznamenána účast specialisty-konzultanta ve 38,59 % a znalce ve 47,36 % případů.

§ 6. VÝZNAM NĚKTERÝCH ZÁKLADNÍCH PSYCHICKÝCH PROCESŮ A SOCIÁLNĚ PSYCHOLOGICKÝCH JEVŮ ÚČASTNÍKŮ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Při řešení otázek taktiky provedení vyšetřovacího experimentu se věnuje poměrně malá pozornost významu psychologických faktů a subjektivních vlastností jeho účastníků a jejich vlivu na průběh a výsledky

²²⁾ Účast specialisty nezúčastněného na věci výslovně upravuje UPK RSFSR např. čl. 183.

vyšetřovacího experimentu. Jde však o zásadní problémy, které mají vliv nejen na taktiku provedení, ale zejména na hodnověrnost jeho výsledků. Nevzít v úvahu vliv psychologických a subjektivních aspektů na provedení experimentu znamená nesplnit jednu z objektivně nutných podmínek — podmínku zachování shodnosti experimentální situace s původní situací zkoumané události, která je ve většině případů nezbytným předpokladem objektivnosti experimentu a jeho výsledků.

V obecné rovině předpokládá každý experiment, nevyjímaje experiment vyšetřovací, základní druhy možných vazeb. Je to:

- působení experimentátora na pokusnou osobu (E PO),
- působení pokusné osoby na experimentátora (PO E),
- vzájemný vztah experimentátora a pokusné osoby (E PO),
- působení vlastní experimentální situace,
- působení informace o průběhu a cíli experimentu.

V hranicích těchto vazeb bude pak nutné především sledovat:

1. základní psychické procesy,
2. některé sociálně psychologické jevy v oblasti interakce.

A. *Vzájemné vazby účastníků vyšetřovacího experimentu*

Velmi složitá a významná je otázka vlivu působení experimentátora na pokusné osoby. Zabránit zcela tomuto vlivu není možné. Právně přípustné psychické působení podle Ratinova²³) samo nediktuje konkrétní činnost, nevynucuje výpověď toho nebo jiného obsahu, nýbrž tím, že se vměšuje do vnitřních psychických procesů, formuje správnou pozici člověka, uvědomělý vztah k jeho občanským povinnostem a zprostředkovaně ho přivádí k výběru určité linie jednání. Naopak při použití nepřipustného psychického působení (psychické násilí) je člověk podstatně omezen nebo vůbec zbaven možnosti výběru linie jednání.

Působení experimentátora na pokusnou osobu bude ve zkoumané problematice pro nás *v a z b o u z á k l a d n í*. Nepochybně jde o interakci dvou osob a chceme-li jí porozumět, musíme vědět, jak se tyto osoby (E a PO) vzájemně interpretují.

Při řešení otázky vztahu mezi experimentátorem a pokusnou osobou je třeba mít na zřeteli problém sugescí. Podle Rubinštejna se význam objektivního obsahu v určování volního aktu velmi zřetelně projevuje na negativních jevech sugescí. O sugesci se hovoří tam, kde rozhodování subjektu je určováno jinou osobou, nezávisle na tom, do jaké míry je v podstatě takové rozhodnutí objektivně zdůvodněno. Při sugesci vliv, který vychází od jiné osoby, určuje směr rozhodování nezávisle na jeho podstatě, jinými slovy, při sugesci probíhá automatické přenášení rozhod-

nutí z jedné osoby na druhou. Tím jsou odstraňovány prvky skutečného volního aktu — rozhodnutí na základě motivů.²⁴⁾

Nemáme v úmyslu rozvíjet polemiku o věcné přesnosti Rubinštejnem interpretované sugesce, ani rozebírat úlohu myšlení, kterou hraje v míře sugestibility. V daném případě nám jde o snížení vlivu sugesce na pokusné osoby (obviněného, svědka, jinou pokusnou osobu přibranou k úkonu) při provedení vyšetřovacího experimentu, i když jej zcela nemůžeme odstranit. Jde o to, aby při slovním projevu, informaci, instruktáži byly potlačeny prvky sugestivnosti, aby uvedené osoby ze slovního projevu vyšetřovatele (vyhledávacího orgánu) nepřevzaly bez vlastní vůle očekávané hypotetické výsledky experimentu (je slyšet výstřel v dané místnosti) a podle toho interpretovaly výsledek provedeného pokusu. Při vlastním průběhu experimentu pak instruktivním zasahováním ze strany vyšetřovatele, aby nepřevzaly sledování jeho verze v rozporu s objektivní skutečností.

Každé rozhodnutí, které člověk činí, a které je podstatné i pro motorickou činnost, je zprostředkováno sociálními vztahy k lidem. Vztah k jiné osobě je významně ovlivněn emocemi (sympatiemi, obdiv apod.), které jsou jedním z důležitých popudů k jednání a působí na cíl volního jednání. Základní výchozí moment, který určuje podstatu a funkci emocí, záleží v tom, že se v emocionálních procesech vytváří spojení, vzájemný vztah mezi událostmi, které probíhají buď ve shodě, nebo v rozporu s potřebami individua, mezi činnostmi individua, která je zaměřena na uspokojení těchto potřeb na jedné straně a mezi vnitřními orgánovými procesy, které zahrnují vitální funkce, na nichž závisí život organismu jako celku na straně druhé: výslednicí je „naladění individua pro odpovídající akci nebo protiaksi“.²⁵⁾

Vezmeme-li v úvahu situaci při vyšetřovacím experimentu s ohledem na jeho účastníky, např. obviněného, poškozeného, svědka, nezúčastněné osoby, vidíme, že vznikají u různých účastníků ve vztahu k vyšetřovateli a obsahu experimentu různé emoce, které převážně určují vztah osob k vyšetřovateli jako experimentátorovi. Vzniká pestrá paleta velmi složitých vztahů kladných i záporných i obapólných (strach i vzdor), které tou či jinou měrou vytvářejí velmi rozdílnou situaci při projevu vlivu vyšetřovatele na jednotlivé účastníky vyšetřovacího experimentu.

S vlivem sympatií a antipatií je nutno ve vyšetřování počítat, a to jak ve vztahu obviněného, svědka, poškozeného k vyšetřovateli, tak i obrá-

²³⁾ Ratinov, A. R.: Sudebnaja psihologija dlja sledovatelej. Vysšaja škola MOOP SSSR, Moskva 1967, s. 163.

²⁴⁾ Rubinštejn, S. L.: Základy obecné psychologie. Překlad z ruštiny. SPN, Praha 1967, s. 555.

²⁵⁾ Tamtéž, s. 490.

ceně. Přitom nemusí být patrný ani jejich vnější projev, nemusí zasahovat systém obličejových svalů nebo se projevovat ve výrazových pohybech (pohybech obličeje, zbarvení hlasu atd.). Nemusí jít ani o úmysl druhého ovlivňovat. Přesto však přenos citů, citových projevů (citová nákaza) se uskutečňuje i u dospělých (radosti, strachu, zlosti, nenávisti apod.). Kromě těchto základních citových reakcí se přenášejí i složitější citové útvary, jako např. společenská sympatie a antipatie.

Vznik složitějších projevů citové nákazy je vázán: a) na osobní postoj jednoho člověka k druhému a naopak, b) na okolnosti, jaké sympatie druhý jedinec vzbuzuje v okruhu lidí kolem sebe, tj. ve společenské skupině.²⁶⁾

Vycházíme-li z předpokladu, že citovaná tvrzení jsou správná, pak jednání, řeč i postoj vyšetřovatele mohou být postiženy v tom či jiném měřítku vlivem sympatie nebo antipatie, která může být bez úmyslu přenášena na pokusné osoby nebo jiné účastníky vyšetřovacího experimentu a může ovlivnit jejich postoj k plnění experimentálních úkolů nebo vnímaným výsledkům vyšetřovacího experimentu. Jde tedy o to, aby vyšetřovatel si byl těchto okolností vědom, aby s využitím svého intelektu překonal vlivy emocí, zejména aby se tyto neprojevovaly vnějším dynamickým projevem a nestal se tak i n e ú m y s l n ě původem citové nákazy účastníků vyšetřovacího experimentu, nehledě na nutnost překonání emocionálních vlivů při hodnocení výsledků experimentu.

Ze vztahů mezi experimentátorem a ostatními účastníky mohou vzniknout různé potíže v průběhu experimentu, které spočívají v tom, že činnost pokusných osob je příliš ovlivněna experimentátorem a v důsledku toho bude odlišná od původní zkoumané činnosti. Při vyšetřovacím experimentu, na rozdíl od některých jiných (např. pedagogického), kde hlavním obsahem je zkoumání reakcí pokusných osob na činnost experimentátora, jde naopak o maximální snížení bezprostředního působení vyšetřovatele, protože nejde o systém reakce osob na jeho činnost jako experimentátora, nýbrž o pokusné r e k o n s t i t u o v á n í činnosti obdobné té, která již v minulosti proběhla bez takového zásahu. Každý bezprostřední zásah vyšetřovatele při vyšetřovacím experimentu zvyšuje nebezpečí odchylky od situace a činnosti, jež byly součástí původní zkoumané události.

Obtíž je v tom, že každý experiment ve své podstatě obsahuje bezprostřední nebo zprostředkované působení experimentátora na pokusné osoby i ostatní účastníky experimentu. Zcela negovat toto působení není v praxi možné. Paralyzování obtíží a jejich důsledků na průběh a výsledky vy-

²⁶⁾ Matiášek, J., Bárta, B., Soukup, J.: Výslech a psychologie. Orbis, Praha 1966, s. 135.

šetřovacího experimentu je do určité míry možné při splnění těchto předpokladů:

a) Organizováním vyšetřovacího experimentu, zejména jeho provedení tak, aby většina činností byla připravena (vysvětlena, ukázána, demonstrována apod.) před jeho provedením, aby v průběhu experimentu již nebylo třeba často do něj bezprostředně zasahovat, a pokud je to nutné, pak pokynem, signálem k provedení experimentálního úkonu bez dalšího doprovodného vysvětlování, a tam, kde je to možné, dosáhnout, aby sama situace vyvolala u pokusné osoby reakce, které jsou předmětem zkoumání (např. reakce k včasnému zabrání střetu vozidla s chodcem, který nadále vstoupí do jízdní dráhy). V případech, kde je to možné, využít přirozenosti podmínek (dopravního ruchu, výrobní činnosti, obsluhy různých zařízení), jestliže působení těchto podmínek na událost, za níž se stala, je předmětem experimentálního zkoumání. V takovém případě lze působení vyšetřovatele na tyto podmínky vyloučit.

b) Správně zhodnotit a uvážit vliv těchto působení na shodnost podmínek s původními podmínkami zkoumané události a na jeho výsledky. Toho můžeme dosáhnout analýzou a porovnáním podmínek s předexperimentální situací a myšlenkovou komparací současného stavu, konstituce, emocí účastníků experimentu s pravděpodobnostním modelem jejich stavu, konstituce, emocí v průběhu původní situace (rozrušení, rozčilení, napětí, nervozita, nejistota apod.). Možnosti modelování této problematiky jsou však velmi složité.²⁷⁾

B. Působení experimentální situace

Vedle vlivu působení vyšetřovatele na pokusné osoby a ostatní účastníky vyšetřovacího experimentu není bez významu otázka o působení situace vyšetřovacího experimentu na jeho účastníky, včetně samotného vyšetřovatele. Této otázce není věnována dostatečná pozornost.²⁸⁾

Především je to zvláštní význam této situace, který se dotýká a působí na každého z účastníků experimentu různě. Na obviněného (samozřejmě individuálně) působí tato situace, je-li experiment prováděn na původním místě, již tím, že se před ním opětovně vytváří obraz (resp. jeho část) události, kterou sám způsobil nebo spoluzavinil, vyvolává některé z původních (přesněji obdobných) prožitků a emocí, příp. skleslost

²⁷⁾ Bratko, A. A.: Modelirovanije psichiki. Izd. Nauka, Moskva 1969, s. 7.

²⁸⁾ Zmínky o ní najdeme např. v práci Ratinova, Prerada a Řehoře aj. Srov. Ratinov, R. A.: Psihologija dlja sledovatelej. VŠ MOOP, Moskva 1967, s. 268; Prerad, V., Řehoř, K.: Význam některých základních psychických procesů a sociálně psychologických jevů účastníků vyšetřovacího experimentu. Československá kriminalistika, roč. V, 1972, s. 8–10.

apod. Přitom tato jeho činnost bude demonstrována v podstatě jiné situaci, za přítomnosti řady jiných osob, které budou pozorovat analogickou část jeho minulé činnosti, která je amorální a trestná. To vše může mít vliv na jeho dočasný stav, který bude z psychologického hlediska odlišný od stavu, ve kterém se nacházel v analogickém momentě původní zkoumané události. To může mít vliv na jeho jednání v průběhu experimentu i na výsledek tohoto jednání.

Pokud jde o poškozeného, pak experimentální situace v něm vyvolává emoce negativního charakteru, živé vzpomínky na prožité utrpení, ponížení, škodu apod. Přítomnost obviněného (pachatele), jsou-li přítomni současně, v něm může vyvolat hněv, nenávisť, opovržení nebo i strach, což vše může rovněž ovlivňovat jeho činnost při experimentu a zpětně i samotného obviněného, který se může cítit objektem hněvu, nenávisti apod. ze strany poškozeného.

Pokud jde o ostatní účastníky experimentu (osoby přivzaté k úkonu), pak zvláštnost situace experimentu, fakt, že se stanou svědky činnosti (její části), která je předmětem vyšetřování nebo ji imitují (modelují), přítomnost lidí, vyšetřovatele, obviněného, poškozeného, svědka atd. může vzbudit stav nervozity, napětí, nejistoty, které se mohou přenášet na jiné účastníky a které mohou mít vliv na plnění funkce v průběhu experimentu. To je zvláště důležité u těch přibrných osob, které při experimentu nahrazují obviněného, příp. u figurantů, kteří mají strpět nějaké jednání.

V této souvislosti Ratinov správně upozorňuje, že stísněnost má u jedněch vliv na motoriku, činíc jejich pohyby nerovnoměrnými, nekoordinovanými, u druhých na intelektuální funkce ztížením vnímání, paměti, myšlení. V podobných případech se objevují u účastníků experimentu tendence vědomě kontrolovat každý svůj pohyb, čin, slovní projev apod. Dochází ke ztrátě lehkosti při jejich plnění, přitom dokonce nejnavyklejší a úplně automatizované druhy činnosti (např. chůze) jsou podstatně ztěžovány, stávají se méně dokonalými, dochází k deautomatizaci návyků.²⁹⁾

Konečně vliv situace experimentu může být patrný i na samotném vyšetřovateli (nervozita, tréma). Nepochybně má na něho tato situace menší vliv než na ostatní účastníky. Zvláštnost situace na něj působí méně díky profesionálním zkušenostem, profesionálním návykům, schopnosti rychlé adaptace na danou situaci, která, ač je nová, není výjimečná, je podobná mnoha jiným situacím, ve kterých byl postaven před obdobný úkol.

Z uvedeného je možno činit závěr, že situace vyšetřovacího experimentu může mít, z psychologického hlediska, negativní vliv na jeho účastníky a tím i na jeho provedení včetně výsledků. Zajištění objektivnosti prove-

²⁹⁾ Ratinov, A. R.: Citovaná práce, s. 268.

dení vyšetřovacího experimentu a jeho výsledků vyžaduje opatření, která by byla schopna omezit tento negativní vliv. Především je třeba předejít zbytečné nervozitě a napětí uvážlivým, jistým, uklidňujícím chováním a jednáním vyšetřovatele. K tomu přispívá dokonalá znalost jednotlivých účastníků experimentu, zejména obviněných, svědků, pokusných osob a dokonalá příprava na provedení experimentu. Jistota a klid v jednání a chování vyšetřovatele se přenáší na ostatní účastníky experimentu a správně provedená informace vede k soustředění jednotlivých účastníků na jejich úkoly. Ke konsolidaci situace přispívá, stejně jako při většině vyšetřovacích úkonů, omezení počtu účastníků experimentu na nezbytnou míru a jejich včasné rozmístění podle funkcí, které jsou jim určeny v průběhu experimentu.

C. Působení informace o programu a cíli vyšetřovacího experimentu

Důležitou úlohu při úvaze psychologických faktorů a jejich vlivu na provedení a výsledky vyšetřovacího experimentu hraje informace jeho účastníků (psychologie informace). Podle názoru Bělkina³⁰⁾ mají být nezúčastněné osoby a odborný poradce, jsou-li přítomni, informováni o všech zámyslech vyšetřovatele. Pokud jde o ostatní účastníky, má být každý z nich informován natolik, aby si mohl ujasnit, kde se bude nacházet v době provádění pokusů a jaké povinnosti bude plnit. Rovněž mají být všichni seznámeni s cílem vyšetřovacího experimentu. Má zřejmě na mysli procesní cíl experimentu (např. prověrka výpovědi obviněného). Poněkud složitější je otázka, v jakém rozsahu mají být seznámeny pokusné osoby s obsahem pokusů. Jde o pokusné osoby dublující obviněného nebo svědka, obsluhující různá zařízení, jejichž funkce je předmětem experimentu, nebo má souvislost s prováděnými pokusy (např. zařízení pro zvukový signál, zařízení vydávající určitý hluk, postranní zvuky, které jsou součástí tzv. zvukové kulisy). Ztotožňujeme se s názory Bělkina a dalších autorů, že informaci účastníků experimentu je třeba provést diferencovaně v závislosti od jejich postavení, funkce a úkolů, které mají při experimentu plnit, a v závislosti na obsahu jednotlivých pokusů, jejichž výsledek mají vnímat.

Je nesporné, že je podstatný rozdíl v tom, jestliže např. účastníci experimentu, kteří se nacházejí v místnosti, vědí, že ve vedlejší místnosti bude vystřeleno z pistole a očekávají tento výstřel, nebo nevědí, co se bude dít a co mohou očekávat. Nebo řidič očekávající překážku bude lépe připraven

³⁰⁾ Bělkin, R. S.: Teorija i praktika sledstvennogo eksperimenta. VŠ MVD, Moskva 1959, s. 57—78; též autor: Eksperiment v sledstvennoj, sudebnj i ekspertnoj praktike. Jur. literatura, Moskva 1964, s. 73—77.

ji překonat než řidič, před kterým se objeví nečekaně. I když samotná skutečnost, že jsou účastníky vyšetřovacího úkonu, bude zřejmě působit zvýšení jejich pozornosti a event. i zaměřenosti vnímání, přece výsledky jednotlivých situací budou do určité míry rozdílné a v případech neočekávanosti děje bude jejich věrohodnost nesporně vyšší.

Při přechodu od bezděčného k záměrnému vnímání hraje tedy značnou úlohu očekávání určitých podnětů (událostí, faktů). Očekávání nějaké události ovlivní přechod od „živelného“ vnímání zapojením myšlení ve vyšší formu, kdy vnímání přechází v pozorování řízené volním úsilím.

To znamená, že při očekávání nějaké události při experimentu mohou být podstatně ovlivněny podmínky ve srovnání s podmínkami původní zkoumané události účastníkem experimentu. Jestliže vnímání bude soustředěno na nějaký fakt, událost, osobu, dovoluje zpozorovat dokonce to, co bychom vůbec nevnímali, kdybychom neočekávali danou událost, předmět atd. Jinými slovy, očekávání nějaké události účastníkem experimentu bude soustředěno na očekávaný fakt, osobu, událost. Lze tedy mít zato, že úplnost vjemu i rychlost reakce na vzniklý podnět budou velmi dobré, že budou odpovídat celkově vzniklým podmínkám, za nichž je experiment uskutečňován a na intrapsychickém vztahu účastníka experimentu. Lze tedy předpokládat, že člověk očekávající výstřel v průběhu experimentu ho uslyší pravděpodobněji než člověk, jeho pozornost nebyla orientována na vnímání tohoto výstřelu.

Tato otázka, spojená se zabezpečováním shodnosti podmínek experimentu a původní situace, je podrobněji probrána v souvislosti s taktickými postupy provedení experimentu. Je tím složitější, že je třeba mít na zřeteli, že existují určité druhy činnosti, které již samotnou svou podstatou jsou s to lehce vyvolat bezprostřední zájem a upoutat bezděčnou pozornost. To hlavně tím, že v nás vyvolávají velmi přitažlivou představu o této činnosti nebo neodolatelnou zvědavost v očekávání budoucího děje, jeho průběhu a výsledků.³¹⁾

Nepochybně vyšetřovací proces, vyšetřovací úkon, provádění vyšetřovacího experimentu patří k takovým činnostem. Již sama tato skutečnost může působit k odlišnosti podmínek experimentu od původních podmínek.

Proto otázka psychologického vlivu informace, jejího množství, obsahu a určení má při experimentu mimořádný význam. Z uvedeného vyplývá logický závěr, vycházející při otázce informace účastníků vyšetřovacího experimentu z těchto skutečností:

a) z podmínek, za kterých došlo k vnímání jevu, faktu, okolnosti, které jsou předmětem experimentu (bezděčnému, záměrnému), jsou-li tyto podmínky zjištěny poměrně spolehlivě na základě jiných vyšetřovacích úko-

³¹⁾ Rubínštejn, L. S.: Citovaná práce, s. 480.

nů, nebo za něž možno soudit na základě analýzy všech zjištěných faktů v dané věci;

b) tam, kde znalost informace při experimentu je v rozporu s původní situací (bylo zjištěno nebo možno soudit, že osoba neočekávala nějakou událost, stala se jejím náhodným svědkem, situace ji svým charakterem neupoutala, události probíhaly v krátkém časovém úseku), avšak určitá znalost experimentální situace je nezbytná, je třeba vycházet z nutnosti omezení cílového určení a obsahu této informace na nezbytně nutnou míru, vyžadovanou buď procesním postavením dané osoby (požadavek procesní), nebo plněním úkolů experimentu; jinými slovy, to nezbytné minimum informace, které je nevyhnutelné, aby se osoba mohla zúčastnit experimentu a plnit požadované úkoly (požadavek taktický). V takovém případě bude možno považovat informaci za adekvátní procesním a taktickým požadavkům provedení experimentu;

c) vzhledem k poměrně nespolehlivosti zjištění psychického stavu účastníků experimentu ve srovnání s psychickým stavem účastníků původní události, všude tam, kde je možno provést experiment bez informace jeho účastníků o cílech zamýšlených pokusů a jejich obsahu, informaci těchto účastníků neprovádět. To bude namísto, zejména když experimentální osoby obsluhují různá zařízení, která tvoří tzv. „kulisu“ (světelnou nebo zvukovou) při experimentu, nebo kdy činnost těchto zařízení (jejich slyšitelnost, viditelnost na určitou vzdálenost apod.) v jejich normálním provozu je sama předmětem experimentu;

d) pokud jde o dočasný stav (deprese, přechodné onemocnění), pak tento stav zřejmě nebude možné dosáhnout při experimentu. V takovém případě bude možné posoudit vliv tohoto stavu na motorickou činnost, úplnost a kvalitu vjemu při hodnocení výsledku jednotlivých pokusů i celého vyšetřovacího experimentu.

Z výkladu o vlivu psychologických a subjektivních faktorů účastníků vyšetřovacího experimentu vyplývá, že jde o důležité otázky, které mají podstatný vliv na hodnověrnost vyšetřovacího experimentu a jeho výsledky. Je však obtížné ze studia vyšetřovacích spisů zjistit, do jaké míry jsou teoretické závěry o těchto otázkách akceptovány vyšetřovací praxí. Na to je možno pouze soudit z analýzy charakteru jednotlivých případů.

Přihlédneme-li k tomu, že ze zkoumaného vzorku (57 případů trestných činů včetně pokusů) byl vyšetřovací experiment v převážné většině prováděn při vyšetřování trestných činů s vysokou společenskou nebezpečností (34 případů vražd a 6 případů loupeží), jejichž podíl činí přes 70 %, je možno soudit, že v řadě případů probíhal v napjaté situaci. Tento názor je možno podepřít i faktem, že v 54,38 % (31 případů) byl účastníkem experimentu obviněný a tam, kde šlo o pokus vraždy, příp. o ublížení na zdraví, současně v 24,56 % (14 případů) i poškozený. Je nepochybné, že

šlo o náročnou situaci, která vyžadovala od vyšetřovatele velké úsilí, aby negativní vlivy této situace podstatnou měrou neovlivnily schopnost re-produkce, motorickou činnost a kvalitu vnímání účastníků experimentu a tím věrohodnost experimentu a jeho výsledků.

Rovněž tak je obtížné posoudit, jak při praktickém provedení experimentu, resp. před jeho započítím, je provedena informace jeho účastníků, zejména do jaké míry je respektována zásada diferenciacie informace. Ve zkoumaných případech měla nepochybně značný význam, přihlédneme-li ke skutečnosti, že obviněného a svědka při experimentu ve 31,57 % (18 případů) nahradila pokusná osoba, jejíž činnost je do značné míry závislá a determinovaná získanou informací. V protokolech o provedení experimentu jsou zpravidla jen stručné zmínky o úkolech pokusných osob. Nelze posoudit ani event. vliv dočasného stavu (např. deprese) účastníků experimentu, protože údaje nejsou obsaženy v žádném dokumentu vyšetřovacího spisu. Tyto údaje by bylo možno zjišťovat jinými adekvátními metodami výzkumu.

§ 7. PŘÍPRAVA PROVEDENÍ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Při plánování vyšetřovacího experimentu je třeba věnovat náležitou pozornost jeho přípravě. V těch případech, kdy provedení experimentu není vázáno na určité místo, přípravná opatření je vhodné uskutečňovat v jedné etapě. Jestliže experiment je třeba uskutečnit na určitém místě (shodném s původní událostí), v takovém případě je účelné rozdělit celý komplex opatření na dvě etapy:

1. do příjezdu na místo provedení experimentu,
2. po příjezdu na místo do započítí experimentu.

Mezi přípravná opatření první etapy (do odjezdu na místo provedení experimentu) patří především:

- a) ujasnění cíle experimentu,
- b) určení pořadí předpokládaných pokusů,
- c) určení obsahu a způsobu provedení pokusů, jejich variant na základě zhodnocení podmínek, za kterých došlo k vyšetřované události,
- d) stanovení doby provedení experimentu,
- e) výběr místa provedení experimentu,
- f) určení okruhu účastníků experimentu a řešení otázek spojených s jejich účastí,
- g) příprava věcných důkazů (nebo předmětů, kterými budou zaměněny), jichž bude třeba při provádění pokusů,
- h) příprava potřebných technických, dopravních a jiných prostředků.

Ve druhé etapě (po příchodu na místo, před započátkým experimentu) je vhodné:

a) zjistit změny v situaci na místě činu (je-li totožné s místem experimentu) a provést přípravy k rekonstrukci, bude-li jí třeba k provedení vyšetřovacího experimentu (podrobněji viz hl. III),

b) fotografovat situaci na místě experimentu před rekonstrukcí a po ní, určit způsoby dokumentace jednotlivých pokusů, příp. jejich etap,

c) stanovit prostředky spojení (signály apod.) mezi účastníky experimentu,

d) instruovat účastníky experimentu především k jejich činnosti a funkci při experimentu.

Tento výpočet plánovaných opatření není samozřejmě vyčerpávající. Poukazuje pouze na zásadnější z nich, která musí zabezpečit plánovitost a racionálnost postupu v přípravě a úspěšné provedení experimentu. V praxi se uskutečňuje řada jiných opatření v závislosti na individuálnosti a charakteru každého jednotlivého případu a situace, ve které je experiment prováděn.

Aplikací kriminalistických doporučení pro přípravu experimentu není dost dobře možné zjišťovat ve sledovaném vzorku, protože ve vyšetřovacím spise zpravidla chybí plán jeho přípravy a provedení. Zprostředkováně možno soudit, že úroveň přípravy je rozdílná. V některých případech je patrna pečlivá příprava; je opravdu vhodný výběr účastníků, zajištěna přítomnost odborníků a znalců, jsou připraveny varianty jednotlivých pokusů, experiment má několik etap, jsou respektovány důležité determinující objektivní podmínky a jsou k dispozici potřebné technické pomůcky (měřicí, fixační apod.). Jiné příklady takovou důkladnost nevykazují. Např. pachatel použil ke spáchání trestného činu sekeru, zatímco pokusná osoba při experimentu, jak je patrna z fotodokumentace, má v ruce motyku. Přitom je cílem experimentu zjištění, resp. prověření možnosti vytvoření stop. Tomu pak odpovídají i problematické výsledky experimentu. Takové případy jsou však výjimkou.

Celková úroveň vlastního provádění experimentu (nikoli úroveň jeho dokumentace) nasvědčuje, že otázky přípravy experimentu nejsou opomíjeny a tam, kde je zjišťována účast znalců, odborníků, prokurátora a obhájce, je příprava na patřičné úrovni.

§ 8. TAKTICKÉ A METODICKÉ POSTUPY PŘÍPRAVY A PŘÍPRAVY VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Různorodost charakteru v praxi prováděných experimentů neumožňuje stanovit nějakou univerzální taktiku, na rozdíl od metodiky, která představuje určitý algoritmus, odvozený od vědeckých zásad expe-

rimentální metody. Taktika provedení vyšetřovacího experimentu vychází z rozpracovaných taktických zásad, pravidel, postupů a způsobů, které mají zabezpečit potřebné podmínky vyšetřovacího experimentu. K nim je možno řadit:

1. Adekvátnost podmínek provedení experimentu podmínkám původní zkoumané události.

Jedním z rozhodujících předpokladů získání hodnověrných poznatků prostřednictvím experimentu je vytvoření adekvátních podmínek ve vztahu k podmínkám původní události (např. situaci místa činu, mechanismu jednání pachatele apod.).

Dosažení adekvátnosti podmínek provedení vyšetřovacího experimentu podmínkám původní zkoumané události je možno zabezpečit řadou taktických a metodických postupů. Jde zejména o:

- výběr takové denní doby pro provedení experimentu, kdy podmínky viditelnosti a jiné faktory (poloha slunce, pozdní večer aj.) se v maximální míře shodují s podmínkami v době, kdy došlo k události, která je předmětem zkoumání;
- provedení experimentu na místě, kde došlo k původní události;
- výběr klimatických podmínek shodných s původními;
- provedení pokusů ve shodných podmínkách umělého osvětlení;
- shodnost akustických podmínek, jako je charakter hluku, síla, totálnost atd.;
- rekonstrukce situace v rozsahu nutném k provedení pokusů;
- použití původních nebo shodných předmětů v průběhu experimentu;
- shodnost tempa prováděných pokusů s tempem původní události.

Vhodnost použití těchto postupů a doporučení závisí na individuálnosti řešeného případu.

Jestliže nelze vytvořit z objektivních příčin adekvátní podmínky a zjednodušení je přípustné, je třeba k nim při analýze průběhu a hodnocení výsledků experimentu přihlídnout. Tato otázka vyžaduje zvláštní pozornost.

Dodržování uvedených podmínek je diktováno charakterem jednotlivých případů. Ve většině případů není nutné dodržet při experimentu všechny podmínky původní vyšetřované události. Zjednodušení podmínek je zásadně možné, protože řada z nich nemá přímý vliv na průběh události a tím samozřejmě i na průběh a výsledky experimentu. Dodržet je nutné pouze ty, které jsou určující pro samotný děj a jeho následky — experiment a jeho výsledky.

Jaká je situace u námi sledovaného vzorku experimentů. Na původním místě trestného činu bez a s částečnou jeho rekonstrukcí byl experiment proveden v 94,73 %. Zbytek na jiném rekonstruovaném místě, ale pouze

1 případ měl zřejmě negativní vliv na dosažené výsledky experimentu. Zcela převažující podmínkou je tedy původní místo vyšetřované události, což je třeba považovat za správné.

Pokud jde o zachování podmínky shodnosti doby původní události s denní dobou provedení experimentu, je situace méně příznivá. Ve shodném čase s původní událostí byl experiment proveden pouze v 12,28 %. Toto zjištění asi nebude korespondovat se skutečností, protože ve 21,05 % nebyl zjištěn (neuveden v protokole). V čase blízkém původní události byl experiment proveden ve 22,80 %. Nedodržení časových relací mělo podle našeho názoru negativní vliv ve 22,80 % (12), což je poměrně mnoho.

Pokud jde o jiné podmínky, tak klimatické podmínky podobné původním byly dodrženy ve 26,31 %, viditelnost a dohlednost ve 26,80 %, akustické podmínky jen ve 14,03 %. Nedodržení těchto podmínek mělo, podle našeho názoru, negativní vliv v 7,17 % (4). V námi sledovaném vzorku nedodržení adekvátnosti podmínek provedení experimentu podmínkám původní vyšetřované události negativně ovlivnilo výsledky experimentu ve 29,82 %, což je více než čtvrtina. Podmínky neuvedeny ve 31,57 %. To je poměrně nepříznivé zjištění.

2. Provádění pokusů v cílevědomě variováných podmínkách.

Nezastupitelným komponentem metodicky správného provedení experimentu je variování jeho jednotlivých (izolovaných) podmínek ve smyslu jejich ztížení nebo naopak usnadnění (zjednodušení) pro dosažení předpokládaných výsledků. Čím neúplnější jsou výchozí informace, tím více variant je třeba plánovat.

Při experimentu zjišťujeme vliv jednotlivých podmínek na výsledky provedených pokusů. To umožňuje poznat, které z podmínek jsou konstituující, modifikující nebo nepodstatné. Např. dosažení stejných výsledků ve ztížených podmínkách ve srovnání s původními (ztížení viditelnosti, slyšitelnosti) podporuje hodnověrnost pozitivních výsledků experimentu. V případě usnadnění podmínek (jestliže např. není možné slyšet rozhovor ani při zkrácené vzdálenosti, přenést břemeno nemůže nejen jedna osoba, ale ani osoby dvě, tj. v podmínkách podstatně lehčích než shodných), svědčí dosažení stejného výsledku o hodnověrnosti negativních výsledků experimentu.

3. Opakování pokusů ve stejných podmínkách.

Metodika experimentování vyžaduje vícenásobné opakování stejnorodých pokusů k vyloučení náhodného výsledku. Několikeré opakování stejných pokusů v procesu vyšetřovacího pokusu dává možnost pečlivěji a hlouběji studovat zkoumaný jev a nabýt přesvědčení, že získané vý-

sledky nejsou náhodné. Opakovatelnost výsledků stejnorodých pokusů je garancí hodnověrnosti experimentu.

4. Provádění pokusů v několika etapách.

Provádění plánovaných pokusů v několika etapách usnadňuje jejich analýzu, vnímání i fixaci a dovoluje pozorovat experimentální ději ve všech stádiích při pozdržení pokusu na určité etapě.

Rozčlenění stanovených pokusů může být podmíněné, myšlenkové v případech, kdy tempo pokusného děje nemůže být zpomaleno. Tohoto rozčlenění je podmíněně dosaženo tím, že při mnohanásobném opakování stejných pokusů experimentátor zkoumá jednu etapu za druhou, tzn. při každém pokusu pouze jeden z jeho elementů, a tím po uskutečnění všech pokusů získává představu o celém experimentálním ději.

Rozčlenění pokusů může být reálné, jestliže výsledky pokusů nezávisely na jeho tempu a kontinuitě pokusného děje. Po každém stadiu jednotlivého pokusu je možno jej pozastavit na určitou dobu, potřebnou pro vyhodnocení nebo fixaci výsledků daného stadia pokusu.

Vyšetřovací praxe v určité míře přihlíží též k metodickým zásadám provedení experimentu. Z obsahu protokolů se podařilo zjistit opakování stejnorodých pokusů ve shodných podmínkách ve 38,59 % a variovanost podmínek (ztížení, usnadnění) ve 33,33 %. Etapové členění experimentu bylo zjištěno v 10,52 %. Vzhledem k tomu, že opakovatelnost stejnorodých pokusů má vyloučit nahodilost výsledků experimentu, uvedené zjištění není příliš příznivé, pokud ovšem nejde o neúplnost protokolů o provedených experimentech. Na druhé straně však byly zjištěny experimenty, kdy ze strany vyšetřovatele bylo vynaloženo značné úsilí, jednotlivé pokusy byly vícenásobné a zejména došlo k pestrému variování podmínek. Takové experimenty byly prováděny zejména k zjištění zavinění řidičů motorových vozidel při střetu s chodcem v městském provozu. Experimenty zjišťovaly, jak četné souvislosti rychlosti chůze poškozeného podle údajů svědků, příp. poškozených, tak časové souvislosti reakce řidiče při spatření překážky, resp. možnost brzděním nebo změnou směru jízdy zabránit střetu. Zajímavý a dobře připravený byl akustický experiment zjišťující slyšitelnost výstřelu z jednoho bytu ostatními nájemníky v domě. Při experimentální střelbě z pistole bylo variováno použití různého střeliva, výstřel z uzavřeného sáčku apod. Nedostatek byl pravděpodobně v informaci nájemníků, kteří výstřel očekávali, v rozporu s původní situací. Zřejmě nebyly doceněny psychologické aspekty informace a jejich možný negativní vliv.

Pro ilustraci pečlivé přípravy mnohostranného variování podmínek jednotlivých pokusů poměrně složitěho experimentu je možné uvést následující případ: Silně podnapilý 48letý S. K. (2,5 promile alkoholu v krvi)

údajně vypadl z okna chodby zdravotního střediska budovy ČSAD (rozměr okna 70 × 90 cm), dopadl na asfaltový dvůr z výšky tří metrů; zranění podlehl. Pitva potvrdila, že má jen zranění způsobená pádem. Jsou svědci jeho dopadu na dvůr, nikoli toho, zda vypadl sám, nebo byl někým příp. vystrčen. Podle polohy po dopadu a výsledku ohledání chodby, kde se nacházelo okno, ze kterého vypadl, vzniklo důvodné podezření o cizím zavinění. K prověření mechanismu pádu a polohy po dopadnutí na zem byl proveden vyšetřovací experiment. Bylo provedeno 7 pokusů pádu figuríny z okna na dvůr:

1. figurína umístěná v sedě na parapetu a pak jejím nakloněním volný pád z okna na dvůr;
2. tatáž poloha figuríny s mírným vystrčením a následným pádem;
3. tatáž poloha figuríny s prudkým vystrčením (vyhozením) z okna;
4. figurína stojí na parapetu, pak volný pád;
5. figurína stojí na parapetu s obličejem dovnitř chodby a pak udeřena do břicha;
6. figurína se vyklání z okna s obličejem obráceným ven, je ohnuta v pase, volný pád;
7. figurína s obličejem do dvorá je vystrčena tlakem na záda.

Ve všech případech byla přesně fixována poloha figuríny po dopadu.

Z uvedeného případu je patrné značné úsilí o objasnění okolností pádu, následné polohy těla a utrpěného zranění, i když výsledky experimentu nelze považovat za dostatečně validní. Problém je zřejmě v charakteru figuríny zhotovené z textilu, značně odlišné hmotnosti a tím chování po pádu i v jeho průběhu. Patrně lepších výsledků by bylo možno dosáhnout, kdyby místo figuríny byla použita pokusná osoba (kaskadér) a na místě dopadu na dvoře byla umístěna obvyklá zařízení pro tlumení pádu (žíněnka, molitanová matrace apod.). Jsme si však vědomi obtížnosti takového experimentu.

Zhodnocení stavu dodržování metodických doporučení, která se týkají problémů shodnosti pokusné situace se situací původní, variování podmínek a nezbytné opakovatelnosti pokusu dovoluje soudit, že zjištěné metodické nedostatky negativně ovlivňují výsledky experimentů. Jak již bylo konstatováno, úspěšnost experimentu v námi sledovaném vzorku činí 86,96 %.

§ 9. DOKUMENTACE VÝSLEDKŮ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU

Proces provedení vyšetřovacího experimentu i jeho výsledky je třeba dokumentovat v předepsané procesní formě.

Jako prostředky dokumentace provedení a výsledků vyšetřovacího

experimentu slouží především protokol o vyšetřovacím experimentu, dále fotografická a filmová dokumentace, příp. zvukový záznam, plány a schémata, v současné době se používá i videoskopický záznam.

Protokol o vyšetřovacím experimentu je hlavním zdrojem informace o podmínkách a pořadí provedených pokusů, jejich obsahu i získaných výsledcích. Poměrná obsažnost protokolu je motivována specifičností tohoto úkonu.

V souladu s ustanovením § 55 tr. ř. se doporučuje, aby protokol o vyšetřovacím experimentu měl tři části:

a) úvodní část má obsahovat všeobecné údaje: místo, datum konání, přesnou dobu denní či noční (zároveň má být uvedeno, alespoň v případech, kdy na tom záleží, zda se doba shoduje s dobou činu); jména, příjmení, služební, resp. funkční postavení osob, které ho konají, příp. i jejich adresy, podobně i u osob přibraných, svědků, obviněného, obhájce, znalce, pokusné osoby, figuranta apod.; cíl vyšetřovacího experimentu. Skládá-li se experiment z více dílčích pokusů, u každého z nich je třeba uvést, co se jím sleduje, co má ověřit; podmínky, za nichž experiment probíhá a příp. jejich shoda s podmínkami trestného činu, stupeň osvětlení, viditelnosti, dohlednosti, slyšitelnosti, klimatické podmínky, jejich podobnost s podmínkami trestného činu, příp. rozdíly a možný vliv na výsledky experimentu; sem patří i poznámka ke zdravotnímu stavu a způsobilosti účastníků experimentu; případné rozdíly v somatických vlastnostech pokusných osob v porovnání s osobami, které při experimentu imitují; poučení účastníků úkonu podle jejich procesního postavení;

b) popisná část je nosnou částí protokolu o úkonu, má obsahovat výstižnou a přesnou deskripci vlastního průběhu a jeho výsledků; přehled a popis všech dílčích pokusů s vyznačením, v čem spočívaly, za čí účasti se konaly, v čem spočívalo jednání každého z účastníků; rozmístění účastníků; v jaké vzdálenosti od pokusného děje; jaké měli podmínky k vizuálnímu a akustickému vnímání jednotlivých fází pokusného děje; detailní popis experimentu a jeho dílčích pokusů. Pokud byla provedena rekonstrukce místa, tak její obsah a prameny, na jejichž základě byla provedena.

Zde by mělo být zaprotokolováno, zda podle výsledků experimentu se mohla událost nebo její část udát tak, jak obviněný nebo svědek vypoovídá a zda výsledek odpovídá reálné a objektivní situaci a jejich fyzickým předpokladům a možností.

V této části protokolu je třeba se také zmínit o tom, jaké předměty byly použity při experimentu, jak s nimi bylo naloženo a zda se jednalo o věcné důkazy ve vyšetřované trestní věci;

c) třetí část protokolu by měla obsahovat procesní záruky správnosti a objektivnosti úkonu: návrhy účastníků experimentu; jejich vyjádření,

resp. připomínky a námítky, pokud byly uplatněny, podpisy všech zúčastněných, čímž stvrzují správnost protokolu a zjištění v něm obsažených; seznam (přehled) vyhotovených plánů, schémat fotodokumentace, akustický, příp. magnetoskopický záznam; konečně poučení účastníků (§§ 56/1, 57/2, 95 se zřetelem k ust. § 103 tr. ř.), pokud není souhrnně formulováno v části první.

Uvedený nástin obsahu protokolu vyšetřovacího experimentu odráží celý průběh experimentální činnosti i její výsledky a spolu s procesními náležitostmi je důležitým pramenem důkazů. V praxi se však vyskytují právě v protokolaci experimentu četné i vážnější nedostatky. Při poměrně liberálním hodnocení lze pozitivně hodnotit informační hodnotu protokolů v 77,76 %. Ve většině protokolů je sice uvedena doba konání experimentu (v některých případech i započetí a skončení úkonu), klimatické podmínky, avšak srovnání s podmínkami původní události většinou chybí. V některých spisech lze tyto údaje nalézt v protokole o ohledání místa činu. V mnohých případech tyto podmínky nemají negativní vliv na výsledky experimentu. Vyskytují se však i takové, kde znalost původních klimatických podmínek a jejich dodržení při experimentu je jeden z rozhodujících faktorů.

Např. v době dopravní nehody, při které došlo k ublížení na zdraví (podle § 224 odst. 1 a 2 tr. zák.), podle údajů hydrometeorologického ústavu bylo jasno, beze srážek, teplota 14 °C, slabý severní vítr, dohlednost 12 až 15 km. Povrch vozovky živičný, hrubozrnný, suchý. V době experimentu bylo denní světlo, viditelnost dobrá, chladný západní vítr, polojasno, komunikace kluzká, znečištěná blátem.

V některých případech, jak je patrné ze zprávy, jsou účastníci původní události (poškozený, obviněný) nahrazeni při experimentu pokusnými osobami. Chybí však srovnání subjektivních vlastností těchto osob, což může v některých pokusech hrát významnou roli a mít podstatný vliv na jejich výsledky.

V některých protokolech chybí vůbec výsledek experimentu. Slabinou protokolace experimentu je patřičné poučení účastníků podle jejich procesního postavení. Řádné poučení bylo zjištěno ve 35,08 %, bez poučení bylo 33,33 % všech případů, nesprávné, event. nepřesné poučení zjištěno v 15,78 %. V závěrečné části protokolu většinou chybí poznámka o event. připomínkách, námítkách nebo názorech.

Celkově tedy úroveň protokolace není příliš příznivá. Vedle protokolace je nejčastěji používána fotografická dokumentace, na sledovaném vzorku se podílí 84,21 %. Vedle ní bylo použito akustické, videoskopické a topografické dokumentace ve 43,85 %.

§ 10. HODNOCENÍ VÝSLEDKŮ VYŠETŘOVACÍHO EXPERIMENTU A JEJICH DŮKAZNÍ VÝZNAM

Při hodnocení výsledků vyšetřovacího experimentu lze doporučit:

1. analyzovat konkrétní okolnosti případu, které vedly k provedení vyšetřovacího experimentu;
2. hodnotit všechny podmínky, ve kterých byl experiment proveden, a přihlídnout k charakteru změn v podmínkách;
3. hodnotit fakta zjištěná experimentem a jejich vztah k vyšetřované události.

Je třeba rozlišovat **hodnověrnost výsledků** vyšetřovacího experimentu od **hodnověrnosti důkazních závěrů**, které vyšetřovatel (orgán vyhledávání) nebo soud učiní na základě výsledků vyšetřovacího experimentu.

V prvním případě jde o hodnověrnost, pravdivost výsledků samotného vyšetřovacího experimentu. Hodnověrné výsledky provedených pokusů jsou ty, které byly objektivně nutné v daných konkrétních podmínkách, nejde tedy o náhodný výsledek.

Nevěrohodné výsledky vyšetřovacího experimentu jsou charakteristické tím, že fakta, která jsou v nich obsažena, nebyla přesně zjištěna. Tak tomu bude tehdy, jestliže výsledky pokusů budou různé.

Výsledky vyšetřovacího experimentu hodnotíme jak z hlediska jejich hodnověrnosti, tak z hlediska jejich důkazního významu. Závěry z provedených pokusů nelze vyvozovat izolovaně, nýbrž v souhrnu se všemi ostatními materiály sebranými v dané trestní věci.

Rozlišujeme význam tzv. **negativních a pozitivních výsledků** experimentu. Obojí mají význam pro zjištění objektivní pravdy, ovšem každé z jiného hlediska. Hodnověrný důkazní závěr může vycházet pouze z hodnověrných výsledků vyšetřovacího experimentu. Jestliže výsledky pokusů ukáží jednoznačně, že např. z daného místa nelze vidět, nebo že otvorem ve stropě nelze proniknout do místnosti, tj. tzv. negativní výsledek experimentu, je možno tento výsledek pokládat za hodnověrný a na jeho základě učinit kategorický negativní závěr, že osoba z daného místa nemohla vidět, nebo že do místnosti otvorem ve stropě pachatel nemohl proniknout. Hypotéza vytyčená na základě prověřované výpovědi (svědka, obviněného) nebo na základě výsledků ohledání byla odmítnuta. Tím ovšem není dokázáno, že k trestnému činu nemohlo dojít jinak, jiným způsobem. Jestliže výsledky pokusů ukáží, že z daného místa je vidět, nebo že daným otvorem je možno proniknout do místnosti, jde rovněž o hodnověrné výsledky vyšetřovacího experimentu, avšak nelze samo-

zřejmě učinit závěr, že osoba viděla nebo že někdo pronikl do místnosti. Zde jde jen o zjištění možností, nikoli skutečností.

Důkazy ve věci je nutno hodnotit nejen jednotlivě, ale i v jejich souhrnu. To znamená, že budou-li tyto pravděpodobné výsledky vyšetřovacího experimentu potvrzeny i dalšími důkazy v dané trestní věci, mohou sloužit za základ k učinění hodnověrného důkazního závěru o prověřovaném jevu, události, faktu.

Hodnocení výsledků experimentu není vyčerpáno jen analýzou výsledků experimentu. V úvahu je třeba brát i další faktory, o nichž již byla zmínka, zejména podmínky, ve kterých byl experiment realizován, a obsah uskutečněných pokusů.

Proces hodnocení výsledků vyšetřovacího experimentu je tedy možno shrnout takto:

a) prověrka a hodnocení konkrétních okolností případu, které vedly k provádění vyšetřovacího experimentu; správnosti určení jeho cílů a obsahu provedených pokusů;

b) prověrka hodnocení správnosti podmínek provedení experimentu s přihlédnutím k charakteru změn ve srovnání s původní zkoumanou událostí a zhodnocení vlivu případné odchylky na výsledky experimentu;

c) hodnocení vlivu subjektivních faktorů účastníků experimentu na jeho průběh a na charakter výsledků;

d) hodnocení hodnověrnosti výsledků vyšetřovacího experimentu;

e) konfrontace závěrů učiněných na základě výsledků vyšetřovacího experimentu s ostatními důkazy v trestní věci.

Hlava III.

KRIMINALISTICKÁ REKONSTRUKCE

§ 1. OBECNÝ GNOSEOLOGICKÝ VÝZNAM REKONSTRUKCE

Rozumíme-li obsahem jakéhokoliv pojmu systém substanciálních znaků, které jsou společné všem předmětům nebo jevům, jež do daného pojmu zahrnujeme, lze obsah obecného pojmu rekonstrukce spatřovat v uvědomělé činnosti zaměřené k obnově, resp. k pečlivému napodobení dřívějšího stavu nějakého objektu nebo též k evokaci již dříve prošlého děje (skutku), tedy v uvedení nějakého objektu nebo jevu do původního stavu či podoby. Jde tedy vlastně o znovupořizení, znovuvytvoření objektu nebo jevu již zaniklého. Toto obnovení je ve své podstatě konstrukcí modelu původního objektu — originálu (v širším slova

smyslu) podle uchovaných věrohodných, třeba i fragmentálních poznatků a informací o původní podobě originálu, o jeho vlastnostech, znacích nebo jevech stejné třídy, jež determinovaly originál. Dominantní úlohu mezi znaky, tvořícími ve svém komplexu obsah pojmu rekonstrukce, hraje tedy obnovovací moment.

Objekt této „obnovy“ nelze ovšem chápat omezeně, pouze jako materiálně, prostorově určený předmět, tj. jako věc. Lze obnovovat nejen vlastnosti fyzikální, ale i chemické, biologické a další. Determinace objektu je závislá na tom, ve které oblasti lidské tvůrčí činnosti se obnovovací proces realizuje. Podle toho nabývá tento proces konkrétních forem a rozvíjí se za využití efektivních metod, charakteristických pro danou oblast vědecké či praktické činnosti. Podstata obnovovacího procesu původního objektu, ať se již jedná o rekonstrukci v paleontologii, antropologii nebo architektuře, archeologii, historiografii apod., zůstává tatáž. V uvedených oborech jde převážně o rekonstrukci ve smyslu obnovení určitých hmotných celků, tj. v podobě materiálních modelů originálu.

To je pouze jedna podoba rekonstrukce, kterou nelze absolutizovat a pokládat za jedinou. Zkušenosti mnoha odvětví vědeckovýzkumné činnosti svědčí o tom, že se uplatňuje a rozvíjí i rekonstrukce v procesu modelování dynamických hmotných jevů a dějů. Tak je tomu například v kvantové fyzice, historiologii, v četných oborech medicíny, jako např. patologii, histologii, karcinologii, psychiatrii, ale i psychologii apod.

Kategoriálním elementem rekonstrukčního procesu je modelovací schopnost. Fenomen modelování je vlastně vždy v rekonstrukci obsažen. V materiálně technickém smyslu rekonstrukce v podstatě předpokládá tvorbu fyzického modelu určitého předmětu, prostě statického materiálního objektu, jenž působením různých vnějších vlivů a podmínek postupně ztratil svůj dřívější tvar, svou formu a z různých zachovaných dokumentů, tradovaných signálů a jiných pramenů lze usoudit, jak vlastně po svém zrodu vypadal.

Jak jsme již uvedli, s pojmem rekonstrukce se ovšem setkáváme také v přeneseném významu jako se způsobem přetváření, modelování různých podmínek, jevů, dějů čili dynamických hmotných komponentů vnějšího světa, tedy komponentů proměnných. V takovém případě se rekonstruuje samotný pohyb objektivní reality v její specifické formě. Poznat podstatu jakéhokoliv proměnného jevu nemůžeme dost dobře bez důkladné znalosti toho, jak vznikl, jak se vyvíjel, jaký řetěz příčin, podmínek a okolností jej formuloval a určoval jeho existenci, navodil směr jeho dalšího postupu, vývoje atd. K tomu právě slouží rekonstrukce.

Rekonstrukce se objevuje v různých oblastech poznání jako jeden z významných gnoseologických prostředků. Zprostředkovává vědomost poznávacího subjektu o zkoumaném jevu, o jeho jednotlivých markantech

a fázích, umožňuje mu získat na základě určitého faktu nebo jejich souhrnu přesnou představu o genezi, průběhu i zániku tohoto jevu, jeho podstatných okolnostech a případných souvislostech s jinými podmiňujícími a průvodními fakty, jejich faktory atd. Jako všeobecný poznávací způsob a postup slouží k prohloubení znalostí o těchto jevech a k vymezení jejich základních znaků a prvků, což je určující a charakterizující, aby tak tyto jevy nemohly být zaměněny za jiné, obdobné jevy.³²⁾

§ 2. KRIMINALISTICKÁ REKONSTRUKCE

A. *Rekonstrukce jako specifická poznávací metoda*

1. Jako specifický poznávací prostředek se rekonstrukce vyskytuje i v kriminalistice a trestním řízení. Do kriminalistiky původně přešla v pojetí, v němž ji chápou přírodní a technické obory, tj. ve významu fyzické, technické restituace materiálního objektu. Kriminalistika začala nejdříve využívat rekonstrukce k verifikaci premis o vzniku a původu různých stop, listin a jiných dokumentů, jejichž obsah byl důležitý pro vyšetřování a které byly například pachatelem záměrně zničeny či poškozeny, aby jich nebylo možno použít jako důkazů. Rekonstrukce se brzy ukázala být užitečným pomocníkem také při prověrce hypotéz o vzniku různých zranění, jizev a jiných somatických změn, jejichž vysvětlováním se zabývá soudní lékařství. Na principech rekonstrukce hmotného objektu byla rovněž založena a rozvinuta Gerasimova metoda plastické rekonstrukce obličejových částí hlavy člověka podle kostrového nálezu lebky aj.

Během doby se rekonstrukce, jakožto metoda přírodních věd, uplatňovala a tvůrčím způsobem zdokonalovala při plnění specifických potřeb kriminalistiky a vyvíjela se ve zvláštní metodu kriminalistické praktické činnosti, využívající vlastních technických a taktických postupů, prostředků a operací. Její pomocí se začaly postupně obnovovat i skutkové okolnosti trestného činu. Vzniklo tak jisté specifikum, které ve své podstatě vtiskuje kriminalistické rekonstrukci charakter specifické metody poznání. Tato metoda nebyla vytvořena spekulativně, nýbrž vznikla z potřeb praxe. Vyvíjela se postupně a zcela zákonitě pod vlivem nových, speciálních podmínek a požadavků, jimž měla v kriminalistické praxi sloužit.

V jistém směru se liší cíle rekonstrukce v přírodovědných oborech

³²⁾ Podrobněji viz práce: Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu, FMV ČSSR, Praha 1972; Pješčak, J. a kol.: Základy kriminalistiky. Naše vojsko, Praha 1976; Prerad, V.: Vyšetřovací experiment. FMV ČSSR, Praha 1972; Vychodil, M.: Využití modelů při vyšetřování. Knižnice vojenské prokuratury, Naše vojsko, Praha 1984; Vychodil, M.: Vyšetřovací experiment a rekonstrukce trestných činů. Prokuratura č. 4/1987; aj.

a v kriminalistice. V oblasti přírodních věd bude zpravidla cílem rekonstrukce dát s využitím nejnovějších vědeckotechnických poznatků do původní podoby určité fyzické objekty vnějšího světa, popř. jim vrátit jejich dřívější funkční schopnosti a v tomto stavu je zachovat. Tato rekonstrukce tedy směřuje k dlouhodobé, perspektivní restituci objektu. Tak je tomu např. u tvaru těla prehistorického živočicha, rekonstruovaného podle kosterních nálezů, nebo u podoby středověkého hradiště, modelované podle zbytků základů či u rekonstrukce výtvarného díla apod. Společnost má vždy zájem na zachování rekonstruovaného objektu po dobu co nejdelší.

V kriminalistice naopak rekonstrukce zpravidla slouží jen ke krátkodobé obnově původního stavu či funkce, neboť doba trvání restituce je časově a věcně determinována limitovanou potřebou trestního řízení získat určité důkazní informace o podobě, vlastnostech či funkcích rekonstruovaného objektu. Je-li tento požadavek důkazního zájmu splněn, ztrácí zájem na udržení restituovaného objektu in statu quo ante své opodstatnění. Pro potřebu dokazování v trestním řízení postačí restituovanou změnu podchytit ve formě písemného popisu v protokole nebo též fotografické či jiné dokumentaci. Při rekonstrukci v kriminalistice bude mít obnovení původního stavu obvykle charakter jakéhosi dočasného oživení s omezeným časovým intervalem, podmíněným konkrétními okolnostmi a potřebami přípravného, resp. celého trestního řízení v dané trestní věci.

Dalším rozdílem mohou být i samotné podmínky, resp. překážky uskutečňování rekonstrukce. Přírozeně i technikům a přírodovědcům se mohou stavět do cesty problémy, jejichž zdolání bude velice nesnadné. Nelze však zpravidla počítat s tím, že by se setkávali s uvědomělým odporem, s cílevědomým a vytrvalým mařením svého snažení. V kriminalistické praxi se vyšetřovatel i další orgány činné v trestním řízení musí zpravidla doslova prodírat záměrnými nástrahami a úskoky obviněného i dalších zainteresovaných osob, které mají vyšetřovatele zmást, svést na „falešnou stopu“, znemožnit mu realizaci některých vyšetřovacích úkonů a zejména pak získání informací, jež by modelovaly objektivní pravdu v dané věci. To se může projevit i při aplikaci rekonstrukce. Snaha o věrné obnovení původního stavu objektu, původních podmínek situace a okolností v rámci vyšetřování trestného činu se zpravidla střetává s protichůdnými tendencemi pachatele i dalších osob, což ztěžuje úspěšnou rekonstrukci.³³⁾

2. V kriminalistice je rekonstrukce jednou z dílčích specifických metod praktické činnosti, která je zaměřena na vytvoření modelu objektu, adekvátního svými podstatnými znaky objektu — originálu, který byl poškozen, zničen nebo z jiných důvodů je nedosažitelný. Trestný čin, k ně-

³³⁾ Vychodil, M.: Využití modelů při vyšetřování. Naše vojsko, Praha 1984, s. 29 a násl.

muž došlo v minulosti, je poznáván zpětně v přítomnosti. Proto také události, jevy a fakta, vztahující se k trestnému činu, nemohou být zkoumány bezprostředně ve své původní podobě, v podobě originálu. I zde je poznání vlastně procesem adekvátního odrazu skutečnosti a její rekonstrukce v lidském myšlení.

Jednáním pachatele vzniká systém vzájemně dialekticky propojených a podmíněných materiálních i imateriálních stop, které odrážejí objektivně jeho činnost, případně jinou skutečnost. Není ovšem jednoduché poznat a uzavřít tento systém tak, aby poskytl úplný a věrný odraz objektivní reality. Ne vždy podávají stopy přímou odpověď na to, jak k trestnému činu došlo. V procesu jeho poznání je často třeba doplňovat chybějící stopy a jejich informační obsah, uvádět je do souladu s dalšími důkazními skutečnostmi, odstraňovat nepříznivé vlivy různých objektivních a subjektivních změn, k nimž časem dochází, a tak pozvolna a postupně, ale cílevědomě zjišťovat objektivní pravdu v dané trestní věci. Toho lze dosáhnout též kriminalistickou rekonstrukcí, je-li uplatněna ve vhodný čas a ve vhodných podmínkách.

Rekonstrukcí v kriminalistickém a trestněprocesním poznávání trestného činu nazýváme úkon, který spočívá v souhrnném obnovení vnějšího vzhledu předmětů, jakož i materiální situace na místě činu a skutkových okolností, jež mají podstatný význam pro zjištění objektivní pravdy v trestní věci, a který se koná porovnáním údajů získaných vyšetřováním s objektivně danými znaky za účelem jejich prověření a získání nových důkazů.

Rekonstrukce tedy zahrnuje proces modelování skutkových okolností trestného činu, případně různých předmětů, tj. jejich podstatných a záměrně vybraných vlastností a znaků, pokud nejsou úplné, byly pozměněny nebo zničeny a přitom mají bezprostřední příčinný vztah k vyšetřované události nebo alespoň vztah k místu, kde k ní došlo. Formy poznání, které se při této činnosti uplatňují, mohou být různé, např. ústní informace o stavu materiální situace, popis předmětů a věcných důkazů, názorná dokumentace, např. fotografie, plány, náčrty, vyjádření odborníků nebo přímo předměty v originálu atd.

V trestním řízení plní rekonstrukce obnovovací, reprodukční funkci proběhlých dějů a situací za předpokladu, že její poznávací proces bude probíhat v určitých, zákonem předpokládaných a jím upravených formách a vztazích a výsledek bude dokumentován způsobem předepsaným.

B. Stručný vývoj názorů na rekonstrukci

O rekonstrukci se zmiňují již H. Gross a F. Storch ve svých pracích z konce minulého století.³⁴⁾ V podmínkách ČSR o ní nalézáme zmínky v kriminalistické literatuře třicátých a čtyřicátých let. Nešlo

v nich však ještě o zásadnější teoretickou explikaci, nýbrž jen o anotace a zkušenosti praktiků kriminálních úřadoven při využití v procesu vyšetřování trestných činů, jež nesly silný vliv teoretických názorů a praxe policejních orgánů států západní Evropy. Zpočátku se použití této metody vázalo na taktiku výslechu a ještě častěji na ohledání místa činu.³⁵⁾

Podobné stanovisko se objevilo i v redakčním článku časopisu Knižnice SNB,³⁶⁾ které však již vůbec poprvé registrovalo existenci rekonstrukce a současně vyšetřovacího experimentu, jenž se k nám dostal z SSSR, a pokoušelo se vymezit možnosti jejich praktické aplikace při vyšetřování trestných činů. Další vývoj byl provázen určitou váhavostí mezi dvěma koncepcemi, jež v té souvislosti vznikly. Jedna z nich, reprezentovaná především odbornými názory některých sovětských kriminalistů, rekonstrukci jako specifickou kriminalistickou metodu odmítala,³⁷⁾ druhá ji uznávala, její pojetí a podstatu však buď neúměrně rozšiřovala nebo naopak zužovala.

K nim lze zahrnout i některé domácí názory, jež přišly s pojmem „prověrky různých okolností a faktů na místě trestného činu“ a postavily ji proti unifikovanému pojmu „rekonstrukce a vyšetřovací pokus“.³⁸⁾

Vývoj u nás mezitím podporoval druhou koncepci. Časem převládl názor, že pojmy „rekonstrukce“ a „vyšetřovací experiment“ nejsou identické, že mezi nimi jsou sice jisté podobnosti, avšak na druhé straně i jisté specifické znaky, jež je zásadním způsobem v charakteristice podstaty, cíle i metodiky realizace rozlišují. V této upřesněné podobě se dostaly i do interních směrnic MV.³⁹⁾ Sama praxe postupně přispěla k tomu, že se v našich podmínkách vytvořily posléze dva úkony. Funkční samostatnosti obou úkonů se přidržel i J. Pješčak ve své monografii „Úvod do krimi-

³⁴⁾ Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. Stýrský Hradec 1893; Storch, F.: Řízení trestní rakouské, Praha 1896.

³⁵⁾ Tomek, K. v článku o vyšetřování dopravních nehod v časopise Bezpečnostní služba č. 9/1939, stejně tak Pluskal, O. v článku o výslechu svědků a obviněných v témže časopise č. 9/1940, spojují rekonstrukci s výslechem; naproti tomu Šejnoha, J. ve studii Systém vědeckého poznání a kriminalistické vzdělání (s podnázvem Patologická psychologie) v kapitole Kriminální taktika, Pátrání po pachateli, jeho zjištění, dopadení a usvědčení, Praha 1930, považuje rekonstrukci za modifikaci ohledání; pod. Šejnoha, J.: Kriminální taktika. Vyd. Gusek, J., Kroměříž 1932; Čelanský, V.: Vyšetřovací metody bezpečnostní policie, Praha 1932; též Lebeda, V. J.: Učebnice kriminalistiky, Praha 1938. Do souvislosti s místem činu, jeho ohledáním a zajišťováním stop dávají tuto metodu i první poválečná sdělení 50. let.

³⁶⁾ Görner, J.: Knižnice SNB č. 3/1953, s. 82.

³⁷⁾ Bělkin, R. S.: Teorijskaja i praktičeskaja sledstvennogo eksperimenta. VŠ MVD SSSR, Moskva 1959, s. 9 a násl., a jiné práce téhož autora; dále Arocker, L. J.: Sledstvennyj eksperiment v sovětskoj kriminalistike. Kandidát. disertace. Naučno issledovatel'skij institut sudebněj ekspertizy; Miňkovskij, G. M.: Preděly dokazyvanija v sovětskom ugovolnom processe. Moskva 1956; Grodzinskij, M. M.: O sposobach polučeniija dokazatelstv v sovětskom ugovolnom processe. Sovetskaja justicia č. 6/1958, s. 11 a násl.

³⁸⁾ Němec, B.: Základy kriminalistiky. MV ČR, Praha 1954.

³⁹⁾ Instrukce MV ČR o vyšetřování v bezpečnosti z r. 1958 VB-vyšetř-I-1, čl. 53 až 55, pod. předpis A-vyšetř-I-1, čl. 48.

nalistiky“, k níž ve spojitosti s klasifikací metod kriminalistické praktické činnosti jmenuje i rekonstrukci.⁴⁰⁾

O rekonstrukci hovoří též učebnice kriminalistiky a také učebnice trestního řízení, která ji ovšem v té době řadila i s vyšetřovacím experimentem ve shodě s platnou právní úpravou k ohledání osob a věcí.⁴¹⁾ Podobně obě metody hodnotil i dříve platný metodický pokyn GP ČSR k vyšetřování a dozoru nad ním, který je sice rozlišoval, ovšem textovým vyjádřením je pokládal nadále za obdobu ohledání.⁴²⁾

Další monografie J. Pješčaka a zejména pak monografie V. Prerada a M. Vychodila přinesly poprvé ucelený a fundovaný pohled na obě metody, který se opíral o bohaté teoretické i praktické poznatky, čerpal z četné zahraniční i domácí odborné literatury a využíval i vlastních empirických zkušeností autorů. Tak dostala rekonstrukce pevnou a konečně také odůvodněnou podobu a strukturu.⁴³⁾

V ustáleném, i když nikoliv jednotném pojetí jako samostatné vyšetřovací úkony byly pak obě metody fixovány v dalších služebních předpisech ministerstva vnitra ČSSR i Generální prokuratury ČSSR.⁴⁴⁾ Stanovisko těchto interních normativních aktů je přesvědčivou demonstrací našeho vývoje. Na rozdíl od názorů, jež se přiklánějí k rekonstrukci, která ovšem v praktické aplikaci subsumuje i některé formy vyšetřovacího experimentu,⁴⁵⁾ i na rozdíl od opačných názorů, jež znají toliko vyšetřovací

⁴⁰⁾ Pješčak, J.: Úvod do kriminalistiky. VVUK GP, Praha 1965, s. 76.

⁴¹⁾ Němec, B. a kol.: Učebnice kriminalistiky. MV ČSR, Praha 1959, s. 21; Učebnice Československé trestní řízení. Orbis, Praha 1963, s. 159.

⁴²⁾ Metodický pokyn GP ČSR skupiny b), poř. č. 2/1961, vydaný jako příloha příkazu GP ČSR č. 5/1961, s. 9, čl. 38.

⁴³⁾ Pješčak, J.: Vyšetřovací verzie. Nakl. ČSAV, Praha 1965; Prerad, V.: Vyšetřovací experiment, FMV ČSSR, Praha 1972; Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. FMV ČSSR, Praha 1972.

⁴⁴⁾ Instrukce pro vyšetřovatele Sboru národní bezpečnosti SNB-vyšetř-I-1, Praha 1965, s. 47, čl. 69—71; příkaz GP ČSR č. 7/1965 o vyšetřování konaném vyšetřovatelem prokuratury, s. 8, čl. 48—50; další názorový pokrok je patrný z Instrukce SNB-vyšetř-I-1, Praha 1974, čl. 70—71, která již chápe podstatu rekonstrukce šířeji v podobě obnovení situace a okolností, za nichž probíhalo jednání pachatele, popř. svědka nebo poškozeného, kteří přímo na místě činu vlivem svých vzpomínek a oživených zážitků demonstrují své jednání. Naproti tomu dnes platný příkaz GP ČSR poř. č. 3/1974 v čl. 49 zachovává stále jistou zdrženlivost, když podstatu i funkci rekonstrukce neodůvodněně zužuje jen na doznání, resp. prověrku doznání obviněného.

⁴⁵⁾ Někteří autoři NDR ve svých dřívějších pracích, např. Beck, H.: Die Rekonstruktion — eine wichtige Methode der Verbrechensaufklärung. Schr. d. DVP 1956, Heft 4, s. 64 a násl.; Hoppe, H., Friedrich, W.: Die Rekonstruktion und das Untersuchungsexperiment. Schr. d. DVP 1956, Heft 8, s. 91 a násl.; Kobbelt, F.: Über die kriminalistische Rekonstruktion. Diss., Berlin 1958. Vedle toho ale většina odborných pramenů ze západních zemí, např. Falter, J.: Die Rekonstruktion der Tat in der Praxis. Kriminalistik, Hamburg 1962, s. 271 a násl.; Svensson, A., Wendel, O.: Tat-untersuchung, Moderne Methoden der Verbrechensaufklärung, Lübeck 1956; něm. překlad angl. vydání Crime Detection, Modern Methods of Criminal Investigation, London 1955; Söderman, H., Conell, J. J.: Manuel d'enquete moderne. Editions Payot, Paris; Zbinden, K.: Kriminalistik. München 1954, aj.

experiment, který v sobě zahrnuje svým způsobem i rekonstrukci,⁴⁶⁾ došlo u nás v této oblasti k jisté zvláštnosti. Nelze ovšem pominout, že názorový vývoj zřejmě není ukončen, neboť dosud ani jedna z těchto metod nebyla zakotvena do zákona a v interních normativech se nepodařilo názory sjednotit.

C. Gnoseologická podstata rekonstrukce

Gnoseologický základ rekonstrukce, jako procesu adekvátní restituace objektu (předmětu, jevu, dynamického děje), vychází z materialisticko-dialektického pojetí kategorie totožnosti. Proto operuje takovými pojmy jako adekvátnost, ekvivalence, shodnost a rovnost.

Odmítání rekonstrukce některými teoretiky vychází nesprávně z absolutizace ztotožnění minulé důkazní skutečnosti, která se má rekonstrukcí ověřit nebo přímo zjistit. To je přirozeně zcela nesprávné, neboť absolutní totožnost je čistá abstrakce. Skutečné, dialektické ztotožnění je vždy konkrétní, je vždy poznamenáno určitými vlivy svého historického vývoje.

U trestného činu, v jeho neopakovatelnosti a nezaměnitelnosti, se určitým způsobem ve spáchaném skutku promítají různé subjektivní (mimo jiných) faktory, podmíněné osobními vlastnostmi pachatele i jeho momentálními stavy (např. jeho rozrušením, nenávisť, žárlivostí, zlobou, zvýšenou sugestibilitou, přecitlivělostí aj.). Tyto subjektivní, převážně emocionální vlivy nebude možno nikdy reprodukovat. Stejně tak nebude možno reprodukovat psychický vztah pachatele k trestnému činu, tj. zavinění, motivy, pohnutky aj. Ostatně ani některé objektivní okolnosti a podmínky, jako např. paniku vyvolanou přírodním živlem nebo trestným činem, nebude možno nikdy rekonstruovat.

Lze tedy konstatovat, že rekonstruovaný trestný čin nemůže být totožný (identický) s vlastním trestným činem. Nelze ho reprodukovat v naprosto týchž podmínkách a vztazích, nelze evokovat tutéž událost se všemi negativními projevy ohrožení zákonem chráněných zájmů a tím opětovně vyvolat též stupeň nebezpečnosti činu pro společnost atd.

Podobně jako v jiných oblastech lidské činnosti vycházíme z toho, že geneze trestného činu jako celku nemůže být dána nikdy jediným dílčím poznáním. Teprve souhrnem, celkovým součtem dílčích poznání může vyšetřovatel získat přesvědčení o neopakovatelné individuálnosti výsledného poznání, které je vždy složitým procesem. Proto se v poslední době uchylujeme při interpretaci složitých pojmů a závislostí ke stanoviskům

⁴⁶⁾ V poslední době došlo k zásadním změnám v chápání obou metod a jejich aplikaci i v SSSR. Zcela odlišný názor již zastává např. Luzgin, I. M.: Metodologičeskije problemy rassledovanija. VŠ MVD SSSR, Moskva 1973, s. 167—177 aj. Tento názor je již velmi blízký našemu.

a poučkám, jež nám nabízejí matematika a matematická logika. Z tohoto hlediska se v modelovacím procesu zjišťování a dokazování trestného činu jeví nejvhodnějším typem úrovně určitosti ekvivalentnost.

Mezi jevy, které nás při zjišťování a poznávání trestného činu zajímají, existují různé vztahy, a to i vztahy podobnosti, jež nám umožňují odvozovat z pozorování, učiněných na některých vybraných objektech, vlastnosti celých rozsáhlých tříd objektů. V trestním řízení nás nemohou zajímat všechny okolnosti a vlastnosti objektů (osob, věcí, jevů), nýbrž jen ty, které jsou podstatné, určující a právně významné. A právě takto chápaný a orientovaný vztah podobnosti je relací ekvivalence všech objektů zkoumané události. Zkoumáme a nalézáme množiny ekvivalence určité třídy objektů podle daných znaků, které ve svém souhrnu vyjadřují požadavky k determinaci toho, v čem má být model trestného činu podobný nebo přímo shodný s originálem. V tomto procesu se musíme vždy uchýlovat k určitému zjednodušení, neboť z každé množiny ekvivalence lze vybrat jakéhosi reprezentanta, který bude ve sledovaných podstatných znacích ekvivalentní všem členům příslušné množiny ekvivalence. Tento reprezentant je modelem všech členů jeho množiny ekvivalence a jeho vlastnosti, pokud byly odvozeny ze znaků, jež ekvivalenci definovaly, budou platit pro všechny prvky množiny, kterou vybraný prvek bude zastupovat.⁴⁷⁾ Teorie modelování poskytuje kriminalistické teorii i praxi nové možnosti hlubšího poznání.

§ 3. DRUHY KRIMINALISTICKÉ REKONSTRUKCE

Klasifikační kritéria mohou být různá, proto také klasifikace rekonstrukce je v odborné literatuře interpretována rozdílně. Na současném stupni poznání rozeznáváme čtyři druhy kriminalistické rekonstrukce:

1. rekonstrukci místa činu,
2. rekonstrukci objektu,
3. rekonstrukci vnější podoby člověka,
4. rekonstrukci trestného činu.

Podle dřívějších náhledů byla mezi druhy rekonstrukce zařazována také tzv. myšlenková rekonstrukce. Časem se však usoudilo, že nejde o druh

⁴⁷⁾ Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 27 a násl.; Vychodil, M.: Totožnost a rekonstrukce trestného činu. Čs. kriminalistika č. 2/1970; Vychodil, M.: Metoda modelování v kriminalistice. Čs. kriminalistika č. 1/1976; Vychodil, M.: K poznání trestného činu. Čs. kriminalistika č. 4/1976; Vychodil, M.: Využití modelů při vyšetřování. Knižnice vojenské prokuratury, Naše vojsko, Praha 1984; též Mareš, M., Tiplica, M., Vychodil, M.: Rozhodování při více kritériích. Čs. kriminalistika č. 3/1986; Moreš, M., Vychodil, M.: Využití teorie matných relací podobnosti v kriminalistice. Čs. kriminalistika č. 2/1983; Mareš, M., Vychodil, M.: O matematickém modelování v kriminalistice, AUC Iuridica 3/1979 aj.

rekonstrukce. Ve své podstatě je myšlenková rekonstrukce vlastně součástí procesu formování představ o vyšetřované události a je určována stupněm vědomostí a informací vyšetřovatele o události. K myšlenkové rekonstrukci vyšetřovatel přistupuje v procesu abstrakce, při níž vytyčuje, zkoumá a hodnotí jednotlivá hypotetická vysvětlení vyšetřované události na základě postupně shromažďovaných důkazů. Myšlenková rekonstrukce je zpravidla výslednou variantou těchto myšlenkových představ a hypotetických vysvětlení, tedy součástí finálního stadia procesu s logickými modely. Poznávací hodnota modelu zde bude závislá především na tom, nakolik v něm budou správně odraženy podstatné znaky zkoumaného objektu.⁴⁸⁾ Myšlení vyšetřovatele v tomto stadiu řízení tedy probíhá ve formě vyšetřovacích verzí. Myšlenková rekonstrukce tak vlastně není ničím jiným než součástí logického modelování vyšetřovacích verzí o události jako celku, příp. o jeho částech a detailech a následných operacích s nimi. V souhrnu je tedy prvkem celého komplexu práce s vyšetřovacími verzemi.

K jednotlivým druhům rekonstrukce lze stručně uvést:

A. Rekonstrukce místa činu

Je v praxi poměrně rozšířena. Provádí se v souvislosti s ohledáním, vyšetřovacím experimentem, příp. jinými úkony. Spočívá v obnovení (znovuvyvoření) lokality trestného činu, resp. situačních podmínek místa činu, který je předmětem vyšetřování, aby se dosáhlo stavu, za něhož došlo ke spáchání trestného činu.

Tato rekonstrukce je diktována změnami na místě činu, k nimž mohlo dojít vlivem objektivních přírodních (klimatických) podmínek nebo i vlivem záměrné následné činnosti pachatele nebo dalších osob, ale i vlivem bezděčného, neúmyslného jednání kohokoliv. K záměrným změnám může dojít např. i z potřeby zjednat pořádek, narušený jednáním pachatele (např. lokalizace založeného požáru apod.), poskytnout pomoc poškozenému, zachránit cennosti před zničením apod.

V některých případech bude nezbytné uvést místo činu i s příslušnými předměty, které se na něm v době činu nacházely, do původní podoby. Bude třeba uvést do souladu s dobou činu i vizuální, auditivní a jiné podmínky smyslového vnímání. Teprve takto rekonstruované místo činu umožní studovat situaci, v níž pachatel jednal, prověřit vytyčené verze, uskutečnit doplňující či upřesňující měření, kreslení, nalézt další stopy či zabezpečit správné podmínky, např. pro realizaci série vyšetřovacích

⁴⁸⁾ Podrobnější vysvětlení lze nalézt v následujících pramenech: Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 47 a násl.; Vychodil, M.: Využití modelů při vyšetřování. Knižnice vojenské prokuratury, Naše vojsko, Praha 1984 aj.

experimentů apod. Podkladem pro tuto situační rekonstrukci jsou výpovědi svědků a poškozených, event. obviněných nebo jiné vyšetřovací materiály, nejčastěji výsledek ohledání místa činu, nález věcných důkazů a stop atd.⁴⁹⁾

Tuto rekonstrukci nepovažujeme za samostatný vyšetřovací úkon, nýbrž jen za taktickou součást či předpoklad jiného samostatného úkonu, za jeho subsidiární, přitom ale elementární prvek, bez něhož by tento základní vyšetřovací úkon nemohl obstát, nemohl by být pokládán za objektivní a jeho závěry by tak mohly být napadnutelné pro nevěrohodnost. Tato rekonstrukce obvykle vystupuje jako úvodní etapa nebo přímo nevyhnutelná podmínka realizace jiného úkonu (např. experimentu), je-li přesný soulad všech podmínek v době spáchání trestného činu a v době konání úkonu nezbytný pro objektivnost a věrohodnost úkonu a jeho výsledků.

Uvedenou podmínku nelze ovšem chápat mechanicky, neboť okruh obnovovaných podmínek bude vždy záviset na konkrétních okolnostech vyšetřované události a cílech příslušného vyšetřovacího úkonu. K tomu např. A. N. Vasiljev poznamenává, že „... důležité není mechanické kopírování všech podmínek zkoumané události, ale přesné podchycení a rekonstrukce právě těch podmínek, jež mohou mít vliv na prověřovanou událost...“⁵⁰⁾ na dosažení spolehlivého a věrohodného závěru úkonu.

Při rekonstrukci místa činu se obnovuje a zkoumá obnovená situace místa činu, provádí se lokální úpravy předmětů a jejich rozmístění. Obnovená situace se stává analogem původní (skutečné) situace, jejím modelem, jenž zprostředkovává proces poznání, neboť přitom vystupuje jako zdroj informace o originálu. Rekonstrukce místa činu může být přirozeně provedena i za pomoci zhotovených maket místa činu a jednotlivých předmětů.

B. Rekonstrukce objektů

Umožňuje obnovení vnějšího vzhledu nějakého předmětu, jeho desainu, podle dochovaných pozůstatků, popisu, fotografií, pokud obsahují potřebnou informaci o tomto předmětu, jde samozřejmě o objekty, předměty (zejména věci movité), jež mají bezprostřední vztah k trestnému činu a jejichž rekonstrukce je potřebná pro jejich porovnání, identifikaci (např. formou rekognice). K této rekonstrukci řadíme i rekonstrukci listin a jiných dokumentů.

Tato rekonstrukce může být provedena přímo orgánem vyšetřování, např. rekonstrukce listiny roztrhané na kousky a nalezené při domovní prohlídce, při ohledání místa činu apod. Častěji je však zajišťována znalci

⁴⁹⁾ Tamtéž.

⁵⁰⁾ Vasiljev, A. N. a kol.: Učebnice kriminalistiky. Gosjurizdat, hl. XIII, Moskva 1963.

(např. obnova spáleného dokumentu a jeho textu, padělaného testu apod.). Tato modifikace nevyžaduje bližšího vysvětlení. Jde prostě o pracovní proces, při němž se obnovují a vyhodnocují materiální modely, stejně jako v předcházejícím případě.

C. Rekonstrukce vnější podoby člověka

Zabezpečuje se pomocí sestaveného fotorobotu, fotoportrétu, kresleného portrétu nebo portrétu ve formě plastiky (busty). Takovou rekonstrukci lze použít k dvěma identifikačním záměrům:

- k vypátrání a identifikaci určité osoby podle popisu,
- ke zjištění totožnosti určité osoby podle nálezu kostry, příp. mrtvoly v rozkladu.

Základem rekonstrukce podle kresleného, fotografického či skládaného portrétu jsou informace osob, které hledanou osobu viděly a zapamatovaly si její vzhled. Tyto informace bývají ovšem velmi neurčité, stupeň přiblížení portrétu k originálu závisí jak na kvalitě vjemu poznávacího subjektu a tím kvalitě získaného popisu, tak i na schopnosti portrétisty (kreslíře, výtvarníka) dokázat podle popisu jednotlivých rysů vykonstruovat obličej člověka a přenést ho na výkres. Úspěšnější bývá rekonstrukce obličejů pomocí sestavovaného fotoportrétu. Do této kategorie zahrnujeme i plastickou rekonstrukci obličejů podle lebky a superprojekci. K vytváření fyzických modelů podoby člověka lze využít i matematického (geometrického) modelování.

D. Rekonstrukce trestného činu

Spočívá v tom, že pachatel nebo jiná osoba, která byla dříve z nějakého důvodu přítomna vyšetřované události a již předtím učinila výpověď o jejích okolnostech, na místě činu (nebo na jiném zvoleném místě, jestliže místo činu přestalo existovat, čin se udál v zahraničí apod.) líčí a ukazuje, co, kde a jak se odehrálo. V průběhu tohoto úkonu v podstatě tyto osoby demonstrují některé podstatné části nebo celý děj, jehož se zúčastnily jako pachatelé, svědci nebo poškození. To umožňuje orgánu vyšetřování porovnat údaje výpovědí jednotlivých osob s objektivním zjištěním na místě činu (ohledáním, expertizou apod.).

Tímto úkonem se takto obnovují a prověřují určitá fakta, která mohou být známa jen osobě, která na místě činu v době jeho spáchání nebo alespoň v jeho těsné blízkosti byla, ať již jako pachatel, poškozený či svědek. Jedním ze základních prvků této prověrky výpovědi formou rekonstrukce je tedy upřesnění těchto výpovědí, jejich konkretizace. Během úkonu lze v mnoha případech zjistit další svědky a osoby, které mohou poskytnout informace k merituu věci. Osoby zpravidla při rekonstrukci, tedy při demonstraci činnosti osoby, jejíž výpověď se takto prověřuje, ukazují místa, kde se nacházely před činem různé předměty, nástroje trestné činnosti, odcizené věci, kam je kdo ukryl, jak si kdo na místě po-

čínal, jak obviněný naložil s tělem oběti, kde kdo stál, odkud průběh události sledoval atd. V řadě případů umožňuje tento druh rekonstrukce odhalit nepřesnost a nesprávnost dřívějších výpovědí, případně i jejich nepravdivost.

Určitou dějovou fází lze rekonstruovat i jinak než formou prověrky výpovědi obviněného, svědka či poškozeného za jejich aktivní účasti. Jsou známy případy rekonstrukce trestného činu konané na základě jiných důkazních zjištění ve věci, např. na základě výsledků ohledání místa činu, ohledání listin, nálezu stop a jiných věcných důkazů atd. Zpravidla se tak děje na základě souhrnu určitých důkazů a informací. V takových případech se doporučuje využívat i přítomnosti různých specialistů, resp. od nich získaných odborných podkladů a závěrů. Tak lze zabezpečit, aby byly přijaty vskutku věcně správné a objektivní závěry v dané trestní věci.

Rekonstrukce lze velmi dobře použít k osvětlení a ověření samotných základních skutkových okolností trestného činu, tj. k osvětlení a ověření faktu, že se trestný čin stal:

- určitým způsobem,
- individuálně určitým nástrojem,
- na určitém místě,
- při určité poloze poškozeného, pachatele, příp. i svědka,
- v určité časové návaznosti a posloupnosti apod.

Při rekonstrukci se podstatné fáze rekonstruovaného děje nesmí lišit od toho děje, který se stal dříve a je předmětem trestního řízení. Rekonstrukce se nemůže např. lišit v tom, zda pachatel vedl vražedný úder nožem shora nebo zespodu, na levou či pravou stranu těla oběti, do obličeje či zátylku, do krajiny, v níž je dislokován životně důležitý orgán člověka, nebo do krajiny jiné atd. Naproti tomu může být pro definitivní zjištění a ustálení skutkového děje nerozhodné, zda při úderu byl loket pachatele, svírající se zemí stejný úhel, nad zemí 102 nebo 120 cm, anebo zda se v určité povolené dimenzi změnil úhel sevření apod. Rozmezí těchto přípustných odchylek je vždy dáno specifikou případu, stupněm jeho poznání a také objektivními, příp. subjektivními modalitami v době provádění rekonstrukce.

Pro potřeby trestního řízení nebude nikdy třeba rekonstruovat vše a ani to není možné. Půjde vždy jen o rekonstrukci určitého faktu nebo souhrnu faktů, jež jsou v určitém vztahu k podstatě vyšetřované události. Obsahem kriminalistické rekonstrukce v této modifikaci je tedy souhrnné modelování objektů, situace nebo vyšetřované události, příp. její důležité části podle údajů a demonstrace obviněného, svědka nebo poškozeného, příp. i na základě jiných důkazů, zejména podle teoreticky zdůvodněných hypotéz a závěrů odborníků.

Předmětem našeho empirického výzkumu byl jen tento poslední druh kriminalistické rekonstrukce.

V posledních letech se rekonstrukce trestného činu používá zejména při vyšetřování závažné obecné kriminality (trestných činů vraždy podle § 219 tr. zák., ublížení na zdraví podle § 221 a § 222, loupeže podle § 234 aj.). Poměrně často se jí využívá i při vyšetřování trestných činů majetkových. Rekonstrukci lze považovat v současné době za značně frekvencovaný úkon, jehož procesní význam stoupá. V podstatě neexistuje jediný závažnější případ útoku na tělesnou integritu člověka nebo jiný trestný čin vysokého stupně nebezpečnosti pro společnost, v němž by rekonstrukce nefigurovala mezi důkazními prostředky. Lze proto právem konstatovat, že vlastně již skončilo období, kdy se o rekonstrukci hovořilo jako o jednom z možných institutů dokazování v trestním řízení, hledalo se pro ni místo v systému důkazů čs. trestního práva a že tedy nastalo období přechodu od teorie k praxi její důslednou aplikací v procesu dokazování.

Během empirického výzkumu jsme zkoumali celkem 83 rekonstrukcí trestného činu, které byly provedeny v přípravném řízení trestním. Z tohoto počtu se rekonstrukce trestného činu (dále jen „rekonstrukce“) konala v 53 případech (tj. 63,8 %) s obviněným, v 17 případech (20,6 %) podle výpovědi poškozeného, v 10 případech (12,00 %) podle výpovědi jiného očitého svědka a ve 3 případech (3,7 %) šlo o důkazní shrnutí.

Důvodem k uskutečnění těchto rekonstrukcí bylo: ve 45 případech (54,3 %) ověření pravdivosti doznání obviněného, v 41 případech (49,4 %) upřesnění zjištěných skutečností, ve 28 případech (23,7 %) odstranění rozporů mezi důkazy, ve 2 případech (2,4 %) jiné důvody (např. zajistit podklady pro expertizu) a v několika případech byla rekonstrukce neúčelnou. V některých případech se rekonstrukce prováděla současně z více důvodů; proto souhrn procentuálních poměrů netvoří 100 %.

§ 4. FUNKCE REKONSTRUKCE TRESTNÉHO ČINU

Zobecnění teoretických poznatků i vyhodnocení zkušeností z praktického uplatňování rekonstrukce trestného činu nám dovoluje konstatovat, že rekonstrukce plní funkci:

1. prověrky důkazů shromážděných ve věci,
2. prověrky vyšetřovacích verzí a
3. pramene nových důkazních skutečností.

Ad 1. V otázce, zda rekonstrukce plní funkci prověrky ve věci shromážděných důkazů, nejsou nejasnosti. Takto, a možno říci jednotně, na ni pohlížejí i procesualisté a kriminalisté v jiných zemích, v nichž rekonstrukce došla svého uplatnění. Prověrka důkazů, zjištěných a zajištěných vyšetřovatelem během vyšetřování, má nesporně značný důkazní význam.

Vždyť jediným kritériem správnosti a pravdivosti výsledků vyšetřování je objektivní, všestranné a úplné vyšetření věci, jež by tedy také mělo být co nejpřesnějším odrazem objektivní reality ze všech podstatných a zákonem předpokládaných souvislostech a podmíněnostech událostí.

Z těchto důvodů náš trestní řád také neuznává za hlavní nebo dokonce výlučný důkaz doznání obviněného. Doznání obviněného ještě nezbavuje orgány činné v trestním řízení povinnosti přezkoumat a všemi dosažitelnými prostředky ověřit všechny okolnosti případu. Mezi prostředky, jež lze za tímto účelem použít, patří též rekonstrukce. I ona je způsobilá, jak potvrdily i výsledky výzkumu, plnit tuto důležitou funkci. Rekonstrukce může potvrdit nebo naopak vyvrátit výpověď obviněného, svědka či poškozeného, příp. i důkazní skutečnosti získané jiným způsobem, může se vyjádřit k popisu skutku či jiným okolnostem, jež prověřuje, i podle určitého důkazního shrnutí.

Ad 2. Vcelku nepochybnou je i druhá funkce rekonstrukce, jež spočívá v prověrce vytyčené vyšetřovací verze. Rekonstrukce může zásadním způsobem plnit ovšem nejen funkci prověrky konkrétního důkazu nebo souhrnu důkazů, nýbrž svou výslednou konstatací může zásadně ovlivnit pohled na celý případ a vyjádřit se kvalifikovaně i ke správnosti a věrohodnosti vytyčené vyšetřovací verze, příp. i několika verzí. Tento účel bude rekonstrukce plnit především v těch případech, v nichž nepotvrdí pravdivost původního důkazu, resp. důkazů, k jejichž prověrce byla zvolena. Může tak zasáhnout podstatně jak samotnou správnost a opodstatněnost reálně možné verze, tak i důsledky, jež se z ní vyvozují.

Práce s vyšetřovacími verzemi je složitá. Smyslem této práce je postupně eliminovat vytyčené vyšetřovací verze, až zůstane jediná, jejíž pravdivost je třeba zákonem předepsanými způsoby dokázat. I k tomu rekonstrukce přispívá v celém procesu tvorby verzí, jejich souběžné prověrky, ale i prověrky pravdivosti stanovených důsledků, neboť právě z nesouladu verze s důsledky lze okamžitě zjistit nepravdivost vyšetřovací verze a stav neodkladně napravit dalšími postupy.

Např. v trestní věci vraždy přiměla dobře připravená rekonstrukce svou detailností obviněného A. H. k zásadní změně výpovědi v popisu skutkových okolností a tím vlastně přispěla ke změně vytyčené vyšetřovací verze, podle níž až do té doby byly mechanismus napadení poškozeného a její zranění vysvětlovány zcela odlišně.

Ad 3. Nejvýznamnější je bezesporu třetí funkce rekonstrukce, tj. zdroj získání nových důkazů. Ostatně teprve tato funkce napomohla tomu, že se o rekonstrukci začalo uvažovat v souvislosti s její kriminalistickou a procesní samostatností. Každá rekonstrukce, jak výzkum prokázal, zpravidla dovoluje ve věci zjistit možnost nebo naopak nemožnost existence, příp. neexistence určité skutečnosti, jevu nebo podmiňující okolnosti.

Každé zjištění takové možnosti či její popření je zpravidla novou okolností a na rozdíl od okolností, jež vyplývají z výpovědi obviněného či svědků, tedy na rozdíl od subjektivního vysvětlení těchto okolností, je okolností objektivizovanou povahou a způsobem realizované prověrky.

Pro účely trestního řízení lze prověrku důkazů uskutečnit pouze pomocí dalších důkazů. Ani kdyby rekonstrukce nepřinesla přímo nové výrazné důkazní skutečnosti, její výsledky příp. jen potvrdí či vyvrátí již známé skutečnosti, jde rovněž o důkazní zjištění, jež bude nutno vzít plně v úvahu při důkazním hodnocení věci. Jak se ukazuje, výsledkem rekonstrukce je téměř vždy zjištění nových faktů, třeba i zdánlivě dílčích a méně významných. Ve svém souhrnu i ony pomáhají k celkové rekonstrukci vyšetřované události a vytvoření jejího optimálního modelu. Důkazy často jsou právě ty drobné, obyčejné skutečnosti, jejichž význam vzrůstá teprve konfrontací s dalšími skutečnostmi v závěrečné etapě souhrnného hodnocení důkazů.

Zvláštního významu nabývá rekonstrukce v případě tzv. negativní prověrky, tedy tehdy, když s využitím poznatků objektivních, fyzikálních či jiných přírodních i společenských vývojových zákonů se jednoznačně na základě výsledků tohoto úkonu vyloučí dříve předpokládaný průběh, když rekonstrukce dokáže, že k události nemohlo dojít tak, jak se doposud předpokládalo. V takovém případě se rekonstrukce stává velmi důležitým pramenem nových důkazních skutečností, jež mohou zásadním způsobem změnit směr dalšího postupu. Je to pochopitelné, neboť československá kriminalistika se opírá ve svých principech o materialisticko-dialektickou metodu zkoumání a poznávání přírodních i společenských jevů, které pozoruje jako souvislý, jednotný celek, v němž jevy jsou na sobě závislé a vzájemně se podmiňují a na sebe navazují. Právě z této souvislosti a podmíněnosti lze eliminovat jeden jev jako příčinu, druhý jako následek a tak dospívat k finálnímu poznání všech právně významných okolností věci.

Zároveň tímto způsobem dospíváme k zjištění, že příčinou následku je pouze takové jednání určité osoby, bez něhož by následek nenastal. Zase bychom mohli k podpoře tohoto stanoviska uvést konkrétní případy. Tak např. v jedné trestní věci vloupání až rekonstrukce trestného činu vyloučila do té doby silné podezření, že pachatelem činu je A. B. Průběh rekonstrukce jednoznačně prokázal, že tento obviněný, i když se k činu doznal, nemohl napadený sklad potravin vykrást, protože se na místě činu nedokázal orientovat, nebyl schopen předvést, jak se do objektu dostal, jak z něho vyšel, jak a kudy vynesl odcizené věci, jak vznikly některé zajištěné trasologické a mechanoskopické stopy atd.⁵¹⁾

⁵¹⁾ Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 62 a násl. a jiné.

Empirický výzkum ukázal, že v 80 případech plnila rekonstrukce funkci prověrky výpovědi (tj. 96,4 ‰), v 17 případech (20,5 ‰) plnila současně funkci prověrky vyšetřovací verze, v 21 případech (25,3 ‰) poskytla též nové důkazní informace.

Z 80 případů, kdy rekonstrukcí byla prověřována výpověď, šlo o prověrku výpovědi obviněného v 57 případech (68,7 ‰), prověrku výpovědi poškozeného v 15 případech (18,1 ‰), o prověrku výpovědi jiného svědka v 8 případech (9,6 ‰).

Tyto údaje ukazují na současné trendy frekvence tohoto úkonu v praxi z hlediska jeho cílů, funkcí, důvodů i povahy provedení. Zároveň svědčí o tom, že tento úkon je stále více používán orgány vyšetřování a trestního řízení vůbec jako významný a spolehlivý institut dokazování. Nejsou výjimečné případy, kdy nalézací senáty okresních a krajských soudů, ale i odvolací senáty krajských či nejvyšších soudů republiky v souvislosti s vrácením věci prokuratuře k došetření požadují doplnit dokazování právě o rekonstrukci.

§ 5. METODICKOTAKTICKÉ PRINCIPY REALIZACE REKONSTRUKCE TRESTNÉHO ČINU

A. Zaměňování rekonstrukce za jiné úkony

Rekonstrukce má sice některé shodné znaky s ohledáním, vyšetřovacím experimentem, výsledkem, případně expertizou, zároveň se však od nich odlišuje cílem, obsahem, strukturou, zčásti též metodikou a taktikou realizace. V praxi je rekonstrukce nejčastěji zaměňována za vyšetřovací experiment; vyšetřovací experiment bývá naopak zaměňován za rekonstrukci. Rekonstrukce však není experimentálním modelováním několika pokusných variant zkoumané okolnosti, jejich metodickým členěním a opakováním v záměrně, systematicky měněných podmínkách. Jak jsme již uvedli, spočívá v obnovení skutkových okolností hmotného dynamického objektu i původního stavu místa činu a jednotlivých statických hmotných objektů s cílem získat důkazní nebo alespoň taktickou informaci. Vytváří jediný materiální dějový model skutku podle toho, kdo ho demonstruje, případně je logickým shrnutím a závěrem, který vyplývá ze shromážděných materiálů trestní věci. Představuje tedy modelové obnovení objektu rekonstrukce (nikoli experimentální prověrku) do podoby shodné maximálně s původní, která existovala v době páchaní činu.⁵²⁾

Spočívá-li pochybení pouze v názvu úkonu, který byl jinak proveden

⁵²⁾ Podrobněji o vztahu rekonstrukce k jiným vyšetřovacím úkonům viz Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 100 a násl.; Vychodil, M.: Vyšetřovací pokus a rekonstrukce trestného činu. Prokuratura č. 1/1971, s. 96 aj.

řádně a v plné shodě s kriminalistickými a trestněprocesními požadavky, lze je omluvit. Horší je to v případech, kdy na chybné označení úkonu navazují pochybení další, která zpochybňují věrohodnost výsledků úkonu a jeho důkazní sílu. S takovým postupem lze sotva souhlasit.

Pro ilustraci lze uvést trestní věc V. H., který byl obviněn z vraždy. V tomto případě byla rekonstrukce směřována s vyšetřovacím experimentem. Úkon byl nazýván jednou tak, pak zase jinak a demonstruje nepřesně a neúplně skutkový děj podle výpovědi obviněného, aniž z něj lze zjistit objektivní model průběhu události.

Názorová neujasněnost se promítá i do protokolace tohoto úkonu. Protokol o této rekonstrukci je z větší části formulován jako opakování výsledku obviněného, tj. má formu protokolu o výpovědi. V další části protokol podchycuje demonstraci jednání obviněného, který vždy po opakování příslušné části výsledku, po příslušném dílčím popisu děje, skutečně znázornil, co a jak kritického dne na místě činu dělal.

Závažným nedostatkem tohoto úkonu bylo, že jeho pomocí se vyšetřovatel pokoušel nereálně prověřit i mechanismus škrcení poškozené, které obviněný popíral. Podle našeho názoru měl vyšetřovatel v tomto okamžiku rekonstrukci přerušit a reálně možný mechanismus škrcení prověřovat vyšetřovacím experimentem za pasivní účasti obviněného.

Správně však vyšetřovatel v tomto případě postupoval, když na zmíněnou rekonstrukci navázal dvěma samostatnými vyšetřovacími experimenty. Jeden sloužil k prověření viditelnosti, slyšitelnosti, světelných podmínek a možností obviněného uvolnit v chodbě během události žárovky, druhý sloužil k ověření způsobu vstupu obviněného do bytu poškozeného, situace na místě činu, polohy těla zavražděné a polohy bezpečnostního řetízku na dveřích, což do té doby bylo možné vysvětlovat různě. Leč i zde se objevilo zásadní pochybení, neboť protokoly o vyšetřovacích experimentech postrádají dílčí závěry k jednotlivým prověřovaným okolnostem z hlediska objektivních možností smyslových vjemů osob a působení obviněného v podmínkách páchaní trestného činu.

V jiné trestní věci, v níž šlo o pokus vraždy, byla konána rekonstrukce podle výpovědi obviněného N. N. Spíše se však jednalo o vyšetřovací experiment, neboť demonstrace obsahovala mnoho pokusných prvků, na něž rekonstrukce v realizované podobě nedala a nemohla dát odpověď. Totéž lze říci i o rekonstrukci konané v této věci podle výpovědi poškozené.

V jedné trestní věci rvačky se jednalo též spíše o vyšetřovací experiment, při němž se demonstrace skutku měla vyjádřit za přítomnosti znalců z odvětví soudního lékařství k fyzickému napadení poškozeného nožem, a to s přihlédnutím k lékařské zprávě o povaze rány. I v tomto případě měla být rekonstrukce přerušena a doplněna vyšetřovacím experimentem,

neboť v realizované podobě mechanismus vzniku řeznobodné rány nevy-
světliila.

Totéž se týká i trestní věci vraždy, spáchané obviněným F. N. Protože
výpověď obviněného nekorespondovala s jinými důkazy, na těle oběti byly
nalezeny také stopy rdoušení a tupých úderů do hlavy, měla být rekon-
strukce přerušena a rozpory k mechanismu vzniku stop měly být odstra-
něny vyšetřovacím experimentem s aktivní pomocí znalců.

Naproti tomu v trestní věci vraždy spáchané mladistvým P. S. byl ne-
správně nazván vyšetřovacím experimentem úkon, jehož účelem bylo
pouhé nalezení občanského průkazu jedné z poškozených v kabině výtahu.
Úkon spočíval jen v tom, že příslušník VB bez obviněného a dalších osob
navštívil za účasti technika podniku příslušný dům, kde společně prohlédli
kabinu výtahu i jeho okolí, občanský průkaz však nenašli. V tomto pří-
padě nešlo ani o vyšetřovací experiment, ani o rekonstrukci, nýbrž o do-
plňující ohledání.

V trestní věci téhož pachatele, který měl na svědomí několik dokona-
ných a nedokonaných vražd, byly provedeny další rekonstrukce. Jedna
z nich, nesprávně nazvaná vyšetřovacím experimentem, sledovala proto-
kolární, zvukovou i obrazovou dokumentací pohyb obviněného na místě
činu, jeho jednání na něm i odchod z něj. Některými rekonstrukcemi se
vedle potvrzení skutečností již známých nebo specifikace skutečností ne-
úplně známých podařilo najít také skutečnosti nové, např. předměty, které
pachatel použil k páčání trestné činnosti a ukryl je, nebo předměty po-
cházející z trestné činnosti. Rekonstrukce byly v těchto případech velmi
účinným úkonem dokazování.

Aby se vyšetřovatelé vyhnuli možným připomínkám nebo námitkám,
někdy z opatrnosti pojmenují úkon „vyšetřovací experiment a rekonstruk-
ce“, ačkoliv jde jen o jeden z těchto úkonů. V několika případech, kdy
byl úkon takto pojmenován, jsme zjistili, že plnil jen funkci rekonstrukce.
O vztahu rekonstrukce trestného činu k tzv. prověrce výpovědi na místě
viz § 8 této části práce.

B. Příprava konání rekonstrukce

Metodickotaktické zásady realizace rekonstrukce trestného činu
podmiňuje řada faktorů. Jedním z nich je samotná příprava úkonu. Její
úspěch spočívá především v dokonalé znalosti problematiky konkrétního
případu, v důkladném prostudování spisu a ve zpracování plánu úkonu
na základě již zjištěných skutečností a vytyčeného cíle. Cíle úkonu jsou
v podstatě identické s jeho funkcemi, tj. sledují prověrku vytyčených
vyšetřovacích verzí, prověrku již shromážděných důkazů i možnosti zís-

kání důkazů nových. Tímto úkonem lze také zjistit, resp. upřesnit podmínky, jež napomohly ke spáchání trestného činu.

Plán rekonstrukce musí obsahovat úkoly, které je třeba zajistit před výjezdem na místo konání úkonu a úkoly, které se realizují po příjezdu na toto místo.

Pro etapu před výjezdem na místo musí být plánem stanoveny:

a) Čas konání úkonu

Je třeba zvážit, zda se úkon bude konat ve stejném čase nebo alespoň za obdobné viditelnosti, slyšitelnosti, za obdobných klimatických poměrů atd.

Empirický výzkum ukázal, že vyšetřovatel si zvolil v 29 případech (35 %) s ohledem na specifiku události shodnou denní nebo noční dobu, v 35 případech (42,2 %) jinou dobu, v 19 případech (22,8 %) nebyl tento časový údaj v protokolech uveden.

Ještě méně příznivé je to u vizuálních, resp. auditivních podmínek. Pouze ve 13 případech (15,7 %) byly tyto podmínky shodné, ve 20 případech (24,1 %) byly podobné, v 19 případech (22,9 %) byly jiné. U plných 31 rekonstrukcí (37,3 %) se v protokolech o těchto podmínkách nehovoří. Ačkoli v 19 případech tyto podmínky pro povahu věci vůbec nepřicházely v úvahu a v ostatních případech se nedodržení podmínek podle zjištění výzkumu nepromítalo negativně na výsledky úkonu, měla by jim být ze strany vyšetřovatelů věnována větší pozornost. Vždyť v některých případech byly sice v protokole rekonstrukce uvedeny audiovizuální podmínky úkonu, ale tento údaj nemohl plnit žádný účel, když ze spisu nebylo možno zjistit, jaké podmínky existovaly v době páchaní trestného činu.

b) Místo konání úkonu

Podobně je třeba si ujasnit, zda musí být rekonstrukce provedena na témže místě, za týchž věcných a lokálních podmínek a jak tuto shodu zajistit (úpravou a přizpůsobením místa a objektů původní situace apod.).

Empirickým výzkumem byl získán poznatek, že v 62 případech (74,7 %) bylo možno z protokolů místo konání rekonstrukce zjistit, v 21 případech (25,3 %) se to nepodařilo.

V 59 případech se rekonstrukce konala na původním místě trestného činu (z toho v 51 případech bez lokální úpravy, v 8 případech s lokální úpravou a ve 3 případech na jiném, podobném místě).

Z celkového počtu (62) byla rekonstrukce provedena ve 40 případech (48,2 %) v interiéru, v 9 případech (10,8 %) v exteriéru a ve 12 případech (15,7 %) v interiéru i exteriéru současně.

c) Způsob konání úkonu

Již v této etapě přípravy by mělo být také v zásadě rozhodnuto o způsobu konání rekonstrukce trestného činu. Prověrka výpovědi každého z účastníků (obviněného, spoluobviněného, poškozeného, svědka apod.)

rekonstrukcí by se měla konat bez přítomnosti dalších osob, jejichž výpověď má být takto prověřována. Tyto další osoby by měly být zastoupeny figurantem. V praxi je toto pravidlo převážně respektováno. Jen zcela ojediněle se konají rekonstrukce s několika subjekty současně, nejčastěji s obviněným a poškozeným.

Empirický výzkum potvrdil, že v praxi se vcelku správně postupuje při používání různých předmětů a nástrojů, nezbytných k provedení rekonstrukce. Většinou jsou správně používány modely (makety) nástrojů a zbraní, modely lidského těla (figuríny) aj., aby se vyloučilo nebezpečí pro život a zdraví účastníků úkonu, ponižování důstojnosti osob apod.

Ze zkoumaného vzorku ve 14 případech (16,9 %) byly použity původní předměty a nástroje, v 6 případech (7,2 %) byly použity modely, v 15 případech (18,1 %) byly použity modely lidského těla (figuríny), v 8 případech (9,6 %) se rekonstrukce konala bez nástrojů (v případech rdoušení apod.), ve 14 případech (16,9 %) není tento údaj v protokole zaznamenán.

Přesto některé námi zkoumané případy signalizují nedoceňování kriminalistikou doporučovaného postupu při používání nástrojů a zbraní během rekonstrukce. Tak např. v jedné trestní věci pokusu vraždy spáchané sekerou byl figurant vybaven dřevěnou tyčí, která svými rozměry, podobou, ani dalšími znaky neměla nic společného s původním vražedným nástrojem a proto ztěžila mohla plnit funkci vhodného substitutu.

V jiné trestní věci, kde šlo o ublížení na zdraví spáchané nožem, nebylo použito vůbec žádné makety a údery byly znázorňovány jen rukou. Až při pořizování fotodokumentace použil figurant původního nože, jímž označoval místa zásahu poškozeného. Před vlastním úkonem byl poškozenému předložen nůž, ale bez dalších druhově shodných předmětů, takže byla vlastně vykonána v rozporu s ustanovením trestního řádu (§ 93 odst. 2 tr. ř.) jakási rekognice, o níž je jen stručná zmínka v protokole o rekonstrukci.

Podobných pochybení se vyskytuje více a namnoze nelze z protokolů zjistit, jaký předmět byl vlastně použit.

d) O k r u h u účastníků a jejich poučení

Obecnou zásadou je, aby účastníků bylo co nejméně. Výzkumem bylo zjištěno, že rekonstrukce se zúčastnili obvinění v 87,1 % případů, poškození v 30,6 % případů, jiní svědci v 25,8 % případů, prokurátoři v 53,2 % případů, znalci v 67,7 % případů, jiní odborníci v 56,5 % případů, obhájci v 77,4 % případů, jiné osoby (např. figuranti, tlumočníci, psovodi, ostraha aj.) v 48,4 % případů a nezúčastněné osoby (§ 85 odst. 2 tr. ř.) v 41,9 % případů.

Ve všech případech prováděl (organizoval a řídil) rekonstrukci vyšetřovatel.

Pokud se úkonu zúčastnili znalci, byla jim dána možnost, aby uplatnili

dotazy a připomínky a k jejich odborně podloženým a zdůvodněným názorům se přihlíželo.

Také obhájcům obviněných bylo vždy umožněno, aby se k průběhu rekonstrukce a její protokolaci vyjadřovali.

Poučení mají být adresná a řídit se procesním postavením poučované osoby, tzn. u obviněného zněním §§ 91 a 92 tr. ř., u svědků §§ 97, 99, 100 a násl. tr. ř. atd.

e) Organizační, materiální a technické zabezpečení úkonu

Průběh a výsledky rekonstrukce je třeba dokumentovat nejen protokolárně, nýbrž i fotograficky, topograficky nebo i audiovizuální technikou. Je tedy nezbytné připravit všechny potřebné pomůcky a počítat i s případnou uzávěrou místa, kde se bude úkon konat, se zajištěním telefonického nebo radiového spojení, se zvukovou či světelnou signalizací, dopravními prostředky, ostrahou, regulovčíky i s obstaráním vhodných atrap nástrojů či jiných věcných modelů.

Zarážející je zjištění, že v 9,7 % případů nebyl pořízen protokol o rekonstrukci, který je obligatorním dokumentem (viz § 55 tr. ř.). Rekonstrukce byla v těchto případech dokumentována pouze fotograficky se stručnou legendou, případně zvukovým videozáznamem. Fotografická dokumentace se vyskytovala ve všech případech (100 %), topografická (mapy, plánky apod.) jen ve 12,9 % případů. Filmové a jiné audiovizuální techniky bylo použito v 30,6 % případů, ale je třeba konstatovat, že jejím širšímu využití při dokazování v trestním řízení brání nedostatečné vybavení soudů příslušnou reprodukční technikou.

Ta část plánu rekonstrukce, která se týká činnosti po příjezdu na místo úkonu, zahrnuje:

- potřebu zjistit situaci na místě, popř. změny, k nimž došlo od spáchání trestného činu a podle nezbytnosti uskutečnit nejdříve rekonstrukci místa za účelem vytvoření původních hmotných podmínek;
- potřebu dokumentovat situaci na místě úkonu před rekonstrukcí i po ní, a to do protokolu i příslušné názorné dokumentace;
- poučení účastníků úkonu o jejich právech a povinnostech podle procesního postavení; nelze zapomínat na poučení znalců a odborníků (§ 106 tr. ř.) a osob privzatých (z hlediska § 85 odst. 2 tr. ř.);
- dokončení, resp. upřesnění forem spojení a signalizace na místě podle velikosti prostoru, konfigurace terénu apod.⁵³⁾

⁵³⁾ Vychodil, M.: Zákonost rekonstrukce trestného činu. Právník č. 8/1970; Vychodil, M.: Vyšetřovací experiment a rekonstrukce trestného činu. Prokuratura č. 4/1987 aj.

C. *Vlastní konání rekonstrukce*

Vlastní realizace rekonstrukce trestného činu je poměrně jednoduchá. Osobě, jejíž výpověď se tímto způsobem prověřuje a podle níž se také rekonstruovaný děj demonstruje, se umožní — po úvodním poučení a vyjasnění funkce úkonu — předvést, jak a za jakých okolností skutek proběhl. Demonstrátor by se měl nejdříve vyjádřit k tomu, koná-li se rekonstrukce v týchž lokálních, časových, povětrnostních i dalších podmínkách a pro případ, že tomu tak není, by se mělo posoudit, zda dodržení podmínek je nezbytné a v pozitivním případě podmínky přizpůsobit. Zpravidla postačí rekonstrukce místa, tj. jeho uvedení do souladu s původním stavem (dislokace všech objektů apod.) a vytvoření shodných podmínek dohlednosti, viditelnosti, slyšitelnosti atd. Někdy je však nutné zvolit pro provedení rekonstrukce jiný čas, jiné místo apod. Po předstředění příslušné části výpovědi, která se prověřuje, se osoba, s níž se úkon koná, požádá, aby se vyjádřila, zda na výpovědi trvá, a poté se vyzve, aby demonstrovala, jak si počínala, resp. jak si počínaly jiné osoby (kde stály, co dělaly apod.).

Jde-li o rekonstrukci podle výpovědi obviněného za jeho aktivní účasti, obviněný na vyzvání vyšetřovatele demonstruje příslušnou část svého jednání, načež demonstraci doprovází ještě potřebnými detaily slovně, jimiž vysvětluje, co dělal dále, k čemu se chystal, co ho k tomu vedlo apod. Tak lze blíže osvětlit mechanismus napadení poškozeného obviněným, motivy činu i způsob obrany poškozeného a nuance dalších okolností, jež při pouhé demonstraci nemusejí být patřičně vysvětleny, znázorněny a pochopeny. Lze tak dokumentovat a vysvětlit celkově i v detailech příchod obviněného, poškozeného i dalších osob na místo činu, pohyb na něm i odchod z místa činu. Vše by mělo být vhodně zachyceno v protokole o úkonu.

Jestliže se má při rekonstrukci demonstrovat jednání obviněného, zpravidla obviněný sám předvádí příslušný děj nebo jeho část a figuranti podle jeho návodů ukazují chování a činnost poškozeného, resp. dalších svědků. Jestliže se jednání obviněného demonstruje podle výpovědi poškozeného či jiného svědka, pak svědek zpravidla předvádí jednání obviněného, případně tak činí figurant podle jeho dispozic; obviněný se v takovém případě rekonstrukce nezúčastní. Nebývá vhodné, zvláště když obviněný skutek popírá, aby se s ním konala rekonstrukce a tak se mu předčasné naznačovalo, jak průběh skutku vidí jiné osoby. Takový postup není vhodný zejména v počátečním stadiu přípravného řízení.

Např. bez přítomnosti obviněného se konala rekonstrukce v trestní věci vraždy, kterou obviněný M. P. popíral. Cílem rekonstrukce bylo ustálit model činnosti pachatele, vedoucí ke smrti poškozeného, jenž byl ubodán

47 ranami nožem, a to s využitím souhrnu důkazních informací (hmotných stop z místa činu, výpovědí svědků, znaleckých posudků a odborných vyjádření). Rekonstrukce se uskutečňovala v několika alternativách a na závěr každé z nich se k optimální verzi vyjadřovali přítomní znalci z několika oborů, zejména z odvětví soudního lékařství. Obviněný i poškozený byli imitováni figuranty.

Tento úkon byl však neobvykle nazván vyšetřovacím modelem. V jedné části je spojen s rekognicí sportovní obuvi a s rekognicí osoby. Protokoly o rekognici s příslušnou dokumentací byly správně zpracovány samostatně a tvoří samostatné důkazy. Na jiném místě je úkon spojen s vyšetřovacím experimentem ke způsobu vnímání svědka (k ověření audiovizuálních podmínek, za nichž svědek vnímal při návštěvě bytu poškozeného, ještě před jeho vraždou, obviněného a jeho svršky) a mechanismu vzniku zjištěných poranění na těle oběti (podle odborně podložených soudů znalců z odvětví soudní medicíny). Vyšetřovací experiment je však nevhodně dokumentován v jednom protokole s rekonstrukcí.

Jinak je protokol konstruován tak, že vždy nejdříve slovně vyjadřuje stanovisko přítomných odborníků k dotazu vyšetřovatele na možnost existence a vzniku prověřovaných dat a okolností. Po teoretickém navození situace a vysvětlení příslušné prověřované alternativy se jednotlivé verze demonstrují a slovně i fotograficky dokumentují. U sporných nebo ne zcela jasných míst je protokol víceméně záznamem přímého dialogu mezi vyšetřovatelem a znalcem (jde vlastně o doslovný přepis auditivního záznamu, který ilustruje dynamiku úkonu). Předvádění skutkového děje figurantem je místy také doplňováno vstupy znalců z odvětví soudního lékařství, vyšetřovatele a nepřímého svědka události. Zvolený přístup je zajímavý a užitečný a dokazuje způsobilost rekonstrukce souhrnně obnovovat situaci, objekty a skutkové okolnosti jednání pachatele na základě souhrnu důkazních informací podložených teoreticky zdůvodněným odborným názorem, tj. způsobilost rekonstrukce vytvářet vhodný model vyšetřované události.

V některých případech bývá cíl rekonstrukce poměrně úzký. Obviněný např. jen ukazuje místa přípravy na trestný čin (kde se pachatelé domlouvali s dalšími účastníky, např. návodci, pomocníky, překupníky aj. na podrobnostech činu, zkoušeli zbraně, maskování apod.), místa úkrytu zbraní, jiných věcí důležitých pro trestní řízení nebo místa realizace trestného činu (přepadení, likvidace dokladů nebo věcí získaných trestným činem aj.). Tato činnost má spíše povahu statickou a její význam je často pouze ilustrativní, neboť nestabilizuje důkazními informacemi mechanismus činu, zranění poškozených, neodhaluje ani nevysvětluje vznik stop události, prostě neumožňuje potvrdit ve vyšetřované věci zjištění objektivní pravdy.

Např. v trestní věci znásilnění, jehož se dopustili dva obvinění na jedné dívce, oba obvinění při rekonstrukci označili (každý samostatně) místo, kde dívku potkali, kde odstavili auto, kterým přijeli, kudy poškozenou odtáhli do lesa a kde ji znásilnili. Na základě tohoto i jiných důkazů se sice podařilo místo identifikovat, i když každý z obviněných ukazoval jinou stranu silnice. Vcelku však šlo o úkon dosti formální, který nepřinesl ani psychologický efekt.

V jiné trestní věci (vražda starce mladistvou) bylo dokazování založeno zejména na výpovědi obviněné, jelikož ohledání místa činu bylo provedeno dosti povrchně. Celý průběh rekonstrukce byl ze strany obviněné provázen silným emočním nábojem (rozrušením, pláčem) a přítomní znalci z odvětví soudní psychiatrie a psychologie poukázali na závěr úkonu na vysokou autentičnost projevů obviněné.

Empirický výzkum ukázal, že některé rekonstrukce byly konány zcela neúčelně, až zbytečně. Např. v jedné trestní věci pokusu vraždy, kdy obviněný připustil jen několik málo důkazně významných okolností z počátku útoku na poškozenou a pak simuloval amnézii (ztrátu paměti), byly rekonstrukcemi prověřovány verze skutku podle výpovědi obviněného a podle výpovědi poškozené. Rekonstrukce s obviněným nesplnila účel, neboť na podstatné okolnosti skutku, při nichž napadl poškozenou sekerou, zničil zařízení bytu a později napadl i zakročující příslušníky VB, se obviněný údajně „nepamatuje“. Rekonstrukce nepřinesla žádné důkazně relevantní poznatky, což muselo být, vzhledem k postoji obviněného k věci, předem známo.

Naproti tomu rekonstrukce k téže trestní věci, provedená s poškozenou podle její výpovědi, demonstrovala skutek v souladu s její výpovědí a měla určitou hodnotu, kterou ovšem zase snižovala skutečnost, že výsledky rekonstrukce nebyly souběžně porovnávány s výsledky ohledání místa činu, nálezem stop a dalšími důkazními poznatky. Ani zde tedy vyšetřovatel nevytěžil z rekonstrukce vše, co bylo možné.

Není vhodné, aby se rekonstrukce konala najednou s obviněným, poškozeným, případně jinými svědky. S každou z těchto osob by se měla konat rekonstrukce zvlášť, a to i tehdy, když mezi výpověďmi těchto osob nejsou zásadní rozpory v popisu skutku a dalších prověřovaných okolnostech.

V jedné trestní věci pokusu vraždy vyšetřovatel přes existenci rozporných výpovědí obviněného, poškozeného a další přímé svědkyně přistoupil k rekonstrukci se všemi těmito osobami najednou. Svědkyně zprvu odmítala k věci znovu vypovídat a jednání obviněného demonstrovat. Dokonce požadovala stáhnout své dřívější výpovědi k okolnostem, k nimž se již vyjádřila. Poškozený při rekonstrukci prohlásil, že vše, co řekl obviněný, je lež. Nato byl vyzván, aby demonstroval jednání své a obviněného, což

učinil. Rekonstrukce byla v průběhu upřesňována podle požadavků a připomínek znalce z odvětví soudního lékařství, který se v závěru přiklonil k verzi tlumočené poškozeným k mechanismu útoku obviněného. Nesporně správnější by bylo, kdyby s každým z účastníků byla rekonstrukce konána samostatně a k tomu by byl vždy vyhotoven také samostatný protokol.⁵⁴⁾ Ve skutečnosti byl zpracován protokol jediný.

Koná-li se rekonstrukce trestného činu v závěru vyšetřování na základě určitého důkazního shrnutí za přítomnosti a aktivní pomoci znalců či jiných odborníků, pak všechny dějové fáze postupně předvádějí figuranti, tedy živé substituty člověka (případně i v roli imitátora mrtvého organismu), podle pokynů vyšetřovatele a rad odborníků, které vyplývají z důkazního obsahu vyšetřovacího spisu.

V jednom případě pokusu vraždy se přítomný znalec z odvětví soudního lékařství vyjadřoval k mechanismu zranění poškozeného a účinkům zásahu nožem jak při bodnutí do prsou (podle výpovědi poškozeného), tak i při event. bodnutí do krku (podle výpovědi obviněného). Oba zásahy byly podle znalce smrtelné, ovšem rozpor v umístění rány se tímto způsobem nepodařilo odstranit.

Ve věci jiné vraždy (podání Fridexu s limonádou) rekonstrukce svým výsledkem posloužila jako podklad pro expertizu, neboť umožnila stanovit množství použité kapaliny (vzhledem k pokusné metodě určování kapaliny šlo opět spíše o vyšetřovací experiment, neboť obsah původní skleničky byl v několika variantách zkoumán v odměrném válci). Obviněný při rekonstrukci neustále měnil výpovědi o podstatných okolnostech události, rozpory se však touto cestou nepodařilo překlenout. To ostatně nebylo ani reálné, neboť bylo třeba především vyjasnit subjektivní stránku činu, zejména k jakému účelu obviněný zakoupil Fridex apod., což mělo být upřesněno jeho výsledkem, případně výsledkem dalších osob a nikoli rekonstrukcí. Řešení takové otázky rekonstrukci nepřísluší, její průběh zbytečně komplikuje a protahuje, nehledě na to, že vlastně v takovém případě o rekonstrukci vůbec nešlo.

§ 6. PSYCHOLOGICKÉ PŘEDPOKLADY KONÁNÍ REKONSTRUKCE

Psychologickou podstatou rekonstrukce, která determinuje motorickou činnost účastníků (obviněného, poškozeného, svědka), je symbióza znovupoznání a reprodukce. Tyto psychické procesy se nemusí projevit a uplatnit proporcionálně. Minulý zážitek se zpravidla ožíví a obnoví

⁵⁴⁾ Z těchto důvodů někteří kriminalisté namítají, že nejde o rekonstrukci trestného činu, ale o dílčí prověrky výpovědi. Rekonstrukcí má být až výsledná demonstrace na základě důkazního shrnutí.

ve vědomí osoby, když se s ním znovu za určitých okolností setká. Znovupoznání v tomto smyslu není vlastně nic jiného než souhlas současného, tj. rekonstruovaného vjemu, s dřívějším vjemem téhož jevu, předmětu nebo téže osoby.

Znovupoznání má mnoho stupňů určitosti, od prostého pocitu jakési známosti, až po zcela určité a jité znovupoznání. Psychický proces znovupoznání podléhá četným vnějším i vnitřním vlivům, jež by měl vyšetřovatel předvídat a s nimi počítat, aby nebyl nepříznivě překvapen. Z početné řady vlivů lze připomenout přesnost původního vnímání, podmínky původního i opětovného vnímání, dobu a četnost vnímání objektu, druh vnímaného objektu, místo, viditelnost, pohyb objektu, jeho rychlost aj., dále druh vnímání (záměrné, bezděčné) i psychické vlastnosti subjektu, tj. jeho vnímací, paměťové, vybavovací a reprodukční schopnosti, jeho fyziologické, příp. biologické vlastnosti, úroveň jeho tělesného a duševního zdraví, profesní schopnosti aj. Blíže odkazujeme na výklad psychologické problematiky výslechu, vyšetřovacího experimentu a rekonstrukce v odborné literatuře.⁵⁵⁾ Považujeme však za nutné zmínit se alespoň o některých zvláštnostech psychologie obviněného při provádění rekonstrukce.

Obviněný má právo odmítnout aktivní účast na rekonstrukci trestného činu i na jiných úkonech, při nichž by se sám usvědčoval z trestného činu. Svého specifického procesního postavení často využívá k tomu, že vypovídá nepravdu a lživou výpověď přenáší i do dalších úkonů, včetně rekonstrukce trestného činu. Pokud se svou účastí na rekonstrukci souhlasí, snaží se často vyšetřovatele různými způsoby zmýlit a oklamat. Proto záleží na schopnostech, znalostech a zkušenostech vyšetřovatele, na jeho umění jednat s lidmi, na jeho prozíravosti a taktice, zda se mu podaří přesvědčit obviněného, aby nemařil zjišťování objektivní pravdy při rekonstrukci trestného činu.

Právě s ohledem na tyto zvláštnosti se původně (podle dřívější resortní úpravy) mohla rekonstrukce konat jen s obviněným, který se k činu doznal. Doznání je skutečně vážným psychologickým předělem, který podstatně mění taktiku dalšího postupu. Myšlení a cítění obviněného bývá vyplněno vnitřním zápasem mezi nutkáním se doznat a mezi důvody, které ho naopak motivují zapírat. V případech, kdy obviněný projeví zájem pomoci orgánům vyšetřování, je zpravidla jeho účast na rekonstrukci spontánní a konformní s dalšími důkazními zjištěními.⁵⁶⁾

⁵⁵⁾ Soukup, J.: Nástin psychologické problematiky výslechu obviněných osob. Základy soudní psychologie II, VŠ SNB, Praha 1964, s. 77 a násl.; Protivinský, M., Prerad, V.: Taktika výslechu obviněného a svědka v přípravném řízení. Státní ped. nakl., Praha 1978, aj.

⁵⁶⁾ Soukup, J.: Tamtéž; Soukup, J.: Sebeobviňování a nepravdivá doznání. MV ČSSR, Praha 1973; Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 124 a násl.; Prerad, V.: Vyšetřovací experiment. MV ČSSR, Praha 1972, s. 48 a násl.

K těmto nepochybně zajímavým a také důležitým otázkám neposkytl však výzkum konkrétní poznatky, neboť ze spisů nevyplývají a řešitelé úkolu se nemohli osobně zúčastnit konání rekonstrukce trestného činu.

§ 7. DŮKAZNÍ HODNOTA VÝSLEDKŮ REKONSTRUKCE

1. Aby výsledky rekonstrukce trestného činu mohly být uznány za důkaz, je třeba respektovat formálně procesní podmínky její realizace. Protože procesní postup pro rekonstrukci není zákonem stanoven, vychází se analogicky podpůrně z ustanovení trestního řádu, která upravují jiné důkazní prostředky, případně právní instituty, ke kterým má rekonstrukce svou povahou nejbližše. Především jde o § 113 tr. ř. (upravuje účast znalce, protokolaci, jinou dokumentaci při ohledání a podle analogie i při rekonstrukci), § 85 odst. 2 tr. ř. (obligatorní účast příbraných osob), § 55 tr. ř. (náležitosti protokolu, zákonné garance, jinou dokumentaci), § 90 a násl. tr. ř. (podmínky účasti obviněného při úkonu), § 97 a násl. tr. ř. (podmínky účasti svědka) aj.

Současné je třeba dodržovat zásadu nepřípustnosti rekonstrukce všude tam, kde lze týchž výsledků dosáhnout jinými zákonnými prostředky, případně pokud by se tímto úkonem ponižovala důstojnost a čest osob nebo dokonce některého z účastníků, anebo byl ohrožen majetek občanů, majetek v socialistickém vlastnictví, zdraví, mravnost atd.

Ojedinele lze nalézt při studiu vyšetřovacích spisů případy, kdy nebyla respektována etická stránka realizace úkonu. V jedné trestní věci znásilnění obviněný a příbraná figurantka předváděli podle pokynů vyšetřovatele jednotlivé polohy při souloži. Figurantka byla nucena se svlékat do spodního prádla, obviněný sám nejdříve předvedl, jak na poškozenou před souloží nalehl, pak svou výpověď změnil, sám si lehl na gauč a vyžadoval, aby si na něj figurantka rozkročmo sedla, čemuž bylo vyhověno. Protokol a zejména fotografická dokumentace jsou místy — ve snaze o autentičnost a názornost — až nechutné. S takovým postupem při rekonstrukci nelze souhlasit, neboť základní pravidla slušnosti a mravnosti je třeba bezesporu zachovávat.

Etická stránka realizace úkonu byla při výzkumu sledována v 90,3 % případů; pochybení byla zjištěna jen ve zcela nepatrné míře.

2. Dokumentace výsledků rekonstrukce se zajišťuje formou protokolu, jehož obsah by měl být vždy přesný a zejména objektivní; v žádném případě by neměl vyvolávat pochybnosti. Zárukou toho je především odpovědný přístup vyšetřovatele k jeho zpracování a aktivní dozor prokurátora. Protokol má obsahovat tři části.

V prvé jsou obsaženy všeobecné údaje: místo a datum konání, přesná denní doba (s poznámkou, zda se tato doba shoduje s dobou činu v pří-

padech, kdy na tom záleží); jména, příjmení, služební, resp. funkční postavení osob, které úkon konají, případně i jejich adresy; totéž u osob příbraných, svědků, obviněného, obhájce, znalce, figuranta aj.; cíl úkolu, co a jak má být prověřeno; podmínky, za nichž úkon probíhá a jejich shoda s podmínkami trestného činu, stupeň osvětlení, viditelnosti, dohlednosti, slyšitelnosti, klimatické podmínky; poznámka o zdravotním stavu a způsobilosti účastníků úkonu, pokud je tato znalost potřebná (po předchozím lékařském ověření); poučení účastníků úkonu podle jejich procesního postavení.

Druhá část, která je z důkazního hlediska nejdůležitější, má obsahovat popis vlastního průběhu úkonu, tj. deskripci demonstrace jednání obviněného či jiné osoby samotným obviněným nebo jinou osobou (svědkem, poškozeným), a to s uvedením konkrétního pohybu na místě a postupu jednotlivých osob. Na rozdíl od vyšetřovacího experimentu jde o popisný a chronologický sled události nebo její části. Výsledek prověrky automaticky vyplývá z deskripce skutku a ze vztahu k dalším důkazům. Stačí tedy uvést, zda výsledek rekonstrukce je v souladu s prověřovanou výpovědí či nikoli a z jakého důvodu.

V praxi se při sepisování druhé části protokolu často postupuje tak, že se nejdříve znovu reprodukuje příslušná část výpovědi osoby, podle níž se rekonstrukce koná, a to v původní nebo opravené verzi. Hned nato se tato část předvádí jednáním demonstranta. Jestliže se má rekonstrukcí prověřovat činnost více osob, má být s každou z nich konána rekonstrukce zvlášť a o každé rekonstrukci by měl být pořízen protokol samostatný se všemi náležitostmi.⁵⁷⁾

Projeví-li se při rekonstrukci zásadní důkazní rozpor v popisu skutku (např. pokud jde o viditelnost, slyšitelnost, možnost náhodného výstřelu ze střelné palné zbraně aj.), je vhodné rekonstrukci přerušit a rozpor prověřit i odstranit provedením vyšetřovacího experimentu (ověřením viditelnosti, slyšitelnosti, možnosti náhodného výstřelu aj.). Teprve poté se rekonstrukce trestného činu dokončí. Je pochopitelné, že zjištěný rozpor se neodstraňuje pouze vyšetřovacím experimentem, nýbrž i jinak, např. opakovanou expertizou, výsledkem, konfrontací apod.

Ve třetí části protokolu se uvede stručný souhrn výsledků rekonstrukce, tj. do jaké míry se úkonem podařilo dosáhnout sledovaného cíle. Patří sem i případné připomínky a vyjádření jednotlivých účastníků a konečně záruky správnosti a objektivnosti protokolu ve formě podpisu všech zúčastněných.⁵⁸⁾

⁵⁷⁾ Lze souhlasit i s názorem, že je možno pořídit jeden protokol a pouze úkon je třeba provést s každou osobou odděleně (pokud to není v rozporu s taktickými hledisky).

⁵⁸⁾ Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972, s. 132 a násl.

Empirický výzkum odhalil řadu nedostatků při pořizování protokolů o rekonstrukci. Předně nejsou vždy respektována základní pravidla pro formu protokolu. Protokol nebývá vždy členěn do příslušných částí podle doporučení kriminalistické teorie a někdy neodpovídá ani požadavkům § 55 tr. ř. Mnohdy z něj nelze zjistit přesné místo, čas ani předmět úkonu. Nedostatečně a neúplně v něm bývají uváděny přítomné osoby, z jejich enumerace není vždy zřejmé jejich úřední postavení, procesní vztah k věci, k obviněnému apod. Průběh rekonstrukce bývá vyličen až příliš stručně, takže nepostihuje podstatu skutku, dynamiku děje, např. změnu postojů osob aj. Nebývají vždy vyjádřeny ani návrhy stran, jejich námítky a připomínky, někdy nelze vyčíst ani stanovisko přítomných odborníků a znalců.

Za věcnou a procesní závadu považujeme postup, při němž se kumuluje více úkonů najednou (rekonstrukce, vyšetřovací experiment, rekognice, výslech, doplňující ohledání apod.) a jejich výsledky jsou vtěsnány do jednoho protokolu.

Další závažné pochybení spočívá v tom, že protokol o rekonstrukci bývá zpracován formou jakési modality výslechu nebo jiného úkonu. Rekonstrukce je samostatnou metodou kriminalistické praxe, již nelze upírat ani samostatnost procesní. Z toho důvodu jakékoliv směšování s jiným úkonem je nežádoucí a nepřijatelné. Náš výzkum prokázal, že však nejde o pochybení ojedinělé a výjimečné.

Poměrně časté jsou protokoly, jimž chybí některé ze základních částí. Obvykle bývají ochuzovány úvodní a závěrečná část. Úvodní část nemívá vždy přesně vymezen cíl, který úkon sleduje, není dbáno na řádné vyjádření auditivních a vizuálních podmínek v době konání úkonu a možnost komparace s podmínkami v době trestného činu. Nezřídka protokol obsahuje více závad společně.

Například v trestní věci těžké újmy na zdraví se smrtelným následkem byl zjištěn zcela nepřesný a neúplný protokol o rekonstrukci. Nebyly v něm uvedeny všechny přítomné osoby (manželka obviněného jako poškozená osoba, ani její matka jako svědkyně, ačkoliv jinak byly na protokole podepsány a podle jejich výpovědi se rekonstrukce konala). Z protokolu nebylo možno též zjistit, co a jak se ověřovalo, jak se postupovalo a zbytečně se v něm opakovaly výpovědi osob, s nimiž se rekonstrukce konala. Celý protokol byl nepřehledný a působil nepřesvědčivě. Jen s námahou bylo možno z protokolu vyčíst, kdo předváděl určitou část činnosti osobně a kdo byl zastoupen figurantem. Místo rekonstrukce nahrazovala vyšetřovací experiment. Pozitivním rysem této rekonstrukce byla přítomnost soudního lékaře, který výsledky rekonstrukční demonstrace porovnával s lékařským nálezem a vyjadřoval se tak k tomu, zda rekonstrukce odpovídá tomuto důkazu.

Problémem zůstává poučení, které buď v protokolech zcela chybí, nebo je neúplné či nepřesné. Poučení nebyla uvedena v 16,1 % případů, nesprávné nebo neúplné poučení bylo zjištěno v 32,3 % případů. I když se na tomto stavu částečně podílí nedostatečná právní úprava procesního postavení některých osob (např. nezúčastněných osob neboli svědků úkonu, pro něž trestní řád žádné poučení nemá), bylo by nesporně třeba situaci zlepšit, neboť vady tohoto druhu jsou vadami procesními a mohly by být důvodem vrácení věci soudem prokurátorovi k došetření (§ 188 odst. 1 písm. f, § 260 tr. ř.).

Pokud je poučení v protokole uvedeno, omezuje se na vyčíslení příslušného paragrafu trestního řádu, slovně již obsah vyznačeného ustanovení rozveden v protokole nebývá. Nepostačuje také pouze uvést, že „obviněný (poškozený, svědek) byl poučen o svých právech v trestním řízení“. Bylo nalezeno jen velmi málo protokolů, v nichž lze poučení považovat za postačující. I tak se vztahuje toto správné poučení vesměs k hlavním účastníkům rekonstrukce, kteří zároveň vystupují jako subjekty trestního řízení. Zcela opomíjeny zůstávají tzv. příbrané osoby, jejichž účast při úkonu je sice pasivní, ovšem svou přítomností a svým podpisem stvrzují průběh rekonstrukce i správnost protokolace a tím poskytují procesní záruky tohoto úkonu.

V jedné trestní věci vraždy byly zúčastněné osoby správně poučeny i o tom, že se musí zdržet jakýchkoliv projevů, které by rušily průběh a ovlivňovaly závěry rekonstrukce. Současně byli všichni přítomní též poučeni, že před ukončením protokolace jim bude dána možnost vyjádřit se k průběhu úkonu, vznést připomínky a dotazy. Z některých protokolů však bylo zjištěno, že přítomné osoby (s výjimkou znalců) nejsou dotazovány k průběhu úkonu ani k protokolaci, nikdo se jich netáže, mají-li nějaké připomínky apod.

Zjistili jsme však i takové rekonstrukce, které byly provedeny správně a byly i správně protokolárně dokumentovány. Například v jedné trestní věci vraždy protokol správně popisuje a dokumentuje jednání obviněného. Poškozenou vhodně substituovala zčásti figurantka, zčásti (v nebezpečných situacích) figurína. Obviněný se vždy k jednotlivým jednáním vyjádřil, poukázal na původnost místa a předmětů, jež se tam nacházely, případně upozornil na změny, k nimž mezitím došlo v důsledku objektivních příčin. Demonstraci obviněného zčásti předcházely, částečně provázely doplňující výsledky s využitím dříve pořádaného protokolu o jeho výpovědi a vyšetřovatel umožnil obviněnému v případě potřeby vysvětlit zjištěné odchytky. Protokolace byla výstižná, přehledná a názorná, neboť byla pořizena i pečlivá fotodokumentace, kvalitní po stránce věcné (obsahové) i technické.

I v jiné trestní věci vraždy byl protokol zpracován velmi dobře. Obsahuje demonstraci jednání pachatele k jednotlivým dílčím okolnostem.

Obviněný výpovědi doplňuje a upřesňuje, co v kterém okamžiku dělal poškozený, co měl kdo v rukou, na sobě atd. V průběhu úkonu uplatnili své otázky a připomínky jak vyšetřovatel, tak i prokurátor. Tento protokol lze vskutku považovat za vizitku schopného vyšetřovatele i jeho pozitivní a svědomité práce.

3. Výsledky rekonstrukce trestného činu se hodnotí z hlediska jejich důkazního významu a důkazní upotřebitelnosti. Postupuje se obdobně jako u jiných důkazních institutů, neboť v procesu zkoumání důkazní hodnoty každého důkazu je třeba si vždy nejprve ujasnit, co lze od určitého institutu dokazování očekávat, jaký může být jeho výsledek, jak důkazní skutečnosti jím zjištěné, resp. ověřené mohou přispět k důkaznímu upřesnění vyšetřovaného skutkového děje a jeho správnému právnímu posouzení a jak se mohou tyto skutečnosti, posouzené v souvislosti s jinými důkazy, promítnout v celém procesu dokazování.

Například v jedné trestní věci vraždy nepřinesla rekonstrukce důkazně významné poznatky. Obviněný do protokolu o výpovědi uvedl, že poškozenou bodal nožem vstojе. Při rekonstrukci předváděl, že ji bodal v době, kdy upadla do bezvědomí a ležela na zemi poté, co ji škrtil. Tento rozpor se rekonstrukce ani nepokusila odstranit.

Podobně tomu bylo i v jiné trestní věci pokusu vraždy. Rekonstrukce nepostihla podstatné znaky jednání pachatele, tj. způsob napadení, škrcení, fyzického násilí (kopání do hlavy, břicha poškozeného), ani jeho následné jednání, při němž pachatel napadenou svlékl a znásilnil. Ve skutečnosti obviněný jen ukázal na některá z důkazně významných míst, aniž se pokusil své jednání přímo demonstrovat. Podle obsahu protokolu k tomu nebyl ani vyzván. Úkon v této podobě byl zjevně neefektivní a ke zjištění, resp. potvrzení objektivní stránky činu nijak nepřispěl.

Prvořadým úkolem orgánů činných v trestním řízení tedy je zabývat se otázkou, zda byla rekonstrukce řádně připravena a organizována, zda se konala v souladu s obecnými požadavky trestního řízení a zda její výsledky byly správně a objektivně zjištěny a také podchyceny do protokolu. Můžeme-li tuto otázku zodpovědět kladně, pak můžeme také výsledek rekonstrukce považovat buď za věrohodný, nebo jen pravděpodobný, tedy takový, který nedovoluje kategorické tvrzení, že prověřovaný fakt skutečně vznikl za okolností a v podobě, kterou rekonstrukce vyjádřila. V takovém případě bude nutné dokazování v potřebném rozsahu doplnit dalšími úkony, aby se získaly věrohodné informace.

Rozlišujeme také význam negativních a pozitivních výsledků rekonstrukce. Je-li pomocí rekonstrukce objektivně zjištěna nemožnost, ne-reálnost prověřovaného jevu v daných podmínkách, pak lze přijmout závěr, že takový jev neexistoval, nemohl vzniknout uváděným způsobem a za uváděných podmiňujících okolností. Výsledek takové rekonstrukce

objektivně a jednoznačně vyvrací obsah prověřované výpovědi či jiné důkazy a současně slouží jako základ pro postupnou eliminaci vyšetřovacích verzí, jež jsou v rozporu s takovým závěrem (např. určitým otvorem ve zdi nelze protáhnout předmět, o kterém obviněný tvrdí, že ho tím otvorem vynesl aj.).

Jestliže ale např. rekonstrukce potvrdí nemožnost nějakého smyslového vjemu svědka, poškozeného apod., nelze ještě vyloučit, že k události tak, jak je svědkem popisována, mohlo dojít. Podobně tomu bude i s výsledky rekonstrukce, jež naopak potvrdí možnost, reálnost prověřovaného jevu. Ani takové zjištění nemůže vést k přesvědčení, že ve skutečnosti k němu takto došlo. V obou případech bude nutné otázku dořešit i prostřednictvím dalších důkazů.

Při hodnocení věrohodnosti rekonstrukce musí orgán trestního řízení brát v úvahu i další kritéria, jež mají význam v procesu dokazování. Důkladná prověrka každého jednotlivého důkazu i všech důkazů v souhrnu je nezbytným předpokladem správného hodnocení důkazů ve smyslu § 2 odst. 6 tr. ř. Hodnocení důkazů je dovršením celého procesu dokazování. Výsledky hodnocení vezme orgán činný v trestním řízení za základ svého rozhodnutí. Výsledkem hodnocení důkazů je závěr, jaký vztah mají důkazy k okolnostem trestného činu, příp. jeho pachateli, a které závažné skutečnosti, o nichž důkazy podávají zprávu, lze považovat za pravdivé (tedy dokázané, skutečně existující) a které nikoliv. Hodnocení důkazů v podstatě určuje jejich vis probandi.

Vyhledávání důkazů, jejich provádění, prověřování a hodnocení vzájemně úzce souvisí a hranice jejich rozlišení je často neznatelná. Proto jen okamžitý rozbor, zhodnocení skutečností získaných jedním důkazním prostředkem nebo jejich souhrnem umožňuje zpravidla určit, které okolnosti je třeba ještě objasnit a jakým způsobem, které bude nutno jen upřesnit a jak, s cílem zjistit, zda dokazování lze mít za úplné nebo nikoli a proč, případně jak se může v takové fázi hodnocení projevit rekonstrukce se svými výsledky.

§ 8. PROVĚRKA VÝPOVĚDI NA MÍSTĚ

V čs. praxi se prověrka výpovědi na místě koná, ale zpravidla nikoli pod tímto názvem, nýbrž jako druh rekonstrukce trestného činu. Ojedinele bývá mylně považována za rekognici či jiný vyšetřovací úkon. V podstatě jde o úkon, při kterém vyslechnutá osoba ukazuje místa a objekty související s vyšetřovanou událostí, o kterých dříve při výslechu vypovídala. Vyšetřovatel v návaznosti na tuto činnost prostuduje místo a na něm situované objekty, zjištěné fakty porovnává s výpovědí osoby, kterou tak prověřuje, upřesňuje a někdy zjišťuje i zajišťuje nové důkazy.

Tento úkon se často využíval v praxi sovětských vyšetřovatelů, ovšem ani v SSSR na něj nebyly stejné názory.⁵⁹⁾ Původně se prováděla pouze prověrka výpovědi obviněného v případech, kdy obviněný přiznal svou vinu a byl nedostatek jiných spolehlivých důkazů. Jednalo se tedy jen o potvrzení dříve učiněného doznání. Právě proto byla tato metoda podrobena sovětskými kriminalisty a procesualisty kritice a posléze jimi odsouzena, neboť nelze trvat na tom úkonu, který směřuje jen k „umělému upevnění“ doznání obviněného.

Z uvedeného důvodu byla v SSSR propracována nová koncepce tohoto úkonu, která záleží v tom, že obviněný, případně jiná osoba, ukáže místo činu, nástroje použité k činu, jiné předměty, úkryty, polohy různých předmětů či osob a jiné objekty, jež mají vztah k vyšetřované věci. Postupně se tento úkon rozšířil i o statickou demonstraci. Tato podoba prověrky výpovědi na místě se tedy blíží našemu pojetí rekonstrukce trestného činu, takže existence prověrky výpovědi na místě, jako dalšího samostatného vyšetřovacího úkonu, se jeví v ČSSR spornou a vlastně nadbytečnou.

Teoretické práce čs. autorů, kteří zdůvodňují nezbytnost prověrky výpovědi na místě jako samostatné, strukturálně kriminalistické metody a samostatného vyšetřovacího úkonu, nenalezly zatím ohlas v legislativní praxi.⁶⁰⁾ Některé z těchto prací ani nemohou v československé kriminalistice a trestněprocesní nauce sehrát významnější roli, když zkoumají problematiku prověrky výpovědi na místě, aniž se vůbec zmiňují o rekonstrukci trestného činu.⁶¹⁾

Do hlubší analýzy tohoto úkonu se nepouštíme, neboť jsme se jím v empirickém výzkumu zabývali jen okrajově v souvislosti se studiem protokolů o provedených rekonstrukcích trestného činu a vyšetřovacích experimentech.

ZÁVĚR

Žádná z těchto metod, vyšetřovací experiment ani rekonstrukce, nejsou dosud reglementovány zákonem. Obě se však dostaly do resortních interních právních předpisů, jež upravují vyšetřování, i když zčásti odlišně.

⁵⁹⁾ Propagátorem prověrky výpovědi na místě byl v SSSR zvláště Stěpičev, S. S. (viz např. Vasiljev, A. N., Stěpiček, S. S.: Vosproizveděnije pokazanij na městě pri rassledovanii prestuplenij. Gosjurizdat, Moskva 1959). Zastáncem pojetí je především Luzgin, I. M., viz jeho práci Metodologičeskije problemy rassledovanija. VŠ MVD SSSR, Moskva 1973, s. 167—177.

⁶⁰⁾ Heřmánek, J.: Prověrka výpovědi na místě. Čs. kriminalistika č. 2/1969; Skácel, J.: Prověrka výpovědi na místě. Kandidát. dis., VŠ SNB, Praha 1979.

⁶¹⁾ Benko, J.: Previerka výpovede na mieste. Kandidát. dis. VŠ SNB, Bratislava 1987.

Vyšetřovací experiment je podle čl. 70 Instrukce pro vyšetřovatele Sboru národní bezpečnosti FMV (SNB-vyšetř-I-1 z roku 1974) úkonem, kterým se prověřuje nebo upřesňuje, zda určitá skutečnost, která má význam pro trestní řízení, se stala nebo mohla stát určitým způsobem a za určitých podmínek.

Podstatu vyšetřovacího experimentu tvoří pokusná činnost v uměle vytvořených podmínkách shodných s původními podmínkami, za kterých došlo k prověřované události.

Obecněji je tento úkon formulován Zásadami GP ČSSR pro vyšetřování konané vyšetřovateli prokuratury, vydanými ve formě příkazu GP ČSR poř. č. 3/1974. Článek 48 příkazu definuje vyšetřovací pokus jako procesní úkon, spočívající v obnovení původní situace a okolností, za nichž došlo k určité události, kterou je třeba prověřit. Jeho cílem je zjistit nebo ověřit, zda určitá událost se skutečně stala, případně zda k ní mohlo dojít za situace a okolností, které byly vyšetřováním zjištěny. Vyšetřovacího pokusu použije vyšetřovatel k prověrce výpovědi obviněného, svědků, důkazů a dalších okolností zjištěných v průběhu vyšetřování nebo k získání důkazů nových.

Mezi úkony v pojetí obou interních předpisů není zásadního rozdílu. Oba se blíží koncepci vypracované kriminalistickou teorií. Kvůli upřesnění je ovšem nutno poznamenat, že podstatu experimentu tvoří pokusná část nejen v uměle, speciálně vytvořených podmínkách, ale i v podmínkách podle potřeby záměrně, programově měněných. Shoda těchto podmínek s původními nebude vždy nutná, jak vyplývá z funkce úkonu.

Poněkud jinak je tomu s rekonstrukcí. Rekonstrukce trestného činu je čl. 71 citované instrukce FMV považována za úkon spočívající v obnovení situace a okolností, za nichž probíhalo jednání pachatele, popřípadě svědka nebo poškozeného, kteří přímo na místě činu pod vlivem svých vzpomínek a oživených zážitků demonstují své jednání. Rekonstrukce se provádí za účelem prověření dosud shromážděných nebo získání nových poznatků, zejména v případech, není-li kromě doznání pachatele jiných důkazů. Rekonstrukci za účasti mladistvého nebo osoby mladší 15 let lze provést jen v tom případě, nebude-li ohrožen jejich duševní nebo mravní vývoj. Lze-li účelu rekonstrukce dosáhnout jinak, vyšetřovatel od ní upustí.

Článek 49 příkazu GP ČSR zužuje konání rekonstrukce stále na případy, kdy pouze obviněný na místě činu, na základě svých vzpomínek a zážitků oživených na místě činu má opakovat jednání, jež vedlo ke spáchání trestného činu, není-li kromě jeho doznání jiných důkazů. Rekonstrukce se zásadně podle této úpravy nekoná s obviněným, který se k trestnému činu nedoznal.

Kriminalistická teorie ustálila obsah rekonstrukce na souhrnné mode-

lování objektů, situace nebo vyšetřované události, příp. její důležité části podle údajů a demonstrace pachatele, ale i svědka nebo poškozeného, příp. i na základě jiných důkazů, zejména podle teoreticky zdůvodněných hypotéz a závěrů odborníků.

Přes toto omezené a vývojově neukončené pojetí je třeba vidět, že vznik a vývoj vyšetřovacího experimentu i rekonstrukce vyvolala sama vyšetřovací praxe. A praxi, která sehraává rozhodující úlohu v procesu každého poznání, je vlastně jeho základem i cílem, jakož i kritériem věrohodnosti poznatků, nemůže být ani zde odpírán její poznávací význam.

Je proto jen zákonitým důsledkem vývoje u nás, že vyšetřovacímu experimentu i kriminalistické rekonstrukci se v současnosti, vzhledem k jejich značné frekvenci, dané praktickou upotřebitelností a důležitostmi, dostává takového uznání, že se o nich vážně uvažuje jako o institutech dokazování, které by měly být upraveny v novele trestního řádu (spolu s dalšími neméně významnými důkazními prostředky) jako samostatné procesní úkony s přesně vymezeným obsahem, funkcí a dalšími náležitostmi. Tím by se tyto úkony vymanily z okruhu modifikačních podob jiných již upravených úkonů, což by nepochybně dále zvýšilo jejich užitnou a důkazní hodnotu. Jednotná právní úprava by také konečně odstranila dílčí nejasnosti v chápání i praktické aplikaci těchto metod.

Citelný nedostatek legislativní úpravy stále aktivizuje názory na přípustnost a zákonnost kriminalistických metod, jimž se nedostalo v zákoně místa. I tato právně významná otázka musí být zatím pracně napravována kriminalistickou i trestněprocesní teorií, jež ovšem nejsou s to zcela eliminovat odmítavé přístupy, s nimiž se lze občas setkat. Jednotnost právní úpravy by tedy konečně mohla dát také jednotnou odpověď na různé další sporné otázky, které v souvislosti s uznáním obou metod jako důkazních prostředků občas vyvstanou.

Na základě vyhodnocení výzkumu lze konstatovat, že příp. realizace tohoto legislativního záměru jen objektivně potvrdí vývoj i společenskou potřebu:

1. Obě metody jsou maximálně využívány při vyšetřování trestných činů s vysokým stupněm nebezpečnosti pro společnost. V kvalitě jejich provedení se projevují dosti časté a závažné nedostatky.

2. Skutečnost, že žádná z těchto strukturálních kriminalistických metod není upravena trestním řádem, se promítá negativně do praxe a dotýká se i trestněprocesních stránek aplikace; důkazní význam výsledků těchto metod je někdy v praxi zpochybňován nejednotným výkladem a nedůsledným respektováním obecných požadavků na důkazní záruky: např. v protokolech chybí často poučení účastníků úkonů podle jejich procesního postavení; dokonce v některých případech nebyl ani pořízen příslušný protokol o úkonu, který by měl plnit funkci důkazního prostředku.

3. Hodnocení výsledků úkonu bývá v trestním řízení ztěžováno tím, že v protokolech o úkonech často chybějí také základní srovnávací údaje o době, místě, klimatických, akustických, světelných a jiných podmínkách viditelnosti, dohlednosti, charakteru osvětlení apod.); v protokolech o vyšetřovacím experimentu často nejsou uváděny popis ani výsledky jednotlivých dílčích pokusů, což snižuje jejich důkazní význam.

4. Po přijetí nové zákonné úpravy a sjednocení resortních směrnic se jeví účelným uvažovat o hlubším a rozsáhlejším výzkumu dostatečně reprezentativního vzorku případů z území ČR s použitím adekvátních metod, jež by umožnily získat ucelenější pohled na danou problematiku. Výzkum by mohl být proveden za účasti Správy vyšetřování VB MV ČR, Vysoké školy SNB a katedry kriminalistiky PF UK Praha. Mohl by být vhodně zaměřen i na získání poznatků o psychologických a etických aspektech konání obou úkonů, k nimž současný výzkum příliš informací nedal.

SEZNAM LITERATURY

1. Arocker, L. E.: Sledstvennyj eksperiment v sovětskoj kriminalistike. Kandidát. dis., Charkov 1951.
2. Beck, H.: Die Rekonstruktion — eine wichtige Methode der Verbrechensaufklärung. Schriftenreihe der Deutschen Volkspolizei, Heft 4, Berlin 1956.
3. Bělkin, R. S.: Suščnost eksperimentalnogo metoda issledovanija v ugovnom processe i kriminalistike. VŠ MVD, Moskva 1961.
4. Bělkin, R. S.: Těorija i praktika sledstvennogo eksperimenta. VŠ MVD, Moskva 1959.
5. Bělkin, R. S.: Eksperiment v sledstvennoj, suděbnoj i ekspertnoj praktike. Jurid. lit., Moskva 1964.
6. Bělkin, R. S.: Sobiranije, issledovanije i ocenka dokazatelstv. Nauka, Moskva 1966.
7. Benko, J.: Previerka výpovede na mieste. Kandidát. dis., VŠ SNB, Bratislava 1987.
8. Bratko, A. A.: Modelirovanije psichiki. Izd. Nauka, Moskva 1969.
9. Čelanský, V.: Vyšetřovací metody bezpečnostní policie. Praha 1932.
10. Falter, J.: Die Rekonstruktion der Tat in der Praxis. Kriminalistik, Hamburg 1962.
11. Gertig, B., Schädlich, R.: Lehrbuch für Kriminalisten. Berlin 1955.
12. Görner, J.: Knižnice SNB, č. 3/1953.
13. Grodzinskij, M. M.: O sposobach polučeniya dokazatelstv v sovetskom ugovnom processe. Sovětskaja justicija č. 6/1958.
14. Gross, H.: Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik. 2. Aufl., Gratz 1894.
15. Gukovskaja, N. L.: Těorija i praktika sledstvennogo eksperimenta na predvaritělnom sledstvii. Kandidát. dis., Moskva 1959.
16. Gutkin, I. M., Bělozerov, J. N., Mariupolskij, L. A.: Sovětskij ugovnovnyj process. Gosjurizdat, Moskva 1962.

17. Heřmánek, J.: Prověřka výpovědi na místě. Čs. kriminalistika č. 2/1969.
18. Hoppe, H., Werner, F.: Die Rekonstruktion und das Untersuchungsexperiment. Sch. d. DVP 8/1956.
19. Jakimov, J. N.: Sledstvennyj osmotr. Dokt. dis., Moskva 1946.
20. Kobbelt, F.: Über die kriminalistische Rekonstruktion. Berlin 1958.
21. Koldin, V. J. a kol.: Kriminalistika socialističeskich stran. Jurid. lit., Moskva 1986.
22. Kriminalistika, časť I. Gosjurizdat, Moskva 1950.
23. Lebeda, J.: Učebnice kriminalistiky. Praha 1938.
24. Lenin, V. I.: Spisy, sv. 14, Praha 1957; sv. 38, SNPL, Praha 1960.
25. Lenin, V. I.: Materialismus a empiriokriticizmus. Spisy, sv. 14. SNPL, Praha 1957.
26. Lenin, V. I.: Pol. sobran. sočin., t. 29.
27. Luzgin, I. M.: Rassledovanije kak process poznanija. Jurid. lit., Moskva 1969.
28. Luzgin, I. M.: Metodologičeskije problemy rassledovanija. Jurid. lit., Moskva 1973.
29. Málek, J.: Historická metoda a experiment. II. část. K metodologii experimentálních věd. ČSAV, Praha 1959.
30. Matiašek, J., Bárta, B., Soukup, J.: Výslech a psychologie. Orbis, Praha 1966.
31. Michajlova, I. B.: Metody i formy naučnogo poznanija. Izd. Mysl, Moskva 1968.
32. Němec, B.: Základy kriminalistiky. MV ČSR, Praha 1954.
33. Penzeš, L.: K niektorým možnostiam využitia metódy modelovania pri vyšetřovaní trestných činov. Čs. Kriminalistika č. 3/1971.
34. Pješčak, J.: Úvod do kriminalistiky. VVÚK GP, Praha 1965.
35. Pješčak, J.: Vyšetřovacie verzie. ČSAV, Praha 1965.
36. Pješčak, J.: Socialistická kriminalistika. VŠ SNB, Praha 1979.
37. Prerad, V.: Vyšetřovací experiment, MV ČSSR, Praha 1972.
38. Prerad, V., Řehoř, K.: Význam některých základních psychických procesů a sociálně psychologických jevů účastníků vyšetřovacího experimentu. Čs. kriminalistika č. 1/1972.
39. Ratimov, A. R.: Suděbnaja psihologija dlja sledovateľej. VŠ MOOP, Moskva 1967.
40. Rubinštejn, S. L.: Základy obecné psychologie. SPN, Praha 1967.
41. Růžek, A.: K některým důsledkům porušení předepsaného procesního postupu. In: Socialistické soudnictví, roč. VI, seš. 5, tisk. odd. MS, Praha 1966.
42. Skácel, J.: Prověřka výpovědi na místě. Kandidát. disert. práce. VŠ SNB, Praha 1979.
43. Soja-Serko, L. A.: Prověřka pokazanij na městě. GP SSSR, Moskva 1966.
44. Solnař, V. a kol.: Československé trestní řízení. Učebnice. Orbis, Praha 1963.
45. Soukup, J.: Sebeobviňování a nepravdivá doznání. MV ČSSR, Praha 1973.
46. Söderman, H., Conell, J. J.: Manual d'enquete moderne. Editions Payot, Paris.
47. Stelzer, E.: Sozialistische Kriminalistik. Allgemeine kriminalistische Theorie und Methodologie. Band I, Berlin 1977.
48. Storch, F.: Řízení trestní rakouské. Díl II, Praha 1896.
49. Strogovič, M. S.: Ugolovnyj process. Gosjurizdat, Moskva 1946.
50. Svensson, A., Wendel, O.: Tatuntersuchung. Moderne Methoden der Verbrechen-saufklärung. Lübeck 1956.
51. Šejnoha, J.: Kriminální taktika. J. Gusek, Kroměříž 1932.
52. Tarasov-Rodionov, P. I.: Nastolnaja kniga sledovateľja. Jurizdat, Moskva 1949.
53. Vasiljev, A. N., Štěpičev, S. S.: Vosproizveděnije pokazanij na městě pri rassledovanii prestuplenij. Gosjurizdat, Moskva 1959.
54. Vasiljev, A. N., Mudjugin, G. N., Jakubovič, A. A.: Planirovanije rassledovanija prestuplenij. Gosjurizdat, Moskva 1954.

55. Vasiljev, A. N. a kol.: Učebnice kriminalistiky. Gosjurizdat, Moskva 1963.
56. Vychodil, M.: Rekonstrukce trestného činu. MV ČSSR, Praha 1972.
57. Vychodil, M.: Využití modelů při vyšetřování. Knižnice vojenské prokuratury, Praha 1984.
58. Zich, O., Málek, J., Tondl, L.: K metodologii experimentálních věd. ČSAV, Praha 1959.
59. Zbinden, K.: Kriminalistik. München 1954.

В. Прерад, В. Выходил:

СЛЕДСТВЕННЫЙ ЭКСПЕРИМЕНТ И РЕКОНСТРУКЦИЯ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

Резюме

Публикация представляет собой доисследовательский этап, направленный на решение этики и законности производства следственного эксперимента и реконструкции преступления в качестве следственных действий, определено не урегулированных уголовно-процессуальным кодексом. Производство обоих указанных действий урегулировано до сих пор только ведомственными предписаниями Министерства внутренних дел ЧССР и Генеральной прокуратуры ЧССР, которые, однако, не единообразны.

Исследование было осуществлено с помощью метода изучения и описательной формы 150 следственных дел, включавших документацию (протокол, фотодокументация и др.) о проведенном эксперименте и реконструкции.

Подбор исследуемых случаев следственного эксперимента и реконструкции проводился органами следствия и прокуратуры в соответствии с личным знанием уголовных дел и протоколов. Можно, следовательно, констатировать, что этот подбор был по сути дела случайным.

Эмпирическое исследование авторам позволило провести анализ, в частности, уголовно-процессуальных и тактико-криминалистических аспектов исследуемой проблематики, выявить положительные и отрицательные стороны, которые на практике имеют место, и путем их обобщения попытаться актуализировать следственную практику по производству указанных действий.

В настоящее время оба эти действия — следственный эксперимент и реконструкция преступления — в теории криминалистики и практике органов, действующих в уголовном процессе, понимаются и проводятся в качестве самостоятельных процессуальных действий.

К следственному эксперименту

По результатам предварительного исследования, в ходе которого было изучено 57 преступлений, в течение расследования которых производился следственный эксперимент, является очевидным, что эксперимент чаще всего используется при расследовании преступлений, связанных с причинением вреда здоровью. Учитывая число убийств и разбоя (всего 40 случаев, что составляет более 70 процентов исследуемого материала), можно заключить, что метод следственного эксперимента в большей степени используется при расследовании преступлений, которые представляют собой повышенную общественную опасность.

Следственный эксперимент в качестве эффективного средства существующих и получения новых доказательств стал обычным действием в следственной практике органов Общественной безопасности. Этот факт подтверждается также результатами проведенного исследования. Из числа 57 случаев в 42 случаях, т. е. 85,96 процентов, эксперимент, несмотря на ряд проблем и недостатков, о которых авторы говорят более детально, способствовал объяснению проверяемых обстоятельств.

Чаще всего цель эксперимента состоит в проверке показаний обвиняемого (42) и составляет 73,63 процентов. В 20 случаях (35,08 %) она связана с проверкой следственных версий. В большинстве случаев преследуется и больше целей параллельно

(получение нового доказательства, получение сведений об условиях, которые сделали возможным совершение преступления и т. д.).

На практике эксперимент часто используется в предельной ситуации, когда посредством традиционных следственных действий (осмотр, допрос и т. п.) нельзя надежно установить наличие юридически значимых фактов. Нами устанавливались: в 28,07 % (16) возможность видимости, в 31,57 — (18) возможность наличия подробностей механизма события (напр., ослепление), в 7,01 % (4) возможность проникновения в объект, в 8,77 % (5) возможность слышать, в 22,8 % возможность образования определенной системы следов, а в 26,31 % другой вид (напр., установление скорости походки потерпевшего в случае транспортного происшествия).

Недостатки чаще всего встречаются в несоблюдении определенных тактических и методических условий производства эксперимента и записи о нем, о его течении и результатах в протоколе.

Благоприятная ситуация наблюдается в соблюдении условия производства эксперимента на первоначальном месте происшествия. На первоначальном месте происшествия без и с частичной реконструкцией эксперимент был проведен в 94,73 %. Остальные на другом нереконструированном месте, однако, лишь 1 случай оказал, видимо, отрицательное влияние на достигнутые результаты эксперимента.

Менее благоприятная ситуация наблюдается в отношении сохранения условий совпадения времени (днем) первоначального события со временем производства эксперимента. В совпадающее время эксперимент был проведен лишь в 12,28 %, в приблизительноное время первоначального события в 22,8 %. Несоблюдение времени по нашему мнению оказало отрицательное влияние в 22,8 %, что относительно много.

Что же касается других условий, то климатические условия, аналогичные с первоначальными, были соблюдены в 26,31 %, видимость и ее пределы в 26,8 %, явление акустических условий в 14,03 %.

В исследуемом нами материале несоблюдение адекватности условий оказало отрицательное влияние на результаты эксперимента в 29,82 %, что представляет собой более одной четвертой всех экспериментов. Это довольно неблагоприятный факт.

Следственная практика в определенной мере принимает во внимание также методические начала производства эксперимента. К ним относится прежде всего многократное повторение однородных экспериментов в совпадающих и модифицированных условиях. Из содержания протокола о производстве эксперимента удалось установить повторение однородных опытов в совпадающих условиях в 38,59 % и модифицированность условий (усложнение, упрощение) в 33,33 %. В 31,57 % протоколов условия не указаны. Ввиду того, что многократное повторение эксперимента в совпадающих и модифицированных условиях должно исключить случайность результатов эксперимента, указанные данные не очень благоприятны, если, конечно, дело не в неполноте протоколов о проведенных экспериментах.

Что же касается проблем и недостатков протоколирования, то встречаются многочисленные, даже серьезные недостатки. Характер недостатков составления протоколов является аналогичным у обоих видов действий. Поэтому и более конкретно мы указываем на них только в связи с реконструкцией преступления.

К реконструкции преступления

Реконструкция преступления в настоящее время относится к весьма частым следственным действиям. Применяется, в частности, в связи с расследованием тяжких общих преступлений (преступлений убийства согласно § 219 уголовного закона, грабежа согласно § 234 уголовного закона, причинения вреда здоровью согласно § 222

уголовного закона и т. п.), но и в случае расследования имущественных деликтов с высокой степенью общественной опасности.

Теория криминалистики в согласии со следственной практикой стабилизировала содержание реконструкции преступления, которая представляет собой важнейшую модификацию криминалистической реконструкции, на совокупном моделировании объектов, обстановки или расследуемого события, или же его важной составной части в согласии с показаниями и демонстрацией обвиняемого, но и свидетеля или потерпевшего, или же также на основе совокупности доказательств, в частности, на основании теоретически обоснованных заключений специалистов.

Отсутствие законного урегулирования реконструкции (как и в случае эксперимента) вызывает определенные неясности и ошибки на практике. Путем изучения следственных дел был получен ряд сведений, которые целесообразно обобщить. Пересмотру был подвергнут порядок действий при реализации 83 реконструкций преступления. В 53 случаях (т. е. 63,8 %) реконструкция проводилась с обвиняемым, в 17 случаях (20,6 %) с потерпевшим, в 10 случаях (12,0 %) с другими непосредственным свидетелем события, в 3 случаях дело касалось доказательственного обобщения.

Основанием для осуществления реконструкции в 45 случаях (54,3 %) послужила проверка истинности сознания обвиняемого, в 41 случае (49,4 %) уточнение установленных фактов, в 28 случаях (23,7 %) устранение противоречий между доказательствами, в 2 случаях (2,4 %) другие основания. В нескольких случаях реконструкция оказалась нецелесообразной (так как в некоторых случаях реконструкция проводилась одновременно по большему количеству причин, совокупность процентных соотношений не составляет 100 %).

Чаще всего реконструкция выполняет функцию проверки показаний (всего в 80 случаях, т. е., 94,4 % дел), далее функцию источника новой доказательственной информации (21 случай, т. е. 25,3 %) и, наконец, функцию проверки следственных версий (17 случаев, т. е. 20,5 %). Указанные данные указывают на современные тенденции в отношении частоты действий на практике.

В процессе практического применения встречаются определенные ошибки уже в самой стадии подготовки. Они касаются, напр., времени производства действия (только в 29 случаях, т. е. 35,0 % следователь избрал совпадающее время — днем или ночью, в 19 случаях, т. е. 22,8 % оказалось невозможным это важное сведение по делу вообще установить), и особенно учета совпадения визуальных, или же аудитивных и других условий в момент производства действия в сравнении с условиями, имевшими место в момент совершения преступления (лишь в 13 случаях, т. е. 15,7 % условия совпадали, в случае 31 реконструкции, т. е. в 37,3 % невозможно было установить их). Аналогичная ситуация наблюдается также в отношении места производства реконструкции. Опять же в 21 случае, т. е. 25,3 % невозможно было их установление.

Ошибки встречаются в использовании предметов и орудий, с помощью которых преступление было совершено. Не исключительны случаи, когда примененное орудие или его замена ни по своим размерам, ни по форме, ни по другим признакам не отвечали первоначальному орудью, или удары на тело жертвы в противоречии с действительностью изображались рукой и т. д. Не соблюдается условие § 85 ч. 2 уголовно-процессуального кодекса, так как только в 41,9 % случаях в реконструкции принимали участие т. наз. понятия. Важнейшей ошибкой следует считать, что в 9,7 % случаев о действии не был составлен протокол, хотя дело касается обязательного документа (§ 55 уголовно-процессуального кодекса). Течение документировалось лишь фотографическим путем с коротким описанием, или же озвученной видеозаписью. Кроме вышеуказанных ошибок в некоторых протоколах отсутствуют

данные о присутствующих лицах и их процессуальном отношении к делу, преступнику и т. п. Ход реконструкции часто описывается весьма кратко и в общем плане, так что из него нельзя узнать существенные данные о содеянном, его динамике, изменении отношения отдельных лиц и т. д.

В протоколах не всегда указываются предложения сторон, их возражения и замечания, ни позиции присутствующих специалистов и т. д. Встречаются также протоколы, которые разработаны в форме какой-то модальности допроса или другого действия. Этому, как правило, соответствовал также сам ход производства действия. Проблемой является разъяснение присутствующим лицам, иногда оно вообще отсутствует (16,1%), иногда оно является неполным и неточным (32,3% случаев). Часто разъяснения ограничиваются одним формальным заявлением, что „обвиняемый (потерпевший, свидетель) получил разъяснение своих прав в уголовном процессе“. Аналогичные недостатки имели место в протоколах о следственном эксперименте.

Обнаруженные ошибки в некоторых случаях являются причиной того, что результаты эксперимента и реконструкции нельзя надлежащим образом оценить с точки зрения их объективности и достоверности, так что указанные действия, в свою очередь, не могут в системе доказательств по уголовному делу выполнять свою незаменимую роль.

Исследованный материал по обоим действиям не является в достаточной степени представительным и делает возможными относительно ограниченные заключения и рекомендации. Несмотря на это, все-же можно дать результатам исследования положительную оценку, так как данные, содержащиеся в работе, представляют собой вклад в более эффективное использование следственного эксперимента и реконструкции преступления на практике органов, действующих в уголовном процессе.

V. Prerad, M. Vychodil

UNTERSUCHUNGSEXPERIMENT UND REKONSTRUKTION DER STRAFTAT

Zusammenfassung

Die Publikation ist Ergebnis einer Vorforschungsetappe, die auf die Klärung der Frage von Ethik und Gesetzlichkeit bei der Durchführung des Untersuchungsexperiments und der Rekonstruktion einer Straftat ausgerichtet war, also auf Untersuchungshandlungen, die nicht ausdrücklich von der Strafgesetzzordnung geregelt werden. Die Durchführung dieser beiden Untersuchungshandlungen werden zur Zeit lediglich von den Ressortvorschriften des Innenministeriums der ČSSR und des Generalstaatsanwaltes der ČSSR geregelt, die in ihren Bestimmungen aber nicht einheitlich sind.

Die Untersuchung beruht auf der Methode des Studiums und der beschreibenden Form von 150 Untersuchungsakten, die eine Dokumentation (Protokoll, Fotodokumentation) über das durchgeführte Experiment und die Rekonstruktion enthalten.

Die Auswahl der untersuchten Fälle der Untersuchungsexperimente und Rekonstruktionen wurden von den Untersuchungsorganen und Staatsanwaltschaften beruhend auf den persönlichen Kenntnissen der Strafsachen und Verhandlungsprotokolle getroffen. Es kann also festgestellt werden, daß die Auswahl zufällig war.

Die empirische Untersuchung ermöglichte es den Autoren vor allem die strafprozeßlichen und kriminalistisch-taktischen Aspekte der zur Frage stehenden Problematik zu analysieren, Positives und Mängel aufzudecken, die in der Praxis auftreten, und durch deren Verallgemeinerung den Versuch anzutreten, die Untersuchungspraxis bei der Durchführung erwähnter Handlungen zu aktualisieren.

Gegenwärtig werden beide Handlungen — das Untersuchungsexperiment und die Rekonstruktion einer Straftat — in der Kriminalistiktheorie und in der Praxis der in der Strafprozeßordnung tätigen Organe als selbständige Prozeßhandlungen verstanden und durchgeführt.

Zum Untersuchungsexperiment

Aus den Ergebnissen der Voruntersuchung, in deren Rahmen 57 Fälle von Straftaten studiert wurden, bei deren Untersuchung das Untersuchungsexperiment durchgeführt wurde, wird deutlich, daß das Experiment am häufigsten bei Untersuchung von Straftaten in Verbindung mit Körperverletzung durchgeführt wurde. Ziehen wir noch die Fälle von Mord und Raub in Betracht (insgesamt 40 Fälle, also 70 % der untersuchten Beispiele), kann festgestellt werden, daß die Methode des Untersuchungsexperiments in größerem Maße bei der Untersuchung von Straftaten mit einer größeren gesellschaftlichen Gefährdung eingesetzt wird.

Das Untersuchungsexperiment als effektives Mittel zur Überprüfung vorliegender und zur Gewinnung neuer Beweise wurde zu einer alltäglichen Handlung in der Untersuchungspraxis der Organe der Öffentlichen Sicherheit (Polizei). Diese Tatsache bestätigen auch die Ergebnisse der durchgeführten Untersuchung. In der angeführten Untersuchungsgruppe (57 Fälle) trug das durchgeführte Experiment in 42 Fällen, also 85,96 %, ohne Rücksicht auf eine Reihe von Problemen und Mängeln, auf die näher eingegangen wird, zur Klärung der untersuchten Begleitumstände bei.

Häufigstes Ziel des Experiments ist die Überprüfung der Aussagen des Angeklagten (42), also 73,68 %. In 20 Fällen, also 35,08 %, ist das Experiment verbunden mit der Überprüfung der Untersuchungsversionen. Häufig werden gleichzeitig mehrere Ziele verfolgt (das Erlangen neuer Beweise, das Erlangen von Kenntnissen über die Bedingungen, die die Straftat ermöglichten usw.).

In der Praxis wird das Experiment oft in Grenzsituationen eingesetzt, wenn mit den traditionellen Untersuchungsmethoden (Ortsbegehung, Verhör usw.) nicht zuverlässig die Existenz von juristisch relevanten Fakten festgestellt werden kann. In der untersuchten Gruppe wurde festgestellt: in 16 Fällen (28,07 %) Möglichkeit des Gesehenwerdens, in 18 Fällen (31,57 %) die Möglichkeit der Existenz von Details des Mechanismus des Ereignisses (z. B. Blendung), in 4 Fällen (7,01 %) die Möglichkeit des Eindringens in das Objekt, in 5 Fällen (8,77 %) die Möglichkeit des Gehörtwerdens, bei 22,8 % die Möglichkeit der Schaffung eines bestimmten Systems von Spuren und bei 26,31 % eine andere Feststellung (z. B. die Ermittlung der Gehgeschwindigkeit des Geschädigten bei einem Verkehrsunfall).

Mängel tauchen am häufigsten bei der Nichteinhaltung der in Frage kommenden taktischen und methodischen Bedingungen der Durchführung des Experiments und der Protokollierung seines Verlaufs und seiner Ergebnisse auf.

Eine positive Situation existiert bei der Einhaltung der Durchführungsbedingungen des Experiments am ursprünglichen Tatort. Am ursprünglichen Tatort wurde das Experiment ohne und mit teilweiser Rekonstruktion in 94,73 % der Fälle durchgeführt. Der Rest an einem anderen nicht rekonstruierten Ort, doch hatte wahrscheinlich nur ein Fall negativen Einfluß auf die erreichten Ergebnisse des Experiments.

Weniger günstig ist die Situation bei der Einhaltung der Bedingung der Übereinstimmung der Tageszeit der ursprünglichen Tat mit der Tageszeit der Durch-

führung des Experiments. In übereinstimmender Zeit wurde das Experiment nur in 12,28 % der Fälle durchgeführt, in einer der Straftat nahen Zeit in 22,8 % der Fälle. Die Nichteinhaltung der Zeitbedingungen hatte unserer Meinung nach in 22,8 % der Fälle negativen Einfluß, was relativ viel ist.

Was die anderen Bedingungen anbelangt, so wurden die den ursprünglichen Klimabedingungen entsprechenden in 26,31 % eingehalten, die Sichtbedingungen in 26,8 %, die akustischen Bedingungen in 14,03 % der Fälle.

In der von uns untersuchten Gruppe beeinflusste das Nichteinhalten der Bedingungen das Ergebnis der Experimente in 29,82 %, was mehr als ein Viertel aller Experimente ist. Das ist eine relativ ungünstige Feststellung.

Die Untersuchungspraxis berücksichtigt auch in bestimmtem Maße die methodischen Prinzipien der Durchführung des Experiments. Dazu gehört z. B. vor allem die mehrfache Wiederholung gleichartiger Versuche in übereinstimmenden und variierten Bedingungen. Aus dem Inhalt der Protokolle über die Durchführung des Experiments konnte eine Wiederholung gleichartiger Versuche in übereinstimmenden Bedingungen in 38,59 % und unter variierten Bedingungen (Erschwernisse, Erleichterungen) in 33,33 % der Fälle festgestellt werden. In Anbetracht dessen, daß die mehrfache Wiederholung der Versuche in übereinstimmenden und variierten Bedingungen die Zufälligkeit der Ergebnisse des Experiments ausschließen soll, ist die angeführte Feststellung nicht gerade günstig, insofern es sich natürlich nicht um ungenügend ausgefüllte Protokolle über die durchgeführten Experimente handelt.

Was die Probleme und Mängel der Protokollierung der Experimente anbelangt, tauchen häufiger auch ernstere Mängel auf. Der Charakter der Mängel ist bei beiden Handlungen gleichartig. Deshalb gehen wir auf diesen Umstand nur bei der Rekonstruktion einer Straftat ein.

Zur Rekonstruktion einer Straftat

Die Rekonstruktion einer Straftat gehört gegenwärtig zu den sehr frequentierten Untersuchungshandlungen. Sie wird vor allem bei der Untersuchung schwerwiegender allgemeiner Kriminalität eingesetzt (Straftat eines Mordes nach § 219 des Strafgesetzbuches, Körperverletzung nach § 222 des Strafgesetzbuches usw.), aber auch bei der Untersuchung von Eigentumsdelikten mit einem hohen Grad der Gefährdung für die Gesellschaft.

Die kriminalistische Theorie hat in Übereinstimmung mit der Untersuchungspraxis den Inhalt der Rekonstruktion einer Straftat festgelegt. Es handelt sich um die wichtigste Modifizierung der kriminalistischen Rekonstruktion, bei der komplett die Objekte, die Situation oder die untersuchten Ereignisse modelliert werden, bzw. deren wichtige Bestandteile nach Angaben und Demonstration des Angeklagten, aber auch eines Zeugen oder des Geschädigten, eventuell auch auf Grundlage einiger Beweise, vor allem nach theoretisch begründeten Schlußfolgerungen von Fachleuten.

Das Fehlen einer gesetzlichen Regelung der Rekonstruktion einer Straftat (ebenso wie beim Experiment) ruft gewisse Unklarheiten und Zweifel in der Praxis hervor. Beim Studium der Untersuchungsakten wurde eine Reihe Erkenntnisse gewonnen, deren Verallgemeinerung sich anbietet. Das Vorgehen bei der Realisierung von 83 Rekonstruktionen einer Straftat wurde untersucht. In 53 Fällen (63,8 %) fand die Rekonstruktion im Beisein des Angeklagten statt, in 17 Fällen (20,6 %) im Beisein des Geschädigten, in 10 Fällen (12,0 %) mit einem anderen Zeugen des Geschehens, in 3 Fällen handelte es sich um eine zusammenfassende Beweisführung.

Ursache der Durchführung einer Rekonstruktion war in 45 Fällen (54,3 %) die Beglaubigung der Richtigkeit des Geständnisses des Angeklagten, in 41 Fällen (49,4 %) die Konkretisierung der ermittelten Tatsachen, in 28 Fällen (23,7 %) die

Aufhebung von Widersprüchen zwischen den Beweisen, in 2 Fällen (2,4 %) andere Gründe. In einigen Fällen war die Rekonstruktion nicht zweckgebunden (weil die Rekonstruktion in einigen Fällen gleichzeitig aus mehreren Gründen stattfand, beträgt die Summe der prozentualen Anteile nicht 100 %).

Am häufigsten erfüllt die Rekonstruktion die Funktion der Überprüfung der Aussage (insgesamt in 80 Fällen, also in 96,4 % der Angelegenheiten), weiter die Funktion als Quelle neuer Beweismaterialien (in 21 Fällen, also in 25,3 %) und schließlich die Funktion der Überprüfung der Untersuchungsversion (17 Fälle, also 20,5 %). Diese Angaben weisen auf die gegenwärtigen Trends der Häufigkeit dieser Untersuchungsmethoden in der Praxis hin.

Bei der Anwendung in der Praxis tauchen schon gewisse Zweifel im Vorbereitungsstadium auf. Sie beziehen sich z. B. auf die Tageszeit der Durchführung der Untersuchungsmethode (lediglich in 29 Fällen, also in 35,0 %, wählte der Untersuchende eine übereinstimmende Tages- bzw. Nachtzeit, in 19 Fällen, also in 22,8 %, konnte dieser wichtige Umstand nicht aus den Akten festgestellt werden), oder auf die Respektierung der Übereinstimmung visueller, auditiver und anderer Bedingungen während der Durchführung der Untersuchungsmethode mit der Zeit während der Durchführung der Straftat (lediglich in 13 Fällen, also in 15,7 %, waren die Bedingungen übereinstimmend, in 31 Fällen der Rekonstruktion, also in 37,3 %, konnte dieser Umstand nicht festgestellt werden). Ähnlich verhält es sich auch bei dem Ort der Durchführung der Rekonstruktion. In insgesamt 21 Fällen, also in 25,3 %, konnte dieser Umstand nicht festgestellt werden.

Zweifel tauchen auch bei der Anwendung von Gegenständen und Hilfsmitteln auf, mit denen die Straftat durchgeführt wurde. Es kommt nicht selten vor, daß die Ausmaße, Form sowie weitere Merkmale des Hilfsmittels bzw. einer Attrappe nicht dem ursprünglichen Gegenstand entsprachen, oder die Schläge auf den Körper des Opfers waren im Widerspruch mit der Demonstrierung durch die Hand. So wird die Bestimmung des § 85 Abs. 2 des Strafgesetzbuches nicht eingehalten, denn nur in 41,9 % der Fälle wohnen der Rekonstruktion sogenannte unbeteiligte Personen bei. Als wichtigster Mangel ist die Tatsache zu betrachten, daß in 9,7 % der Fälle über die Untersuchungsmethode kein Protokoll angefertigt wurde, obwohl es sich um ein obligatorisches Dokument handelt (laut § 55 des Strafgesetzbuches). Der Verlauf wurde lediglich mit Fotografien sowie kurzen Beschriftungen dokumentiert, bzw. mit einer Tonvideoaufzeichnung. Neben angeführten Mängeln fehlen in einigen Protokollen Angaben über die anwesenden Personen sowie über deren Beziehungen zur Angelegenheit, zum Straftäter usw. Der Verlauf der Rekonstruktion wird häufig nur sehr kurz und allgemein geschildert, so daß man daraus nicht auf wesentliche Angaben der Tat, ihrer Dynamik, des Wandels in der Stellung einzelner Personen usw. schließen kann.

In den Protokollen werden sogar häufig auch nicht die Vorschläge der Parteien, ihre Einsprüche und Anmerkungen, sowie die Stellungnahmen der anwesenden Fachleute festgehalten. Wir hielten auch Protokolle in der Hand, die in der Form irgendeiner Modalität des Verhörs oder einer anderen Untersuchungsmethode ausgearbeitet waren. Dem entsprach auch der eigentliche Verlauf der Untersuchung. Ein Problem ist die Belehrung der anwesenden Personen, manchmal fehlt diese überhaupt (16,1 %), anderswo ist sie unvollständig und ungenau (32,3 % der Fälle). Häufig beschränkt sich die Belehrung lediglich auf die formale Erklärung, daß „der Angeklagte (Geschädigte, Zeuge) über seine Rechte im Strafverfahren aufgeklärt wurde“. Ähnliche Mängel tauchten auch in den Protokollen über das Untersuchungsexperiment auf.

Die festgestellten Zweifel sind in einigen Fällen Ursache dafür, daß die experimentalen Ergebnisse aus der Sicht ihrer Objektivität und Glaubwürdigkeit nicht ordentlich ausgewertet werden können, also können diese Maßnahmen im Beweissystem der Strafsache nicht ihre unersetzbare Rolle spielen.

Die untersuchte Gruppe ist keineswegs ausreichend repräsentativ und ermöglicht relativ beschränkte Schlußfolgerungen und Empfehlungen. Aber auch so kann man die Ergebnisse der Untersuchung als positiv bezeichnen, denn die Erkenntnisse aus der Arbeit sind ein Beitrag zur effektiveren Nutzung des Untersuchungsexperiments und der Rekonstruktion einer Straftat in der Praxis der im Strafverfahren tätigen Organe.

EXPERIMENTAL INVESTIGATION
OF THE EFFECTS OF
VITAMIN B₁₂ DEFICIENCY
ON THE GROWTH OF
RATS

BY
DR. J. H. HARRIS

Department of Physiology
University of North Carolina
Durham, North Carolina

Received for publication
October 15, 1954

Revised manuscript
received
November 10, 1954

ACTA UNIVERSITATIS CAROLINAE

IURIDICA 3/1990/LIV

VYŠETŘOVACÍ EXPERIMENT A REKONSTRUKCE TRESTNÉHO ČINU

JUDr. VLADIMÍR PRERAD, CSc.

JUDr. MIROSLAV VYCHODIL, CSc.

Recenzoval: Prof. JUDr. Antonín Růžek, CSc.

Redakční rada: prof. JUDr. Antonín Růžek, CSc. (předseda), doc. RSDr. Ján Gronský, CSc. (místopředseda), JUDr. Karel Malý, CSc. (tajemník), doc. JUDr. Jaroslav Drobník, CSc., prof. JUDr. Jaromír Kincl, DrSc., prof. JUDr. ing. Eduard Kučera, DrSc., doc. JUDr. Vladimír Němec, CSc., doc. JUDr. Květoslav Růžička, CSc., prof. JUDr. Jiří Švestka, DrSc., JUDr. Rudolf Vokoun, CSc.

Vydala Univerzita Karlova, Praha, ve spolupráci s Čs. redakcí VN MON
Prorektor-editor doc. JUDr. Karel Malý, DrSc.

Obálku navrhla Jarmila Lorencová

Graficky upravila Kateřina Řezáčová

Dáno do tisku 5. 12. 1989

Vytiskl Tisk, sdružený podnik, Brno, závod 1

Vydání 1.

Náklad 550 výtisků

Tem. sk. 02/23

Brož. 15 Kčs

ISSN 0323-0619

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARY

46 018

Tem. sk. 02/23
Brož. Kčs 15,—